

აშ. მანველიშვილი.

ქართული
ინჟინერული

ვეფხისტყაოსანი

და

რუსთველის ზნეობრივი იდეოლოგია

« ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმასა,
ზოგჯერ თქმითაც დაშავდების ».
რუსთაველი »

1933

ვეფხისტყაოსანი

და

რუსთველის ზნობრივი იდეოლოგია

«ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმას,
ზოგჯერ თქმითაც დაშაფდების».
რუსთაველი.

1933

ქართული
ენციკლოპედია
საბჭოთა
საგარეო
კავშირების
მინისტროს
ბეჭდვითი
სამსახური

მ. 353.2 09-13 + 821 353.1 (092) ...

ბიბლიოთეკის ინსტიტუტი და ...
საქართველოს ...

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

1561
გვინახავს თხოვენიძე
113) ვახუშტის ...

ბიბლიოთეკის ინსტიტუტი

811063
148

დანერული 20 ცალი ამ გამოცე-
მისა დაბეჭდილია განსაკუთრებულ
ქალაღზედ.

საქართველოს
პატარაბიბლიოთეკის
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ავტორისაგან

წინამდებარე წიგნაკი წარმოადგენს მოხსენებას, რომელიც წავიკითხეთ პარიზის ქართველ საზოგადოებაში 10 აპრილს 1932 წელს.

მოხსენება იბეჭდება უცვლელად. თუმცა აქ აღძრული ზოგიერთი საკითხები მოითხოვდნ უფრო ვრცელ დასაბუთებას, და მოხსენების შემდეგ. დაბეჭდვისათვის სასურველი იყო მისი დამუშავება, მაგრამ, რადგან ერთის მხრით არც ერთი პირობა ამისთვის ხელს არ გვიწვობდა, მეორეს მხრით რადგან საკითხი მხოლოდ ბ. ზ. ავალიშვილის ერთი დებულების (*) გარშემო კოლემიკას წარმოადგენს და სხვა საკითხების ვრცელი დამუშავებით პირდაპირ მიზანს გადავცდებოდით, ამიტომ, გზა და გზა სადაც რაიმე აზრების გამოთქმა დაგუკირდა, უმრავლესობისათვის დავკმაყოფილდით მხოლოდ მცირე განმარტებით, რადგან თქმულიც საკმარისად მიგვაჩნია ნათელსაყოფად ბ. ზ. ავალიშვილის დებულების მცდარობისა.

დასასრულ მოვალეობად მიმაჩნია უღრმესი მადლობა გამოვეუბადო მ. შ. ვარდიძეს, რომელმაც იკისრა ამ წიგნაკის სრული გამოცემა.

პარიზი, 1 მაისი 1933 წ.

ა. მ.

(*) იხ. ბ. ზ. ავალიშვილის „ვეფხისტყაოსნის საკითხები“ მეოთხე თავი. (პირველად სამხ.თავის შესახებ იხ. გაზ. „თეთრი ვიორჯი“ ს. № 18 - 44).

ეროვნული
წიგნიწითება

ვეფხისტყაოსანი

საქართველოს კულტურულ-ზნაობრივ გარემოცვაში

I

1. საქართველოს
კულტურული ურ-
თიერთობა მეზობელ
ერებთან.

ჩვენ მეცნიერებაში აქამდე გაბატონე-
ბული იყო ის აზრი, რომ მთელი ჩვენი
კულტურა არის შედეგი რალაუ „გა-
ვლენების“: ხან სპარსეთის, ხან
არაბეთის, ბიზანტიის, ევროპის და სხ.

ბოლო ფიქრად არავის მოსდიოდა ჩაეხედა საკუთარ სულში, გა-
დაეთვალა იერებინა ეროვნულ-კულტურული შემოქმედება, და ნა-
ხავდა რომ ქართველ ერმა ყოველ სფეროში თავისი საკუთარი
კულტურა შექმნა. უცხო ელემენტები კი ისე გარდაქმნა, რომ
ის სავსებით ეროვნულ გეზსა და მიმართულებას დაუმორჩილა.

ქართველურ მეცნიერებათა დღევანდელი განვითარების დაბა-
ლი დონეც კი ყველა სფეროებში ამ დასკვნებს აკეთებს.

ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს. ამ თვალსაზრისით თუ მივალთ
ვეფხისტყაოსანთან, იქ ვნახავთ აკლდამას საუნჯეთა: იქ ინახე-
ბა ჩვენი ეროვნული სული ამაყი; სიყვარულის, მიჯნურობის, სი-
მართლის, მეგობრობის, სიმამაცის, ძლიერი ნების ყოფის—უმალ-
ლესი ფორმების შემეცნება; ქართველთა მრავალ-საუკუნოვანი
კულტურისა და ცივილიზაციის დაწმდილი და განსპეტაკებული
სახე; ქართველი ერის ოპტიმისტური სული; მისი ესთეტიკა, მის
მიერ ამ ქვეყნიური არსებობის და დანიშნულების უმშვენიერესი
გაგება...

რომელ დროის ნაშთებსაც კი გადააღებდნენ და ახლოვნი-
ბას, მორალსა და ზნე-ჩვეულებებს, ძლიერი კვა-
ლი არ დაუტოვებიათ ჩვენს ცხოვრებაზედ. იგინი
ვერ ჩასწვდენიან ეროვნული შემოქმედების სუ-
ლის სიღრმეს.

შემოსწრებულ სტუმარს უკეთეს შემთხვევაში თავისი გავ-
ვლენით ისტუმრებდა უკან, უარეს შემთხვევაში, თუ კი უცხო
გავლენის რაიმე კვალი ჩანდა ჩვენში, ის ჩვენი შემოქმედების
პრიზმაში იმსხვრეოდა და საკუთარ მოთხენილებათა სიერცეში
იბნეოდა ზოლმე.

ეს არც შეიძლება ასე არ სოფილიყო, რადგან ქრ. წ. მე-X-ე
საუკუნის აქეთ აროდეს არ გეგონია საქმე ისეთ ერთან, არ განგვი-
ცდია გავლენა ისეთი ერის, რომელიც თავისი თანამედროვე კულ-
ტურით ჩვენზედ მაღლა მდგარიყოს, რომელსაც ჩვენზედ დიდი
წარსული ქონებოდეს საკუთარი კულტურითა და ცივილიზაციით,
ნივთიერი თუ გონებრივი კულტურით, შემოქმედებით ნიჭითა
და პოტენციით. ის კი, რასაც ფიზიკურად ძლიერი მტერი და-
ლად თავს გვახვევდა, მის მოცილებასთან ერთად ქრებოდა ზოლმე.

ოდნავ თვალი გადაავლოთ ისტორიის გასწვრივ ცივილიზაცი-
ურ სამყაროთ და ზემოდ გამოთქმული აზრი ნათელი შეიქმნება.

2. ჰელადა, ბიზანტია დავიწყოთ საბერძნეთიდან: ძველი
და საქართველო. ჰელადის კულტურის ცხოველმყო-
ფელი სხივები აღმოსავლეთის ქვე-
ყნებს უხვად ფინებოდნენ. გავლენა ძლიერი იყო, რათგან თვით
ბერძენთა კულტურის პირველი სამშობლო ისევ აღმოსავლეთია
და კერძოდ მცირე აზია. შემთხვევით კი არ მომხდარა, რომ ბერ-
ძენთა კულტურის უპირველესი და უმთავრესი ცენტრები მცირე
აზიის ნაპირებზედ და კუნძულებზედ გაჩნდა.

აღრეც და მერეც, განსაკუთრებით ალექსანდრე მაკედონელის
ლაშქრობის დროს, ელინნიზმი უხვად ვრცელდებოდა აღმოსა-
ვლეთში.

მაგრამ საინტერესო ის არის, რომ ჯერ კიდევ ფურჩენის ხანაში ქართველებს თავინთ პირველ საკუთარი კულტურა და ძლიერი პოლიტიკური ცხოვრება ჰქონდათ (*). ხოლო გარეშე ძალების მიერ სახელმწიფოებრივი ცხოვრების დანგრევის და ქართველ ტომთა პირველ სამშობლოთგან განდევნის შემდეგ მათზედ რაიმე კულტურული გავლენის შესახებ ლაპარაკი ზედმეტია, რათგან ცველა არსებული ცნობების მიხედვით ქ. წ. მე-VII სა-თგან მე-III—II ს. ს-მდე ქართველობა კულტურულად დაცემულია; მან მთელი ეს საუკუნოები მოგზაურობაში გაატარა, სანამ დამკვიდრდებოდა კავკასიაში (**).

(*) იმ დროინდელ ქართველთა კულტურული ცხოვრება თვით ელინთათვის ძალიან საინტერესო იყო. მაშინ ქართველებს სულიერი კულტურისა და აზროვნების დარგში შეუქმნიათ თუ არა რაიმე, თუმცა ეს დღეს კიდევ უცნობია, მაგრამ ნივთიერი კულტურის დარგში ისინი თვით ბერძნების ყურადღებას იპყვედნენ. ქართველთა დამზადებულ სპილენძ ბერძნებში დიდი გასაღალი ჰქონდა. ფოლადის მზადება ქართველთაგან უსწავლიათ. ხოლო უმრავლეს ლითონთა აღმოჩენასა და დამუშავებას ქართველებს მაიწერენ. ეს სწინ თვით ლითონთა საკუთარი სახელების ეთიმოლოგიითგან.

ქართულ კულტურაზე და ბელოცენებაზე მოგვყავს ზოგიერთ მეცნიერთა შეხედულებანი: 1) ე. შანტრის აზრით ძველი კავკასიის ბელოცენებას მცირე აზიის და ბეოების ბელოცენებასთან აქვს კავშირი. 2) პროფ. ვირხოვიც ამტკიცებს რომ კავკასიაში აღმოჩენილი მადნეულობის ბელოცენის ნაშთები კავკასიის ადგილობრივ ხალხს უნდა ეკუთვნოდეს. 3) მ. ბლანკენჰორნიშა გამოსტყა ის აზრი, რომ რკინის დამუშავებას მე-XXX საუკუნეებში ქ. წ. უნდა მომხდარიყო სხვა და სხვა ხალხის მიერ პარალელურად. ასეთები იყვენ: ტუბალეები და ხალიბები მცირე აზიაში (ქართველი ტომებია), ზანგები აფრიაკაში, ინდონი და ჩინელნიცო. 4) დე-მორგანი ფიქრობს, რომ რკინის დამუშავების ბელოცენება ვაცობრიობას კავკასიითგან უნდა ქონდეს შეთვისებულიო 5) მ. ბლანკენჰორნის აზრი ტუბალ-მოსოხებსა და ხალიბების შესახებ პროფ. მ. პერნესმა ც ვაიზიარა. (1912.)

(**) ჩვენი ისტორიის ეს ხანა ჯერ ბნელით არის მოცული, ამიტომ გარკვევით რამის თქმა ჯერ ძნელია. მაგრამ ამავე დროს შეუქლებელია ეს ხანა სრული სიცალიერით ხასიათდებოდეს. შეიძლება ზოგიერთი ტომები მართლა დაცემული იყვენ, მაგრამ მოგზაურთა ცნობები გადაქარბებული უნდა იყვენ, რათგან ხანდისხან ზოგიერთი ქართველთათვის დამახასიათებელი თვისებები მათ დაცემის ნიშნად მიიჩნდათ. ანალოგიური მგავალითუქი ხავესა მოგზაურთა მიერ სხვა და სხვა ქვეყნების აღწერებში.

ქართველმა ტომებმა ფეხი მოიკიდეს კავკასიას, მიხედვით თუ არა, ხელახლად დაიწვეს კულტურულ-სახელმწიფოებრივი ცხოვრების მოწყობა. მანამდე კი მოუსწრო კელადის კულტურულ სამყაროს დაცემამ.

მაგრამ, შემდეგი ბიზანტიის ძლიერების ხანის გავლენა, რომელზედაც უფრო ბევრს ლაპარაკობენ ჩვენი მეცნიერნი, აგრეთვე სუსტათ არის დასაბუთებული. და აქ ისინი ჯერ კიდევ იმყოფებიან იმ მეცნიერთა გავლენის ქვეშ, რომელნიც წარსულ საუკუნეში სცდილობდნენ გაერკვიათ და შეესწავლათ ქართული კულტურა და მისი გენეზისი. ჩვენდა სამწუხაროდ მათი უმრავლესობა იყო უცხოელები; ქართული ენა ზეირიანად თითქმის არც ერთმა არ იცოდა; ვერც კი წაიკითხეს რიგიანად ქართული წერილობითი ნაშთები, ვერა გაიგეს რა ქართული ენისა და ამიტომ მისი კულტურის მრავალ საკითხებში ყალბ დასკვნებამდე მივიდნენ.

მაგრამ დღეს, როდესაც მეცნიერება ამ ნიადაგზედ თვით შიგნით, ეროვნულ სფეროში იფურქვნება, დღის სინათლეზედ სულ სხვა სინამდვილე გამოდის.

გასაგებიც არის, რათგან განსაკუთრებით მე-XI—XII ს. ს-ში ჩვენი ეროვნული კულტურა გაცილებით შორს წავიდა. ამ დროს ქართველებმა მეცნიერებასა და ფილოსოფიაში, ხელოვნებასა და ხუროთმოძღვრებაში გადააჯარბეს კიდევ ბიზანტიელებს, და რომელ გავლენაზედ შეიძლება ლაპარაკი?

აი რას სწერს ჩვენი ხელოვნების ნიჭიერი მკვლევარი პროფ. გ. ჩუბინაშვილი: «ბიზანტიის ხელოვნებამ მიაღწია თავის უმაღლეს განვითარებას იუსტინიანეს ხანაში, მე-VI ს-ში. ეს მიღწევა გამოიხატა სოფიოს კათედრალში — კონსტანტინეპოლში (*), და რავენის მოზაიკურ მხატვრობაში... მაგრამ

(*) თანამედროვე მეცნიერთა მტკიცებით თვით სოფიოს ტაძრის სტილი, მასი თაღობრივი აღნაგობის ფორმა ისევ ქართველთა უძველესი კულტურული მიხწევაა. ამის ნაშთად დღეს საქართველოში მოიპოვება ე. წ. დარბაზი, ხოლო მცირე აზიაში — ბოლახ-კოას * ნანგრევებშიც ამის კვალია აღმოჩენილი. ძალან სანტერესისა პასუხი კითხვას: ვინ იყვენ ის ხუროთმოძღვრნი, რომელთა გვეგვითაც აიგო ეს დიდებული ტაძარი, ან საიდან იყვენ მოსულნი?

ბიზანტიის ხელოვნებამ ვერას დროს ველარ მიაღწია ხსენებულ სტილის მხატვრული ფორმების სილამაზესთან, დამთავრებასთან და მთლიანობასთან, როგორც ამ ძეგლებშია.

«ქართული ხელოვნების ისტორია პირიქით წარმოადგენს არსებითად სხვანაირ სურათს. იგი წარმოადგენს არა თუ მარტო კაშკაშად-ინდივიდუალურ მხატვრულ შემოქმედებას, არამედ მხატვრულად და სტილისტიურად დამთავრებულს, ევოლუციონურ მოვლენასაც» და სხ. (*).

ამ გვარად, იმ დროს, როდესაც ქართული კულტურა და ხელოვნება გაცილებით დამთავრებულ მთლიან წარმოადგენდნენ, ბიზანტიის კულტურას არ შეეძლო ჩვენზე დღემდე გავლენა მოეხდინა, რათგან მას სრული ევოლუციით დამთავრებული სახე იქაც არ მიუღია. მართალია, ჩვენი კულტურული ცხოვრების მრავალ დარგებს დიდი ნათესავობა აქვთ ბიზანტიურ კულტურასთან. ვინც უკანასკნელად ქართველ მკვლევართა ნაწერებს თვალს ადევნებს, მისთვის ეს ნათელია. მაგრამ ისიც არა ნაკლებ ნათელია, რომ თითქმის ისეთ ელემენტებშიც კი რაც მათგან არის პირდაპირ შემოტანილი, მასში ისე ძლიერად არის ქართული ეროვნული სული შთაბერილი, ის ისეთ ნაირად არის ეროვნულ მოთხოვნილებათა და საჭიროებათა ნიჟარად გარდაქმნილი, ისეთ ფორმებით არის შემოსილი, რომ ის უკვე სავსებით ეროვნული კულტურის საგანძურს ეკუთვნის და საზომია ეროვნული შემოქმედების პოტენციისა.

3. არაბეთი და საქართველო. რაც შეეხება აღმოსავლეთს, დაახლოებით აქაც მსგავს მოვლენასთან გვაქვს საქმე. მე-VII ს-ში იწყება არაბეთის დიდი კულტურული ორგანიზაცია. იბადება ისლამი და ამ დაქტრინით ფანატიურად გატაცებული ერი ილაშქრებს სხვა და სხვა ქვეყნებში. 634 წელს იპყრობენ დამასკოს, ანტი-

(*) იხ. გ. ჩუბინაშვილის «ქართული ხელოვნების ისტორია» გვ. 18.

ოქიას, იერუსალიმს და სხ. ზოლო 637 წ. ამარტებენ დიდსაქართველსაჲს. შემდეგ გაეშურებინან თურქესტანისაკენ, აფრიკისაკენ, ჰიბრალტარის სრუტით შედიან ისპანიაში და შემდეგ 743 - 744 წლებში ილაშქრებენ საქართველოზედაც.

არაბეთის ამ დაბეჯობითმა მოძრაობამ დიდი როლი აღასრულა აღმოსავლეთის კულტურულ ცხოვრებაში.

ამ ლაშქრობის დროს მათ მიიღეს დიდი გავლენა ელინიზმისა, ალექსანდრიის ბიბლიოთეკითგან გადაზიდეს უზარმაზარი ლიტერატურა, სადაც უთუოდ ბევრ რასმეს ამოიკითხავდნენ. მეორეს მხრით მათ შეიუთესეს საეკლესიო ინდოეთ-სპარსეთის კულტურა, შექმნეს ერთი მთლიანი რამ და შთაბერეს ისლამის სული. ბოლოს არაბულმა კულტურამ მთელი აღმოსავლეთი მოიცვა და იქ დიდი გავლენაც დასტოვა (ზოლო ზოგიერთ შტოს მისას დასავლეთიც ეწიარა!). ეს გასაგებია, რათგან მას აღმოსავლეთში აღარც დადი შეტოქე ჰყავდა და, განსაკუთრებით, ხალხებში, რომლებიც ფსიქოლოგიამ ისლამის სული მიიკარა, არაბთა კულტურასაც ადვილად დაემოხრილა. გადახედეთ დღევანდელ მაჰმადიანურ ქვეყნებს, რამდენი აქვთ მათ საერთო კულტურულ და მორალურ სფეროში, მიუხედავად იმისა, რომ მოდგმით იგინი ხშირად განსხვავდებიან, და მაშინ ნათელი შეიქმნება ეს ჭეშმარიტება.

რაც შეეხება საქართველოზედ არაბთა ძლიერ გავლენას, ეს არ მომხდარა, რათგან მათ შემოსევას საქართველოში ძლიერი ადგილობრივი კულტურა და ხელოვნება დახედა. ეს იყო ბრწყინვალე ეპოქა ვახტანგ გორგასლანის, რომელიც ჯერ სამწუხაროდ ნაკლებ შესწავლილია, და ბევრი რამ კულტურისა და ხელოვნების ნაშთთაგან განადგურებული (*).

(*) მე - V — VI საუკუნოებში დასავლეთ საქართველოში ძლიერი კულტურული ცხოვრება ყოფილა. მიუხედავად იმისა რომ ამის შესახებ ჩვენს მწერლობაში არაფერი ცნობები არ მოიპოვება, მაინც სხვა წყაროებითგან სჩანს, რომ ამ დროს აქ მწერლობა და ხელოვნებაც განვითარებული ყოფილა. პოეზიაც ისე მაღლა მდგარა, რომ ელინები დღესასწაულებზედ კოლხებსაც იწვევდნენ, სადაც ქართველებს არა ერთხელ უსახელებიათ თავი რიტორიკითა და შქერმეტყველებით. და ივ. ჯავახიშვილი ფიქრობს, რომ ამ დროს რაგინდ

არაბთა გავლენის განსამტკიცებლად უპირველეს ყოვლისა საჭირო იყო ამ აღორძინებაში მათი სულის შთაბერვა, ქართული აღორძინების შინაგანი გაბათილება, რაც ვერ მოხდა. თუმცა დი-ზიკურად განადგურებული ერის კულტურულ მსვლელობას პირ-ველ ხანებში ცოტა შეფერხება ემჩნევა, მაგრამ ეს ხანმოკლე აღ-მოჩნდება რათგან ის რაც დღეს, მაშინ არ ხდებოდა დაპყრობილ ქვეყნებში. მაშინ დამპყრობელთა უმთავრესი მიზანი წმიდა ეკონო-მიური იყო, — და ისიც მოძრავი და ყოველდღიური ხარკი ან სხვა რამ დახმარების გაწევა დაპყრობილისაგან დამპყრობელისადმი.

ამ გვარ პირობებში რასაკვირველია ქართული ეროვნული კულტურა არ შეიძლებოდა ჩამქრალიყო. და მე-VIII — IX საუ-კუნეებში იყო უდიდესი მოსამზადებელი ხანა ჩვენი ძლიერი რე-ნესანსის, მე-XI — XII ს-ის. იმ დროინდელი ხელოვნებისა და ის-ტორიულ-ლიტერატურული ძეგლები მკვერმეტყველურად ამტკი-ცებენ ამას. და მიუხედავად მარჯლაც დიდი კულტურული ურთი-ერთობისა ქართველთა და არაბთა შორის, დრმა კვალი ქარ-თულ კულტურაზედ არაბთა არ შეეძლოთ დაეტოვე-ბიათ, რათგან ჩვენ მაშინ მათზედ გაცილებით უფრო მაღლა ვი-დექით. იგივე ვეფხისტყაოსანი ამის შევნიერი ლოკუმენტია. ხოლო ის, რომ დავით აღმაშენებელი არაბებს ყორანის სა-კითხებზედ ეკამათებოდა — უდიდესი დამამტკიცებელი საბუთია.

4. სპარსეთ - ინდოეთი სპარსეთ-ინდოეთის კულტურაზედ
და საქართველო. აღარ ვლაპარაკობთ, რათგან არა-
 ბებმა, რაჯამს პოლიტიკური ძლე-
 ვამოსილების ზეიმი გადაიზადეს, მათ ნელ ნელა სრულებით შე-

ძლიერი არ ყოფილიყო ელინთა გავლენა, ის ისეთ სურათს ვერ შექმნიდა „თუ რომ ოვით კოლხეთის მკვიდრნი თავისთავადაც და წინათაც კულტურულად მაღლა არ მდგარიყვნო“. (იბ. ივ. ჯავახიშვილის ისტორია ტ. I, გვ. 254).

იქ მაშინ მწერლობა იქამდე განვითარებული ყოფილა, რომ ის სახელმწიფო მართვა გამგეობაშიც იმპარებოდა. ბერძენ ისტორიკოსთა მოწმობით იმ დროს ქართველები სახელმწიფო წერილობითი აქტებს, ხელშეკრულებებს ინახავდენ კიდევ.

შეისუნთქეს სპარსულ-ინდოური ცივილიზაციის უმცირესი მხრით, ხოლო მეორე მხრით დასავლეთის უმცირესი მხრით ახალი სახის ცივილიზაცია გარკვეულ კალაპოტში მოაქციეს. კერძოდ სპარსეთსა და ინდოეთში ამ დროს ისეთ ძლიერ კულტურასთან არ გვაქვს საქმე, რომელსაც შესაძლებლობა ჰქონოდა ღრმა კვალი დაეტოვებია ჩვენს კულტურაზედ.

ერთ უბედურ დღეს რომ მთელი კაცობრიობის ყველა კულტურული ძეგლები დაიღუპოს და დარჩეს მხოლოდ რჩეული ნაწერები არაბულ-სპარსული ლიტერატურითგან და მეორე მხრით ვეფხის-ტყაოსანი, იმ დროის დიდნი მეცნიერნი დაასკვნინან რომ ყველა ეს ქვეყნები ქართული კულტურისა და ლიტერატურის დიდი გავლენის ქვეშ იქნებოდნო!..

ფირდოუსის შაჰნამე, ვისრამიანი, ყისაჟამხა, და სხვ., მართალია, იქნებ ბევრს შეიცავენ ისეთს, რაც ვეფხის-ტყაოსანშია, მაგრამ მკითხველს ეს უშუალო გავლენად ნუ მოეჩვენება, რათგან საერთოდ აღმოსავლეთსა და მცირე აზიაში, გარდა კერძოობით მოვლენებისა, არსებობდა ერთგვარი საერთო სულიერი საუნჯეც, საერთო ხალხური შემოქმედებაც, რომელთაგანაც შოთასაც ისევე შეეძლო სარგებლობა, როგორც სპარსელ მწერლებს. სხვათა შორის, დღეს საქართველოს სხვა და სხვა კუთხეებში გაბნეულ ხალხურ თქმულებებს ჩავუკვირდით და იქათასი მსგავსი რამ აღმოჩნდა იმისა რაც ვეფხის-ტყაოსანში მხატვრული აფორიზმების საბით გვხვდება. და, ბოლოს, რუსთაველს უკბო მწერალთაგან ბევრი ადგილებიც რომ ამოვღო, ეს ისეა გარდაქმნილი, რომ ასეთ შემთხვევებს გავლენას ვერ ვუწოდებთ.

თუმცა ისიც უდავოა, რომ ქართულმა ლიტერატურამ გაცილებით მეტი გავლენა სპარსთაგან მე-XVI—XVII ს.ს-ში განიცადა, რათგან ამ დროს ჩვენი კულტურა და ლიტერატურაც სუსტნი იყვნენ. და, გასაგებია, უცხოთა გავლენა ძნელი არ იქმნებოდა. თვით ამ დროინდელი ჩვენი ლიტერატურაც იყო მიბაძვა რუსთაველის და მიუხედავად იმისა, რომ არჩილი თავის «გაბაასება»-ში თეიმურაზს შოთასთან აკამათებს: «ახლა ჩემი სჯობსო», არამც თუ მის სიმალღემდე ვერ ავიდა, ოღნავაც ვერ მიუახლოვდა მას. არჩილის «გაბაასება» საუკეთესო

დახასიათებას წარმოადგენს იმ დროინდელი ლიტერატურის გემოვნებისა. და თუ პოეტი ასეთი იყო, სხვა რაღა იქნებოდა... და აი, ასეთ ხანაში, რასაკვირველია, გავლენა მეტი იყო, მაგრამ აქაც მხოლოდ გარეგნული იყო იგი და ძირეულად ქართული სულის მიმართულების ოდნავ შეცვლა—ვერც ამ გავლენამ შესძლო.

5. ჩინეთ - მონღოლეთი ამ დროს აგრეთვე ანგარიშ გადასაწევ ფაქტორს წარმოადგენს ჩინეთ - მონღოლეთის კულტურა.

მე-XII-ე საუკუნეში შიდა ჩინეთსა და მონღოლეთშიც იწყება ერთგვარი კულტურული აღორძინება, რასაც მოყვა შემდეგ მონღოლთა პოლიტიკური ძლიერება და დაპყრობითი პოლიტიკაც. მონღოლეთის აღნიშნული კულტურის ნამდვილ სურათს აგვიწერს ცნობილი მოგზაური მარკო პოლო. მაგრამ, მის გავლენაზედაც ლაპარაკი ზედმეტია, რათგან, როდესაც მონღოლები შემოესიენ საქართველოს, ეს დრო უკვე სცილდება ვედხის-ტყაოსნის ეპოქას.

ამ გვარად მთელი ცივილიზაციური სამყარო აღმოსავლეთ-დასავლეთისა იმ დროს ისეთ ურთიერთობაში იყო საქართველოსთან, რომ იმდენივე უფლება გვაქვს აღვიაროთ მათი გავლენა ჩვენს კულტურაზედ, რამდენიც ჩვენისა მათზედ.

ამას მით უფრო ვფიქრობთ, რომ, როდესაც თვითველ მოსაზღვრე ქვეყანას ჩვენზედ მეტი კულტურა გააჩნდა, ჩვენ ისეთ ისტორიულ პირობებში ვიყავით, რომ ჩვენი ცხოვრება მას ვერ მიიკარებდა, ხოლო კარგ პირობებში მოპირდაპირეთ ეს არ გააჩნდათ. და მე-XII ს-ში კი ყველა ეს ქვეყნები საქართველოზედ კულტურულად დაბლა იდგენ. ხოლო დაბალი კულტურის ერი, ვერაოდეს კულტურულ და მორალურ გავლენას ვერ ახდენს მასზედ მაღალი კულტურის მატარებელ ერზედ, თუნდაც ის პოლიტიკურად მასზედ ბატონობდეს. ამ უკანასკნელის საშუალებით კი, გარკვეული მიზნით, ისიც ხანგრძლივი დროის განმავლობაში, შეიძლება გავლენის

ქვემოთხსენილი
 კონკრეტული

ვილს ვერ დაუთმობდა, მით უმეტეს, რომ ამ გვარტეორიულ კონკრეტულ მოვლენებში ითვლებო-
 დნ ფრიად გასაკიცხ მოვლენებად, და ამისი მსგავსი რამ
 საქართველოში არ ყოფილა გავრცელებული!

ისე როგორც დღეს ვეროპის კულტურულ ქვეყნებზედ არ ამ-
 ბობენ: ფრანგები გერმანელების გავლენას განიცდიან, ან უკანას-
 კნელნი ინგლისებისას, და სხვ. ასევე ანალოგიურად შეიძლება
 ითქვას იმ დროინდელ საქართველოსა და მეზობელ აღმოსავლეთ-
 თის კულტურულ ხალხებზედ. რასაკვირველია მათ შორის განსხვა-
 ვებაც ყოფილა, და მას საუკუნეთა მანძილზედ რხვევაც განუცდია,
 სპარსეთის, არაბეთის, საქართველოსა და სხვ. შორის, ბოლო
 სწორედ მე-XII საუკუნეში, პოლიტიკურ ძლევამოსილებასთან
 ერთად კულტურული ცხოვრებაშიც საქარელოს ეპირა პირველ-
 ლობის დროშა.

ამ გვარად ის გადაქარბებული შეხედულება, რომელიც აქამ-
 დე ბატონობდა და რომელსაც ზოგი ახლაც იზიარებს, — თითქოს
 ჩვენ ყოველთვის სხვების გავლენის ქვეშ ვყოფილიყოთ, — სამუ-
 დამოდ უკუგდებულ უნდა იქმნეს, რათგან ამ გვარ აზრს არავით-
 თარი ისტორიული და მეცნიერული საფუძველი არა აქვს.

**6. ქართული კულტურის
 გავლენა უცხოელებზედ.
 უცხოელთა თქმულებანი.**

ამით, რასაკვირველია, ჩვენ
 ქართულ კულტურას არ ვითი-
 შავთ იმ ხალხთა კულტური-
 საგან, რომელთანაც ქართველ

ერს საუკუნეებით ერთად უცხოვრია. მაგრამ მიუდგომელ ისტო-
 რიას ქეშმარიტი მსჯავრი უყვარს და ჩვენც ვამბობთ, რომ ის
 არ ყოფილა, რაცა ჰგონიათ, და პირიქით, ქართველებსაც უდი-
 დესი გავლენა ჰქონებიათ სხვებზედ. ამას არა ერთი თანამედროვე
 მეცნიერი ადასტურებს.

კაცობრიობამ კულტურული განვითარება დაიწყო ლითონე-
 ბის აღმოჩენით. დღეს კი არა, ძველადაც კარგად იცოდნენ, რომ
 ამ აღმოჩენის ისტორიაში ქართველ ერს უდიდესი ღვაწლი მი-
 უძღვის. და კიდევ რამდენი რამ არის ისეთი, რაც არ ვიცით და
 ხვალ გამოვა მზის სინათლეზედ. მარტო მოგზაურები არ იყვენ

განცვიფრებაში ქართველთა კულტურული ტრადიციების მიხედვით, არამედ ძველად ამას დიდი მწერლებს ქართველთა ქართველო მათთვის მისტიური ქვეყანა შეიქმნა, რომელიც საკმაო საზრდოს აწვდიდა მათ შემოქმედებას. მისი ხსენებაც საამაყო საგანს წარმოადგენდა. ხალხმაც კი თავის შემოქმედებაში ქართველ ერს და საქართველოს შვენიერების, სიმდიდრის, გმირობის და რაინდობის ადგილი დაუთმო.

ქართველებს აღმოსავლეთსა და დასავლეთში დიდი სახელი ჰქონდათ გავრდილი. ბერძენთა გმირის პრომეთეოსის ანალოგია ამირანთან არ უნდა იყოს შემთხვევითი მოვლენა. ეს თქმულება ქართველების უდიდესი კულტურის დასაბამს უთითებს, ამის საბუთია ის, რომ ბერძენთა შემოქმედებამ პრომეთეოსი კავკასიონზედ მიაჯაჭვა, — იქ, სადაც გმინავს საუკუნოდ ამირანი.

ევროპიდემ თავის ტრადიციის გმირად ქართველი ქალი მედეა გამოიყვანა.

ხოლო ეს ხილის პრომეთეს ქალიშვილების ხორც უგალობს:

« შენი ტანჯვა კოლხიდაში იციანო. »

და არა მარტო იციან: « სტირიან ქალწულნი კოლხიდის
ბრძოლაში გამოწრთობილნი

.....
სტირიან შთიელნი კავკასიის

შუბთა და ორალთა ჩამსხდარნი... »

აღმოსავლეთშიც ხომ მთელი ზღაპრები დადის, სადაც უამბობენ საქართველოს სიდიადეს, ქართველი ქალის სილამაზეს, და საქართველო სამოთხედ არის გამოყვანილი. ერთ შვენიერ სპარსულ ხალხურ პოემა-თქმულების თურქულ ვარიანტში, როცა გაქცეული სატრფო ვაქს უსაყვედურებს:

« ბაღში ვარდის — ხილის ფასი არ იცი,

კომშის ნაცვლად, ბროზეული ვერ იციან » ო.

ვაქის მიმართვაში ვკითხულობთ:

« შენს ლაწვებს არ გავცვლი საქართველოზედ » ო.

და აი, ასეთ საქართველოს კულტურული და მორალური გავლენა უფრო მეტი იყო მეზობელ ერებზედ, ვიდრე მეზობელთა ცუდ ზნეთა გავლენა ჩვენზედ.

ქართველთა
წიგნების კავშირი

7. ვეფხის-ტყაოსანი,
გილგამეში, ფაუსტი.

პირ იქით, რუსთაველის, კინო-
ლებაში მოცემული დიდი საკა-
ცობრიო ჰანგი — იდეალი არ

არის ახალი; ის მოდის უძველეს დროითგან და იარსებებს სა-
ნამ კაცობრიობა არსებობს. ის, ჯერ პრიმიტიული სახით, ადა-
მიანთა მოდგმას მისი კულტურის პირველ რიქაჯნედ ებადება.
მისი ზორც-შესხმა, მხატვრულ სახეებში გადატანა და ხელოვნუ-
რი ამუსიკება ხდება გარკვეულ კულტურულ საფეხურზედ. და
ყველა ეს ჰანგები წამოიჭრენ კაცობრიობის პირველი ცივილი-
ზაციის ხანაშივე.

რუსთაველის იდეალი: ძიება ქვეშარტების, სიმართლის,
სინათლის — არ ახალია. შოთას ტრალედიც, ეს იგივე ფაუს-
ტის ტრალედიცა (*), იმ განსხვავებით, რომ შოთამ სხვა ეპოქაში
და სხვა სიტყვით, მოქმედებით და ფსიქოლოგიით მიახწია იმას
სანამ: «ბოროტსა ჰსძლია კეთილმან, — არსება მისი გრძელია!»..

ფაუსტისათვის კი სულ სხვა გზების გავლა შეიქმნა საჭირო
სანამ მიახწევდა ამ ქვეყნიური არსებობის მიზანს, სანამ ნახავ-
და აჯორიაქებული სულის სასუდარს.

გაიხსენეთ სუმერ-ბაბილონელთა ეპოსი. რამდენი მსგავსება
აქვსთ იმ ჰანგებს, რაც იქ არის — აგერ გუშინდელ რუსთაველის
და დღევანდელ ფაუსტის იდეალებთან!

ამ მხრით თუ თქვენ შეადარებთ მათ, ნახავთ განსაცვიფრებელ
იგივეობას. აიღეთ ფაუსტი და გილგამეში. ძიება უკვდა-
ვების, რომელიც წარმოადგენს ამ გმირთა ტკივილების მიზეზს,
განა ერთი და იგივე ძირის არ არის? ის საბოლოო იდეალი, რომ-
ელიც ფაუსტმა შრომაში დაისახა, გილგამეშმა ბრძოლაში არ
იქნო? ეს დასკვნა გამოგვყავს გილგამეშის ერთი სცენითგან, რომ-
დესაც ის ჩადის ქვესკნელში, გამოიწვევს მეგობრის ენკიდუს
სულს და ეუბნება: «მითხარ წესი და განგება ქვესკნელისა, რომ-
ელი იხილე, მითხარი!» ო. ენკიდუს ჩამოუთვლის ყოველგვარ პი-

(*) ფაუსტის გვერდით ვასახელებთ შოთას, მისი რომელიმე გმირის მაგი-
ერ მიტომ, რომ მხოლოდ ერთი გმირით არ გამოისახება ის, რაც შოთას სურ-
და, ისე როგორც ეს მოხდა ფაუსტში.

საქართველოს
პარლამენტის
ქრონიკული
გიგლიოთეკა

ზვირად ამ ხანგრძლივ დროთა მანძილზე და ცილქველად მისი მისი
 ლებების მიზანთა იგივეობის გარდა, მიხწევის მისი მისი და
 საშუალებებიც ერთნაირია.

ავთანდილმა რომ საბოლოოდ მიახწიოს თავის მიზანს, ტარი-
 ელის შველას, აქ, ამ დიდი საიდუმლოების კვანძი, რაც აქამდე
 დაჯარულია და რისთვისაც გმირნი ველად რბიან გახლდებულნი,
 იხსნება ფატჰმანის სახლში, და ამას ავთანდილი აწვევს ფატჰმანთან
 კავშირით. გილგამეშიანშიც, როცა ენკიდუსგან დაშინებული
 მონადირე მიმართავს რჩევისათვის გილგამეშს, ის ურჩევს მიმარ-
 თოს მეძავე ქალს და მართლაც ეს უქანასკნელი შეასრულებს
 ყველაღერს.

თუ ცოტა კიდევ განყენებული თვალთ შვეხედავთ ამ მოვ-
 ლენას, არ შეიძლება პირველში ფატჰმანი და მეორეში მეძავე
 ქალი ზღაპრებში მიღებულ კუდიან ბებრებს არ შევადაროთ!..

აქეთგან ნათელია, რომ ისეთ ქმნილებებში, რომელნიც წარ-
 მოადგენენ დიდი ცივილიზაციის და კულტურის ნაყოფს, რომელ-
 ნიც შეიქავენ საკაცობრიო უკვდავ იდეალებს, სოველ წერილმა-
 ნებში ნახავთ საერთო ნიშნებს.

სასაცილო იქმნებოდა გვეთქვა რომ ფაუსტის ავტორმა გავ-
 ლენა განიცადა ვეფხის-ტყაოსანის და (ასევე ალბათ!) რუსთა-
 ველმა — გილგამეშიანისა!

მაგრამ თუ მივიღებთ მხედველობაში იმას, რომ გილგამეშის
 ეპოსს კავშირი აქვს კაცობრიობის იმ პირველ ცივილიზაციასთან,
 რომლის შემქმნელად ქართველთა მონათესავე ხალხს აღიარებენ,
 ჩვენთვის გასაკვირველი არ იქმნება, რომ იმ სხივებს, რომელნიც
 მაშინ შთანთქა ქართველთა გენიამ, აგერ, რამოდენიმე ათასი წლის
 შემდეგ ვეფხის-ტყაოსნის სახით მოვლინებულ ვარსკვლავში გა-
 მოეშუქებოთ!..

8. მე-XII ს. საქართველო.

მაინც რას წარმოადგენდა
 რუსთაველის საქართველო?

მე-XII საუკუნეში საქართველოს უმეტესი პოლიტიკური ძლიე-
 რება მთელი წინა აზიის ერთა შორის ცნობილია. ამ დროს მან

კულტურულადაც უმაღლეს წერტილს მიახლოებულია ბელავენება და მწერლობა, მეცნიერება და ფილოსოფია. განვითარება და ვაჟრობა, შინა-მრეწველობა, აღებ-მიცემობა გარედ და შიგნით. შეაქმნა ხელოსანთა გარკვეული საზოგადოებრივი ფენა, — ქალაქის კარპორაციები. ხოლო მიწის მეურნეობასაც საგრძნობი განვითარება ეტყობა. სოციალურ-პოლიტიკური ცხოვრებაც იცვლება. ფეოდალიზმის განვითარება თავის მწვერვალს ახწევს. ფეოდალური არისტოკრატია და ახლად ამოტივტივებული საზოგადოებრივი ჯგუფები, «სიმდიდრით აღშეფხვნილი» შეეჯახებიან ურთიერთს. პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ ანროვნების ისტორიაშიც იშლება ახალი ფურცელი. ქართველთა გენიამ სრული გამოაშკარავება შესძლო თავის პოტენციის, — ყველა დარგებში. ერთი სიტყვით, ამ დროს საქართველომ ნივთიერი და გონებრივი კულტურის სრულიად დამთავრებული შენობა მოგვცა.

ამ დროის ჩვენი კულტურის ეროვნული ხასიათი გასაოცარი არ არის, რათგან ჩვენში მას საფუძველი უფრო ადრე ჩაეყარა. ძველ საუკუნეებს რომ თავი დავანებოთ, პირველი პერიოდი ჩვენი ეროვნული კულტურისა და ბელოვნების ძლიერი განვითარების ვახტანგ გორგასლანის ხანა იყო.

მე-VI—VII ს.-ში აგებული ეკლესია-მონასტრების ნაშთები მკერმეტყველურად ამტკიცებენ ჩვენი ეროვნული კულტურის იმ დროინდელ სიღალეს, გაშლილობას. ხოლო ლიტერატურული ძეგლები — ეს ხომ შედეგია!...

იაკობ ბუცესის თხულები ვნა და სტილი არ არის უკულტურო ბაღის ან დაბალი დონის კულტურული ეპოქის ნიშანი. ეს ერთა მრავალთა შორის ბრწყინვალე მაგალითია ქართული მეტყველებისა და მხატვრული განსახიერების უდიდესი წარმატებისა და მიწვევისა. და ცხადია, თვით ეს ფაქტი ამ პერიოდში იმასაც აძტკიცებს, რომ მტერთა შეპოსევები ხშირად არამც თუ რაიმე გავლენას აჩვენდენ ჩვენი ეროვნული კულტურის ევოლუციაზედ, არამედ დაბრკოლებაც არ ძალუძდათ მისი, და ის თავისას მაინც განაგრძობდა.

გარდა ამისა, მაშინ დაპყრობითი პოლიტიკის ინტერესიც, თუმცა ეკონომიური, მაგრამ პრიმიტიული იყო და დამპყრობთ

არც ჰქონდათ დიდი ინტერესი ეროვნული კულტურის განვითარებისათვის ხელი შეეშალათ. ამისი საუკეთესო მაგალითი არაბებსა და ქართველთა შორის დადებული ხელშეკრულება (*).

არაბთა შემოსევის პირველი საუკუნე, მართალია, დიდად აკნინებს ჩვენ ეროვნულ ცხოვრებას, მაგრამ სასტიკი ფიზიკური წნევით გამოძახილი, ეროვნული თვითშემეცნების იოვანე საბანაძისებური ყივილი არ დარჩენილა ზმად მალაღებლისა უდაბნოსა შინა, და უკვე მე-IX ს-ითგან ჩვენი კულტურა კვლავ ახალი სახით იწყებს ევოლუციას.

ერთი მხრით ზარზმა, გელათი, ხახული, ვარძია, ოშკი და სხვები, მეორე მხრით გრ. ხანძელი, გ. მერჩული, ბასილ ზარზმელი, გ. მთაწმიდელი, გ. ხუცეს მონაზონი, ეფრემ მცირე, იოვანე პეტრიწი და ბალოს მ. მოღრეკილი, მტბევარი, შავთელი, ჩაზრუხაძე, თმოგველი და დიდი რუსთველი — ეს იყო ამ ეპოქას დაგვირგვინება და სრულ-ქმნილი ფორმის მიცემა, რასაც მტერი აფერხებდა ხოლმე, მაგრამ როგორც აუცილებლობა, ერის შემოქმედებითა გენიამ თავისი მაინც გაიტანა და აზრს ხორცი შეასხა.

9. მომირახი, რუსთველი, დანტე და შექსპირი.

ამ გვარ ეპოქაში დაიბადა
ვეფხისტყაოსნის ავტორი
და საქართველოს მწეს უკანასკნელი ჰიპნო მან უგალობა.

ვეფხისტყაოსანი განსაკუთრებული მოვლენაა; ამ ეპოქის გარეშე ის ვერ დაიწერებოდა.

კულტურისა და ცივილიზაციის ისტორიულ ეპოქებს უმეტესად ანასიათებს ხელოვნების მაღალი განვითარება. ხელოვნება, როგორც უმაღლესი ფორმა იდეოლოგიისა, არის რთული გამომატველი ერის და ეპოქის განცდების: სიზარულის და მწუხარების, სევდის და აღმაფრენის. ლიტერატურული შემოქმედება ყოველთვის ატარებს თავის წიალში სულს მისი შემოქმედი ერის მთელი ისტორიის, მისი კულტურის, მისი ცივილიზაციის.

დიდი ხელოვნური შემოქმედება არაოდეს არ იბადება ერის

(*) იხ. ივ. ჯავახიშვილის "ქართველი ერის ისტორია", წიგნი II გვ. 343.

დაცემის ხანაში. პოლიტიკური, ეკონომიკური და სხვადასხვა მორალური კრიზისის დროს ძლიერი ხელოვნების ძეგლები არ ჩნდებიან. ან და თუ ამის მსგავსი რამ შეიქმნა, მისი ღირებულება იქმნება ხანმოკლე, და ერთ დღეს მხოლოდ ისტორიული ღირებულებად შეჩვენდება. მსოფლიო კულტურის და ხელოვნების ისტორია ამტკიცებს ამას.

ჰომეროსით განთავსებული მთელი კაცობრიობის შემოქმედების გენია მხოლოდ რამოდენიმე ერთს გამოსახავს, რამოდენიმე ნაწარმოების სახით. თითხედ ჩამოითვლება ისეთი გენიები, რომელთა შემოქმედების იდეა და შექმნის დღესაც ისე ანათებენ, როგორც მისი დაბადების დღეს; განივლის კიდევ მრავალი დრო და მათი ღირებულება კვლავ უკვდავად დარჩება.

სამი ათასი წლის განმავლობაში ასეთი გენია კაცობრიობამ მხოლოდ ოთხი სახით მოგვცა: 1.) ჰომეროსი, რომელმან ამქვეყნიურ სიამოვნებისადმი მარად ლტოლვილი სული, ანტიური კულტურის აზრი, ოლიმპოს მწვერვალებამდე აზიდა. მის სრულქმნას მოქმედების სილამე და სიტყვანი გულისა გასაგმირეთა, ფიანდაზად დაუფინა და შექმნა უკვდავი ეპოქა. 2.) რუსთველი, რომელმან მთელი საუკუნეებით დაგროვილ ქართველი ერისა და მცირე აზიის ძველ კულტურულ ერთა გენიას ბორცი შეასხა, ჩაქებრა უკვდავი სული და დაგვიტოვა უქცნობი თაიგული. ასეთი იყო 3.) დანტე ხმელთაშუა ზღვის ნაპირების აღორძინების წიაღში და 4.) შექსპირი ბრიტანეთისა და ატლანტის ოკეანის ნაპირებისათვის.

ეს ოთხი დიდი მნათობი მოგვცა ყოველი ერის ანალოგიურმა ეპოქებმა: ჰომეროსი ბერძენთა კულტურის გაშლამ, რუსთველი საქართველოს ოქროს ხანამ, დანტე იტალიისა და შექსპირი ინგლისის აღორძინებამ.

აი ვინ არის რუსთველი და რომელი მწვერვალითგან უნდა გადავხედოთ მას. ამ გვარი მწერლის შემოქმედების პრიზმაში, სადაც ერის მთელი ისტორიის გარდატეხა ხდება და აღისახება მისი ყოფა, ძირეული გარეშე გავლენის ძიება, — სტილისტიური იქმნება იგი, მორალური თუ სხვა რამ, — ყოვლად შეუძლებელია.

ქრისტიანული
რუსთველი

**10. ქრისტიანული მორალი
და მამათ-მავლობის საკითხი
საქართველოში.**

მაგრამ იქნებ
თვით საქართველოს ნიადა-
გიც ერთგვარ მასალას აძ-
ლევდა მორალურ სფერო-

ში?! იქნებ საქართველოშიაც იყო სქესთა აღრევა გავრცელებუ-
ლი, რაიცა შესაძლებელია, პოეტს თავის შემოქმედებაში შეჰპარ-
ვოდა?! მაგრამ ამ გვაზი ახსნის დროსაც სიფრთხილე გემართებს,
რათგან ასეთი რამ სენი, თუნდაც გავრცელებული საზოგადოებაში,
თუ ის ოფიციალურად მაინც დაგმობილია იმავე საზოგადოების მი-
ერ, შეიძლება პოეტმა მისი შემოქმედების «მანგად» არ აქციოს.

მაგრამ დავანებოთ თავი ამას და განვიხილოთ იმ დროინდე-
ლი საქართველოს ვითარება მორალის ამ სფეროში.

ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ ნელ-ნელა ქართველ ერ-
ში ფეხს იკიდებს ქრისტიანული მორალი.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ქრისტეს სჯულის
შემოსვლას დახვდა ადგილობრივი ეროვნული კულტურა, მორა-
ლი, ადათ-ჩვეულებები, და ეს ისეთი ძლიერი იყო, რომ მისი
მრავალი ნაშთი დღესაც არის, ქრისტიანობამ მაინც ღრმა კვა-
ლი დააჩნია ჩვენს ცხოვრებას და განსაკუთრებით მე-IX-X ს-ებში
ქრისტიანიზმის მორალი ჩვენში უმაღლეს განვითარებას ახწევს.
მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრება ნებით თუ უნებლიეთ მას ე-
მორჩილება. მეფითგან დაწყებული უბრალო მოხელემდე ეკლე-
სიისა და მის მიერ შემუშავებული კანონებისა და ზნეობრივი
ნორმების წინაშე ყველა ქედს იხრიდა.

განსაკუთრებით მოქალაქობრივი ცხოვრების სფეროში ეკლე-
სია ძლიერი დირიჟორის ჯოხით შევიდა:

1. პირველად ქრისტიანობამ საზოგადოდ, საბოლოოდ გან-
დენა მრავალ ცოლიანობა (რუსთველმა «მრვალ მიჯნურობაც»
დაქგმო!).

2. ქალ-ვაჟის ყოველ გვარი სქესობრივი კავშირი ქორწინე-
ბამდე დანაშაულად აღიარა, რასაც ძველად სიძვას ეძახდნენ.

3. ცოლისა და ქმრის შორის ლალატიც უდიდეს ცოდვად ით-
ვლებოდა. და ყველა ამ დანაშაულთ საეკლესიო სამართალი გან-
საზღვრულ სასჯელს უწესებდა.

საილუსტრაციოდ შეიძლება დავასახელოთ *საქციტრასკა* ჩვენ-
ლებში შენახული ზოგიერთი ცნობები. *სიხაიციტრასკა*

გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში შენახულია ერთი ცნობა. ერთ ახალგაზრდა ქალს შეუყვარდება ერთი ყმაწვილი კაცი და «ღამე ყოველ» ნახულობდნენ ურთი-ერთს. ბოლოს ქალი მოიტაცა ვაჟმა. მას დაედევნა ქალის ერთად ერთი ძმა, რომელიც ამბობდა: «ვარ მე ჭაბუკი სახელოვან და სხ, . . . დაღაცა თუ ვეწიო და მოვკლა, საბრზე არს სულისა ჩემისა, და უკეთუ ცუდად უკუნევიქცე, სირცხვილ არს ჩემდა» ო.

ამ გვარ შემთხვევისათვის იმ დროინდელი ოფიციალური სამართილი რა ზომებს იღებდა, ამის შესახებ არავითარი ცნობები არ შენახულა; ხალხის ადათის მიხედვით კი პატრონს უთუოდ სისხლი უნდა აეღო. ჩვენ ვიცით, რომ სისხლის აღება საზოგადოდ ნიშნავს სამაგიეროს, და დაუკანონებული სიყვარული სადამდე მიუღებელი უნდა ყოფილიყო ხალხისათვის, რომ ქალის ძმამ სისხლის აღება განიზრახა (*).

ცოლ-ქმრობის ღალატსაც ცუდი შედეგი მოსდევდა. განსაკუთრებით ქალს ხალხის ჩვეულების მიხედვით, ამ სფეროში, გაცილებით ბევრი მოეთხოვებოდა. გაიხსენეთ აშოთ კურაპალატის და აღარნასეს ამბები. თუმცა იყო შემთხვევები, რომ საყვარლებიც ყოლიათ, ხანდასხან მეფეებსაც კი, მაგრამ ეკლესიაც და ხალხური ადათ-ჩვეულებაც ძალიან სდევნიდა ამ გვარ საქციელს.

ასეთი იყო ზნეობრივი სული საქართველოში ჯერ ბუნებრივ სქესობრივ ურთიერთობის სფეროში. ხოლო არა ბუნებრივი გზით სქესობრივი კავშირის ტრადიცია საქართველოში არ არსებობდა.

თუმცა უძველესი დროითგან ეს სენი გავრცელებული იყო ზოგიერთ ქვეყნებში და აღნიშნულ ხანაში საჩინოდ მოდებული ბიზანტიაში და სპარსეთში, მაგრამ, როგორც მასიური მოვლენა ის არაოდეს არსად ყოფილა ისტორიამ რომ იცოდეს.

ძველი თარგმანების მიხედვით ვტყობულობთ, რომ გარდა მა-

(*) ასეთი ჩვეულება აქამდე დარჩენილია ზევსურ-თუშებში. ის ვინც ახალგაზრდა ქალს გააუპატიურებს და არ შეირობს, სიკვდილით ისჯება თუ ქალი დაორსულდა. მ. კავალესკის «კანონი და ჩვეულება კავკასიაში» ტ. II გვ. 119.

მაკაცთა შორის, მამაკაც-დედაკაცთა შორისაც არსებობდა ეს სენი, რაის აღსანიშნავად იქ განსაზღვრული ტერმინოლოგია მუშავებულა. ხოლო, ქართულ წყაროებში, გარდა «მამათ-მავლობის», რომელსაც ავრეთვე «სოდომური ცოდვა» ეწოდებოდა, სხვა ტერმინი არ არსებობს, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ საქართველოში ამისი მსგავსი რამ რომ ყოფილიყო, შეუძლებელია ამისი კვალი ძეგლებში არ დარჩენილიყო. არა მარტო საერო მწერალნი, არამედ ისეთი დიდი მეუღაბნოელები და ღვთისმეტყველები, როგორც იყვენ გ. მთაწმიდელი და გ. ხუცეს მონაზონი, ისინიც კი არ მალავენ ასეთ მოვლენებს. მაგალითად მათ ნაწერებში ზშირად გვხვდება დარიგებათა შორის «ჩუკუნის» აკრძალვა ბერებისათვის და ამისთვის სათანადო სასჯელსაც აწესებდენ. და რალა სხვა მოვლენას აუხვევდენ გვერდს, რომელიც უფრო ფართე საზოგადოებრივი მნიშვნელობის იყო? თვით გ. მთაწმიდელი საქართველოში მოსვლისა და ჩვენი მაშინდელი ცხოვრების ყველა უარყოფითი მხარის მხილების შემდეგ არსად ამ მოვლენაზედ არაფერს ამბობს.

ამ გვარად არ არსებობს არავითარი წყარო მაჩვენებელი იმისი, რომ საქართველოში მამათ-მავლობას საჩინო ხასიათი ჰქონოდა.

ამას ადასტურებს ის გარემოებაც, რომ ბიზანტიაში, სადაც მაშინ ძალიან გავრცელებული იყო ეს სენი, ამ მოქმედების წინაღობდეგ იმდროინდელმა ბიზანტიურმა სამართალმა სიკვდილით დასჯა დააწესა. ხოლო საქართველოში ჩვენი სამართლის წყაროები ამ საკითხზედ სდუმან.

ვივორობთ, რომ ამის მსგავსი რამ არსებულებიყო, შეუძლებელია რაიმე სასჯელიც არ ყოფილიყო დაწესებული ჩვენშიც და ეს ცნობა სადმე შეინახებოდა.

მაგრამ, ვინაითგან სხვა მეზობელ ერებში ეს სენი მოდებული იყო, ალბათ ქართველობაც საშიშროებას მოელოდა და განსაკუთრებით სამღვდულოება, მეფეთა მფარველობით, წინასწარ სასტიკად ილაშქრებდა მის წინაღობდეგ. მაგალითად 1103 წ. რუისურ ბნისის საეკლესიო კრებაზეც ყოფილა ლაპარაკი ამ საკითხზედ. ამ კრებაზედ, როგორც ვიცით, მონაწილეობას იღებდა «ერი

მრავალი» დავით აღმაშენებელს ხელმძღვანელობდა და მისი განგასაგებია, რომ მთელი საზოგადოებისათვის მისი საქმიანობა ეს საკითხი. და რათა მისი მეზობელ ერებში მოდებული იყო ის, კრების დადგენილება ქართველებს აფრთხილებს: «ამისთვის ვამცნებთ ყოველსა: დიდსა და მცირესა, მდიდარსა და გლახაკსა, მეფესა და მთავარსა, აზნაურსა და მდაბიოსა, მღვდელთა და უმღვდელთა, მოწესეთა და ერისკაცთა, ბერთა, ქაბუკთა და შუა კაცთა, ყოველსა პატივსა და ყოველსა წესსა და ყოველსა ქასაკსა განყენებად ამას ვნებისა» განო (*). და საინტერესოა, რომ კრება ამისთვის სასჯელს საიქიოს უთითებს და, მიუხედავად იმის, რომ ეს კრება მეფის თაოსნობით მოქმედებდა, სააქაო სასჯელს იგი არ ასახელებს. ესეც კიდევ ამტკიცებს, რომ საქართველოში ეს სენი არ ყოფილა გავრცელებული, რომ მასზედ სააქაო სასჯელი ყოფილიყო დაწესებული.

სხვა გვარი პასუხის გაცემა ამ საკითხზედ შეუძლებელია. თუ არა, ბიზანტიის კანონმდებლობის მიერ სიკვდილით დასჯის დაწესების შემდეგ უნდა ვაღვიაროთ, რომ თუ ეს სენი საქართველოშიც არსებობდა, მას ერი სიამოვნებით იღებდა და სასჯელის მაგიერ, ალბად, საჩუქრებითაც აჯილდოვებდნენ. ხოლო ეს აზრი რუის-ურბნისის კრების დადგენილების შემდეგ მიუღებელია.

II. ძველთა შეხედულება — საინტერესოა ისიც, გავი-
ბანი ვეფხის-ტყაოსანზედ. გოთ, ძველად როგორ უყუ-
რებდნენ ვეფხის-ტყაოსანს.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ძველად შოთას უკვდავი პოემა კლერიკალური ზოგიერთი წრეების მიერ დევნას განიცდიდა. (თუმცა მე-XVIII ს-მდე ამისი საბუთი არ გვაქვს!) მაგრამ არც ერთი საბუთი ამ დევნის მიზეზების შესახებ წყაროებში არ შენახულა (**). ხოლო მე-XVIII-ტე საუკუნეში, ვიცი, რომ ტი-

(*) იხ. ივ. ჯავახიშვილის «ქართ. სამართლის ისტ.» წ: II, ბ. გვ. 298.

(**) არის გადმოცემა, თითქოს თამარის დროს, შოთას სიციცხლეშივე იოვანე კათალიკოსს მისთვის დევნა დაეწყოს

მოთე ქართლის ეპისკოპოსი ვეფხის-ტყაოსანს იხურობდა და მისი წესების მასწავლებლად. და ამას ხედავდა ნაწარმოებში სწავლებას ხასიათში. ის ამბობს, რომ «რუსთველმა ქართველ დედაკაცებს ასწავლა სიწმიდისა წილ სიბოროტე და სიბილწე» ო. ხოლო ანტონ კათალიკოსი თავის წყობილ სიტყვაობაში სწერდა:

«შოთა ბრძენ იყო, სიბრძნის მოყვარე ფრიად, ფილოსოფოსი, მეტყველი სპარსთა ენის, თუ რომ სწადოდა, ღვთის მეტყველიცა მალალი, მაგრამ ამაოდ დაშვრა, საწუხ არს ესე» ო.

შოთას აგრეთვე უწუნებდენ, რომ ის, მსგავსად სხვათა, წმიდა სამებას არ ახსენებს და სხვა ქრისტიანულ სარწმუნოებრივ ნიშნებს ღიად არ ზატავსო.

ხოლო 1712 წ. ვახტანგ მეფემ პირველად დაბეჭდა ვეფხის-ტყაოსანი, (რომელსაც დღეს ვუწოდებთ ვახტანგისეულს). მან დაურთო თავისი კომენტარიები და ამას შემდეგ სიტყვებით იწყებს; «მე ვწერ ძმისწული მეფის გიორგის და ძე ლევანისა გამგებელი ქართლისა ვახტანგ წიგნსა ამას ამისთვის; უცდინარობითა და სოფლის ნივთთა შემსუქალვით სამეფოდ სთარგმნიდენ მას რიტორისა და ბრძენ მეცნიერისა ყოვლად ნამუშავევისა სამუშაოსა, მსგავსად თვალთა, რომელთა ვერა სცნობენ მცნობელნი და ჭიქასა ქვად პატიოსნად სახელს სდებენ...» და სხ. (*).

როგორც ვხედავთ, იმავე მე-XVII-ე საუკუნეში ვეფხის-ტყაოსანს ისეთი დიდი დამკველიც ყოლია, როგორც იყო ვახტანგ მეფე. ის პირდაპირ ამბავს, რომ გაუგებრობით და უცოდინარობით ვეფხის-ტყაოსანს ათასი რამ დასწამეს და ამისთვის იძულებული გავხდი განმარტებანი («თარგმანი») გამეკეთებინაო (**).

უნდა ითქვას, რომ ეს «თარგმანი» დღესაც ინტერეს მოკლებული არ არის. ამ მხრით ვახტანგი ისე შორსაც მიდის, რომ იქ,

(*) იხ. ვახტანგის გამოცემა გვ. ს. 3 ბ. (ვისარგებლეთ სტამბოლის ქართველ კათოლიკეთა სავანის ბიბლიოთეკაში დატული ვგზემლარიით).

(**) იმავე საუკუნეში განათლებულმა პატრიარქმა ანტონ I ვახტანგის აღნიშნული გამოცემის აუარებელი ვგზემლარი დააწვევინა თურმე.

სადაც ტიმოთე ეპისკოპოსი გარყვნილებას უწყობდა, უხსტანგი ყველაფერს ქრისტიანული თვალსაზრისით უხსტანდა.

ვეფხის-ტყაოსნის კვლევა-ძიება კაი ხანია სწარმოებს. დიდ ხანს ის გაცილებით სუსტ მკვლევართა ხელში იყო. მასზედ ბევრი უმეცრება ითქვა, მაგრამ ისეთი აზრი, რაც ბ. ზ. ავალიშვილმა ზემოხსენებულ სენის შესახებ გამოსთქვა, ჯერ არავის უთქვამს. კერძოდ მისგან კი ასეთ რამეს ჩვენ არაოდეს მოველოდით (*).

ზემოდ ჩვენ განვიხილეთ კულტურულ-მორალური ურთიერთობის საკითხი საქართველოს მეზობელ ერებთან და იმ დასკვნამდე მივდით, რომ ამ მხრით საქართველოს ძირეული გაღვინა უცხო ერებისა არაოდეს, და განსაკრთრებით მე-XII საუკუნეში, არ განუცდა. შემდეგ განვიხილეთ საქართველოს შინაგანი ვითარება და იმისი მსგავსი რამ, რასაც შეიძლება საბაბი მოეცა ჩვენთვის, გვეფიქრა, რომ ვეფხის-ტყაოსანში კვალი ამ სენისა უნდა შენახულიყო, — არ არსებობდა.

12. ძველი «ამბავი» და ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი.

ახლა განვიხილოთ ის საკითხი, რომელსაც პატივცემული მკვლევარი უშუალოდ ასახელებს: რომ თითქოს, შესაძლებელია, ეს მოტივი იყო იმ ძველ ამბავში, რომლითაც შოთამ ისარგებლა, და ალბათ მისი კვალი მის შემოქმედებასაც დააჩნდა.

ჯერ ჩვენ არ ვიცით არც ის, ისარგებლა თუ არა შოთამ მართლა რაიმე ცოცხალი სპარსული თქმულებით (**). მერე, თუ ის აზრით მართალია, რომ აქამდე შენახული ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი ნაშთია იმ ძველი ამბისა, რომელზეც რუსთველმა უკვდავი ქმნილება ააგო, ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედულება მოიხსნება.

ხალხურ ვეფხის-ტყაოსანში არამც თუ ამისი მსგავსი არაფერია,

(*) იხ. ზ. ავალიშვილის «ვეფხის-ტყაოსნის საკითხები», თავი მეოთხე.

(**) ზ. ავალიშვილის შთაფარი დასაყრდენი დებულება დაუმტკიცებელია. ამიტომ მასზედ რაიმე მეცნიერული შენობის აგება ეწინააღმდეგება ქვემოთ კვლევა-ძიებას.

პირიქით, ზნეობის საკითხი აქ სულ სხვა გვარად არის წარმოდგენილი. მაგალითად, როდესაც ავთანდილს თინათინი ურჩევს, რომ მის ბიძაშვილს ტარიელს უშველოს, ავთანდილი უსაყვედურებს:

ბოზო, რას ამბობ, დიაცო
 არჯალო, აუგიანო!
 უწყლო, უღარო წისკვილი
 მთაში ვის აუგიანო?!
 მოყვარეების გულისთვის (ე. ი. საყვარლების)
 ქმარი ვის დაუგდიანო?!

ამაზედ შეწუხებული თინათინი აი რას უპასუხებს ავთანდილს:

ღმერთი რისბავდეს თინასა,
 ხატი ყოველთა წმიდისა,
 ქმარი უნდოდეს შენს მეტი
 —ათას სხვა ჰყავდეს გულისა!
 მოქებნა მაინც კარგია
 მოყმისა დაკარგულისა. . . ო (*).

ამ ადგილის შედარება ვეფხის-ტყაოსნის სათანადო ადგილთან ღირს-შესამჩნევია. ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი ჩვენთვის კიდევ იმ მხრივ არის საინტერესო, რომ აქ, ხალხის შემოქმედებამ მთავარი გმირები (იქ მეგობრები) ნათესავეებად წარმოიდგინა. ტარიელი ავთანდილის ბიძაშვილად არის გამოყვანილი, ფრიდონი კი ავთანდილის ბიძად (ალბათ მეორე ბიძად). ვიმეორებთ: თუ მართალია ის აწრი, რომ ხალხური ე.-ტყაოსანი საფუძვლად დაედვა შოთას პოემას, მაშინ სრულიად აღარ სჩანს ის კვალი, რაც შეიძლება მიგვეწერა ვეფხის-ტყაოსნისათვის, როგორც ნაშთი პირველ წყაროსა. ბოლო თუ ის აწრია მართალი, რომ ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი შოთას ვეფხის-ტყაოსანივით არის წარმომდგარი, კიდევ მართლდება ჩვენი დებულება, რომ ხალხმა ის მეგობრული ურთიერთობა, რომელიც ამ გმირთა შორის დაინახა, მხოლოდ ნათესაური დაკავშირების ნიადაგზედ წარმოიდგინა და სხ. (**).

(*) ხევსურული ვარიანტი მურკვილაძის გამოცემა გვ. 14. — (**) სვანურ-კანურ ვარიანტით ტარიელი და ავთანდილი ძმები არიან; ბოლო ქართლ-კახურით დეიდაშვილები. (ზნეობრივად სვანური ძალიან საინტერესოა).

13. უცხო მასალით სარგებლობის და თარგმანების საკითხი.

წაუთრებთ თქვენს წი-
ლევ ჭრუჭ-ჭრუჭებულ-
ბა. ვთქვათ, მართლა იყო

რალაც თქმულება, რომლითაც შოთამ ისარგებლა. და ისიც ვთქვათ, რომ ეს თქმულება სავსე იყო იმ გვარი სოლომური ცოდვის მაგალითებით. დგება საკითხი: შოთა, რომელმაც ამით ისარგებლა, უთუოდ შეინახავედა მის რაიმე კვალს თავის ნაწარმოებში თუ არა? ან შესაძლებელია ეს საზოგადოდ, თუნდაც პირდაპირი თარგმანის შემთხვევებში? ჩვენი აზრით შეუძლებელია, და აი რატომ.

როგორც ყოველ სუეროში, ლიტერატურაშიც უცხო მასალით სარგებლობის ან პირდაპირი თარგმანის დროს მთარგმნელი ან მწერალი სრულიად თავისუფალი არ არის. ის განიცდის გავლენას იმ საზოგადოებრივი მორალის, რომლის მოთხენილებათა კარნახითაც გამოწვეულია მისი მოქმედება. არ ითარგმნება და ვერ ითარგმნება ისეთი ნაწარმოები, რაც თანამედროვე ესთეტიურ, იდეურ და მორალურ მოთხენილებებს ვერ დააკმაყოფილებს. ამტომ არის რომ კარგი მთარგმნელი ხშირად ისევე შედის ლიტერატურის ისტორიაში, როგორც ორიგინალური მწერალი, ხშირად თვით თარგმანიც. ჩვენში მაგალითად ასე მოიქცა ვ. კოტეტიშვილი, როცა მან ქართული ლიტერატურის ისტორიაში შექსპირის მთარგმნელი ივ. მაჩაბელი შეიყვანა. ასე იქცევია ჩვენი ძველი ლიტერატურის ისტორიკოსებიც. ვისრამიანი, ამირან დარეჯანიანი და სხვები, თუ თარგმანია, მიტომ ნაკლებად აშვენებენ ვეფხის-ტყაოსნის გვერდსა და საპატიო ადგილი არ უჭირავსთ ჩვენი ძველი მწერლობის ისტორიაში!..

იშვიათია, თარგმანი თავის ღირსებით დედანს უდრიდეს. მაგრამ ხანდახან, ნაწარმოებს თუ კარგი მთარგმნელი შეხვდა, იმ ერისთვის, ვინც სთარგმნის, თარგმანი სჯობს, რათგან აქ, გარდა ლოლიკური შინაარსისა, სხვა რალაც არის, და ეს რალაც მთარგმნელის მიერ არის ჩატოვილი, საკუთარ ეროვნულ-ესთეტიურ და სულიერ საუნჯეთაგან (მაგ. თანეს თუმანიანი — თარგ. ი. გრიშაშვილისა).

მაგრამ, რაც უფრო აშკარაა, განსაკუთრებით ძველად, თარგმანს ადგილობრივი საჭიროებისდა ინტერესის მიხედვით სცვლი-

დენ კიდევ, — მაგ. გმირთა და გეოგრაფიულ საზღვრებს (საზღვრო) ასე მოიქცა ყისა და ამზას მთარგმნელი მოსე ბონელი (საზღვრო) რან დარეჯანიანი). აქ თითქმის ყველა გვარები «ძე»-ზედ არის დახოლოვებული. საინტერესო ის არის, რომ აქ მოხსენებული გვარები საქართველოში დღესაც გვხვდება (*).

არც ერთ ამ დროინდელ თარგმანში არ გვხვდება ისეთი რამ, რაც იმ დროინდელ საქართველოსთვის მიუღებელი იყო. ასეთი რამ არამც თუ ვერ მოახწევდა ჩვენამდე, თავის დროსაც არ გავრცელდებოდა.

ვისრამიანში ერთად ერთი ადგილია, რომელზედაც კაცს ამ მხრით ეჭვი შეუვა: ეს არის შაქროს მოქმედება, როდესაც თავის ქალიშვილი ვისი თავისსავე ვაჟს ვიროს მიათხოვა (**). მაგრამ ამ რომანში ეს აქტი ისე მქრთალად არის დასურათებული და ვირო ისე პასიურად გამოყვანილი, რომ მკითხველმა არ შეიძლება ვირო სირეგენის მსხვერპლად არ იცნოს და მისადმი მან სიბრალულის გრძობაც არ გამოიწვიოს, მით უმეტეს რომ მას პირველ შეყრამდევე მოსტაცეს საცოლე. რათგან, როდესაც «ერთგან დაწოლისა ქამსა, ღმრთისა განგებისაგან რა ვისმან საწოლს მიმართა, მასვე წამს დიაცობისა საქმესა ზედა დადგა», ამიტომ, ამბობს ავტორი, ცეცხლის თაყვანის-მცემელთა წესით ვირო მას ვერ მიეკარა, ამასობაში შაქის ჯარი შემოესია და ვისი ქალწული დარჩა. . .

ყველა ეს ჩვენ აღნიშნეთ თარგმანების მიმართ და ცხადია, თავისუფალი სარგებლობის დროს მით უფრო აღნიშნული ხაზი ცოველთვის დაცულია.

ამ გვარად, ამ აზრის მიხედვით, რუსთველის შემოქმედებაში არ შეიძლება იხილოთ ანარეკლი «ბერძნული» ან «სპარსული»

(*) ერთ ასეთ შემთხვევას თვით პარტიკული ზ. ავალიშვილიც ასახელებს. ჯერ 1852 წ. . როდესაც «გაულისტანის» ინგლისური თარგმანი გამოუქვეყნებიათ. აქ ერთი თავის ნახევარი, რომელიც მეტად ბრძნულია, გამოუშვიათ.

(**) რაც ქართველი მკითხველისათვის, ქართული ტრადიციისა და ქრისტიანული მორალის თვალსაზრისით გაუგებარი იქნებოდა.

კანგის დარჩენილიყო, თუნდაც იმ წყაროში უკიდურესად მცირე
ეს ყოფილიყო.

ბიზლიჩისეკა

ჩვენ მიერ ზემოდ განხილულ საქართველოს კულტურულ და
ზნეობრივ ვითარებას არ შეიძლება და პოეტის შემოქმედებისა-
თვის ისეთი ხელმძღვანელობა არ გავწია, რაც სავსებით მიუდ-
გებოდა თანამედროვე მოთხოვნილებათ. და ასეთი მოთხოვნილე-
ბანი კი, როგორც გამოიჩვენა, შორს იყვენ ასეთი მოვლენებისაგან.

14. დასკვნა.

ჩვენ განვიხილეთ ვეფხის-ტყა-
ოსნის გარეშე მდებარე ყველა სა-
კითხები და შემდეგ დასკვნამდე მივედით:

1. არაოდეს და განსაკუთრებით მე-XII-ეს. საქართველოს უც-
ხოელთა კულტურული და მორალური გავლენის ძლიერი კვალი
არ განუცდია. პირიქით, აჰ დროს ის სხვაზედ ახლუნდა გავლენას.
2. არც ვეფხის-ტყაოსნის დროინდელი საქართველოს ვითარება
შეიცავს იმის მსგავსს მოვლენას («ბერძნული»), რაც მაშინ ბი-
ზანტიასა და სპარსეთს ახასიათებდა.
3. ხოლო თუ უცხო თქმულებაში იყო მოტივი «ბერძნული»
ტრადიციის, რომლითაც ვითომდა შოთას უსარგებლია, ესეც არ
გამოდგება საბუთად აღვიაროთ, რომ ვეფხის-ტყაოსანსაც დააჩნ-
დებოდა კვალი.
4. არც სხვა მკვლევართ, ძველთ თუ ახალთ, განსაკუთრებით
მაშინ, როდესაც კლერიკალური წრეები სდევნიდნ ვეფხის-ტყა-
ოსანს, არავის არ შეუნიშნავს ეს მოვლენა.
5. ამიტომ, პატივცემული ბ. ზ. ავალიშვილის
აზრი არ არის მართალი.

წინასწარი საკმაო დასკვნების შემდეგ ჩვენ უფლება გვაქვს გადავიდეთ თვით ვეფხის-ტყაოსანზედ.

აქამდე ჩვენ ვამბობდით, რომ შეუძლებელია ვ.-ტყაოსანში მოინახოს სპარსული თუ ბერძნული ტრადიციის კვალი. ახლა თვით ეს ქმნილება განვიხილოთ. ვნახოთ, რა არის აქ ისეთი, რამაც ბ. ზ. ავალიშვილი აიძულა ეს აწრი გამოეთქვა და შეედასოთ ასეთი ახსნა.

ჯერ გამოვარკვიოთ რუსთაველის შეხედულება მიჯნურობასა და მეგობრობაზედ, ე. ი. მის ძირითად საკითხებზედ, რაიცა კიდევ გაგვიადვილებს ახსნას იმ ადგილებისას, რომელნიც დღეს ჩვენ გვაინტერესებენ.

1. მიჯნურობა.

რუსთაველის აზრით მიჯნურობა

არის სიყვარულის უზენაესი ფორმა,

რომელსაც არავითარი კავშირი არა აქვს «სიძვასთან», და არა მარტო სიძვასთან, — «ნორმალურ ხორციელ სიყვარულთანაც». რუსთაველის თითქმის ყველა მკვლევარები იმ აზრის არიან, რომ მას იმ ძლიერ პლატონიზმთან ერთად, რომელიც მან გმირ ა სულიერ სამეფოში გადაგვიშალა, არ შეულაბავს რეალური ხორციელი სიყვარული და ის ამას პირიქით უგალობსო. ჩვენ გადაკრით უნდა ვალიაოთ, რომ რუსთაველის მიჯნურობის ასეთი გაგება შეცდომაა. არც რუსთაველის მიერ შესავალში მოცემული თეორიაა ახსნილი და ამისთვის ჯერ არც ტექსტის უამრავი ადგილები და განსაკუთრებით ვ.-ტყაოსანის იდეოლოგიაა გამოყენებული. ჩვენთვის ძნელია აქ ვრცლად შევჩერდეთ ამ საკითხზედ, ისე როგორც ის ჩვენ ვვებატება. ახლა კი აღვნიშნავთ, რომ რუსთაველის მიჯნურობის საზღვრები უფრო ვიწროა, და რატომ აფართოვებენ მას, ჩვენ არ გვესმის. რუსთაველის მიჯნურობის პირველი პერიოდი იწყება პირველად უხილავ გრძობათა ძაფე-

ბის გაბმით და თავდება მიჯნურთა მიერ მისი უფლები დამოცხადებით.

«არს პირველი მიჯნურობა არ დაწენა. კირთა მალეა»; (* 12)

«ჰხამს, თავისსა ზვაშიადასა არვისთანა ამქალაქებდეს»,... (13)

ბოლო მიჯნურობის მეორე პერიოდი გრძელდება მათ შვარამდე. აი მთელი სივრცე, რომელთა შორის მიათავსა შოთამ მიჯნურობის ცნება. ასე რომ აქ რაიმე წმიდა ბორციელ მოვლენებზედ ლაპარაკი ზედმეტია. შოთას რომ რეალური ცხოვრება უყვარს და ბოლოს ჯველა ეს «კირთა თმენა» რომ მართლს ამ ქვეყნიური სიამოვნებისათვის უნდა, ეს სადაო არაა. და ეს, ჩვენის აზრით მეორე საკითხია, რომელიც კერძოდ მიჯნურობას გაგებაში არ უნდა იქმნეს არეული, რათგან:

«მიჯნურობა სხვა რამეა, არ სიცივისა დასაღარი:

იგი სხვაა, სიძვა სხვაა, შუა უზის დიდი მზღვარი». (9)

ან «ჰხამს მიჯნური ხანიერი, არ მეძავი, ბილწი, მრუში»,... (10)

რუსთველის მიერ მიჯნურობის სახით წარმოდგენილი სიღვაძრული სრული მულობელია ადამიანის გრძნობა-გონების, მისი მეობის. მას შეუძლია ადამიანის გახელვა, იძულება ველად გაქრისა. მიჯნურობას ძლიერი სულიერი სიმავრეც უნდა ახასიათებდეს. მისთვის მიჯნურს ამ ქვეყნიური ჯველადრის დათმობაც უნდა შეეძლოს და სულით და ბორციით, გრძნობით და გონებით გადაცემული უნდა იყოს იმ ერთ იდეალისადმი, რომელიც გამბდარა საგანი მისი მიჯნურობისა.

«მიჯნურსა თვალად სიტურღე ჰმართებს», და სხ. (5)

«კარგი მიჯნური იგია, ვინ იქმს სოფლისა თნობასა». (11)

ვ.-ტყაოსანში კი ჯველა ეს საესვებით განხორციელებულია. მთელი თეორია ორ წევრულ მიჯნურთა ცხოვრებაშია განსახიერებული. რაც ერთს აკლია, მეორე აესვებს.

პირველი, მალვის პერიოდი ტარიელმა ბრწყინვალედ დაგვირგვინა: იმ მისთვის ჯველაზედ საშინელ წუთშიც კი, როცა

(*) ტყეების თანამშლეობის მარეწებელი რიტევი ჯველან აღნიშნული გვამს დ. კაოკ-შვილის 1903 წლის გამოცემის მიხედვით.

ნესტანის მშობლები «ჯდენ სავაზიროდ» ქალის ტარიელი მიიწვიეს, მან აქაც არ განაცხადა თავისი ზეაზიადი! ეს ადგილი ზოგიერთს ტარიელის სისუსტედ მოიჩნია, რაც სასაცილოა, რათგან ეს ზომ დღეს წინეთის ქუჩაზედ შექმნილი მიჯნურობის თვალსაზრისით ახსნა!... ჩვენ კი გვჯონია, რომ რუსთაველმა აქ თავის იდეას დიდი გამოცდა მისცა და ტარიელისთანა მოწადემ მეტად გმირულადაც დაიცვა იგი.

ხოლო სიყვარულის, მიჯნურობის მეორე პერიოდის დამახასიათებელი ელემენტებიც იმავე ნესტან-ტარიელის ცხოვრებაში ნათლად გამოიხატა (თუმცა ამის მაგალითები ავთანდილის ცხოვრებაშიც ბევრია). აი რას სწერს ნესტანი ტარიელს ქაჯეთის ციხიდან:

«შენი სიცოცხლე მეგონის ჩემად იმედად გულისად,

გულისა ერთობ წელულისა და ასრე დადაგულისად!» (1274)

მთელი ეს წერილი (რომელიც, ჩვენის აზრით, ჩარმოადგენს შედეგს მსოფლიო ლიტერატურაში), იძლევა მიჯნურობის ამ გვარი გაგების ნათელ მოდელ სურათს.

მაშინაც კი, თუ კი ურთი-ერთს ვერ შევხვდებით, მაინც ნესტანი იმის იმედით იცოცხლებს, რომ სადაც ტარია ცოცხალი იქმნება (სადღაა აქ ხორციელი ელემენტის აუცილებლობა!) და ამაში ხომ ნესტან-დარეჯანი დარწმუნებულია, რომ ის ვეღარ შეეცრება მას და ანდერძს უტოვებს (1279 ტ.):

«შენმან მზემან, უშენოა არ ვის მიჰხვდეს მთვარე შენი,

შენმან მზემან, ვერვის მიჰხვდეს, მოცავიდენ სამნი მზენი;

აქა თავსა გარდავიკვე, ახლოს მახლავნ ღიღნი კლდენი;

სული ჩემი შეივედრენ, ზეცით მომხვდენ ნუთუ ფრთენა!»

და შენ კი: «მომიგონებდე... მე შენთვის დაკარგულისად.

ვზი მზრდელა სიყვარულისა, მის ჩემგან დანერგულისად». (1274)

და აი, რუსთველს მიჯნურობის აზრი მთლიანად აქ განხორციელდა, რადგან მის გმირთ ისეთი ფიცი დასდეს, რომ «არ გატება ზენაარისა ფიცისა» მათ საიქიომღე უნდა თან წაიღონ, იქნებ იქ მაინც შეხვდენ უმწიკველოდ...

და როდესაც რუსთველის შემოქმედების ეკრანზედ სიყვარულის ამ გვარი განსპეციალებული სურათი იშლებოდა, ნუ თუ შეიძლება კაცმა იფიქროს, რომ იქ სადმე ბნელი კუთხე დარჩენილ-

იყო! როცა ვ.-ტყაოსანს გულდასმით კითხულობდი, მკვებ-მკვებუნ-
დებით, რომ იქ ყველაფერი სინათლის შექმნის უწყვეტობაა არც
ერთი აგური არ არის დაბარჯული ცუდად ამ დიადი ტაძრის ასა-
გებად, არც ერთი სიტყვა არ არის ცუდად ნათქვამი, რომელიც
რუსთაველის ამ ფრიად მდიდარ, მრავალ ფეროვან და კაცობრი-
ობისათვის სამარადისო იდეალს ჩირქსა სცებებდეს. იქაც, სადაც
რუსთაველს სიწმიდის გზაზედ ნარ-ეკალა ელოებება წინ, ისეთი
დიდის სიფრთხილით და ოსტატობით მგლეჯს მას, რომ არც
ხელს ისისხლიანებს და გზასაც ადვილად იკადრებს.

ვეფხისტყაოსანში არც ერთი შემთხვევა არ არის დასახელე-
ბული ისეთი, რომელიც რუსთაველის იდეის გაშლილობას წლუ-
დავდეს. თუმცა ზოგჯერ დიდი წინაღმდეგობაც შეხვდება და ი-
დეას თითქოს ლალატობს კიდევ, მაგრამ ხარჯავს 99-ს იმიტომ,
რომ ასი მიიღოს. ხოლო ეს «ასი», მათემატიკურად მეტი, იდე-
ისა და ხელოვნების თვალსაზრისით მაინც ნაკლად მოჩანს. ამის
გამოსასწორებლად კი შოთა ასეთ შემთხვევებს ისეთ ატმოსფე-
როში აძლევს ადგილს, რომ მკითხველს მხოლოდ ირონიული
შთაბეჭდილებალა რჩება.

ჩვენ განვიხილავთ მიჯნურობის რუსთაველისებური იდეისა-
დნი ლალატის ცველა შემთხვევებს, რომელნიც გვხვდებიან ვეფხის-
ტყაოსანში. ეს საჭიროა მით უმეტეს, რომ აქაც ბ. ზ. ავალი-
შვილმა ერთი ახალი აზრი გამოსთქვა, რომელიც ჩვენ აგრეთვე
შეცდომად მიგვაჩნია. დავიწყოთ ამით.

2. «მარგალიტის» ამბავი.

ეს შეცდომა ეხება შემდეგ
ამბავს: როდესაც პირველად
თინათინი ავალებს აეთანდილს ტარიელის ამბის გაგებას, ჰპირდე-
ბა: «მოხვიდე, სრულ-ვქმნა მაშინლა შენი წადილი გულისა» (ტ.
152). ხოლო როდესაც დაბრუნდა აეთანდილი და კვლავ მე-
ორედ წასვლას აპირებს, მაშინ ჩვეულებისამებრ ქალს სთხოვს,
რამე ნიშანი გამატანეო. (ეს საყოველთაო ჩვეულება იყო. ქვე-
მოვ ეწახავთ, რომ ტარიელ-წესტანიც ასე მოიქცენ). თინათინ-
მაც მოუშინა აეთანდილს და: «ქალმან მისცა მარგალიტი;

სრულ-ქმნა მისი საწადელი» (ტ. 692). ეს ადგილი უნდა იქნებოდეს თუოდ ნაშთილი მარგალიტი იგულისხმება, ბ. ზ. ავალიშვილმა სხვა მნიშვნელობით ახსნა. მოვიყვანოთ მთლიანად მის შეხედულობას და მერე შევაფასებთ.

შია აზრა: ერთ-ერთ ჰაემნის დროს, გაპარვის წინ, ავთანდილი ეუბნება შერმადინს (თინათინზედ):

«მაბრჩანა: მიცან ამბავი მის ყმისა დაკარგულისა,

მოხვიდე, სრულ-ექმნა მაშინლა შენი წადილი გულისა». (152)

(ზ. ა.) «ამის შემდეგ, როცა დავალება-ალსრულებული ავთანდილი არაბეთს და თინათინთან ბრუნდება, პოეტი იმასაც გვაუწყებს, რომ «ქალმან მისცა მარგალიტი, სრულ-ქმნა მისი საწადელი.

ღწერამან ქმნას და გაუსრულდეს ლბინი ესე აწინდელი»ო.

ჩვეულებრივ ეს «მარგალიტი» მკითხველებს თინათინისაგან ნაბრძანებ ნივთად, საჩუქრად მიაჩნიათ. ალბათ იმიტომ რომ წინა ტექსტში ავთანდილი, რომელიც მაშინ ზელ ახლად გასაყრელი იყო, თავის სატრფოს სთხოვს:

«მავრა, მზეო, თავი მზესა ჩემთვის სრულად დააგვანე,

სიცოცხლია სახვედო ნიშანი რა წამატანე»ო. (691)

და აი, ხსენებული მარგალიტი ამ გვარი ნივთიერი ნიშანი ჰგონიათ. ეს მისი საწადელი მარგალიტს კი არ იგულისხმებს, არამედ თინათინის ძველს დაპირებას, ავთანდილისადმი მის პირველ გამგზავრებამდე მიცემულს:

«მოხვიდე, სრულ-ექმნა მაშინლა შენი წადილი გულისა»ო.

ასე რომ, ამ ადგილის მნიშვნელობა სულ სხვა უნდა იყოს, ფიქრობს ბ. ზ. ავალიშვილი. ე. ი. აქ ის გულისხმობს პირდაპირ დამოკიდებულებას, და ამას იმით ასაბუთებს:

1) რომ ერთი ამ გვარი შემთხვევის დროს «ბარამ გურის» (ბარამ გურაანიოვან) და მოზიგე მეფის ქალის ურთიერთობის აღწერაში «მარგალიტი იხსენიება»ო (იხ. ვ.- ტყაოსნის საკითხები გვ. 127). კიდევ უწინაშე სწერს: «იგივე მარგალიტი» საადის 1253 წ. დაწერილ ვანთქმულ «გაულისტანში»ც გვაქვს»ო (იქვე).

2) ამ «მარგალიტის» ალევგორიული მნიშვნელობა სავსებით მტკიცდება მთელი სურათის ნაწი ეროტიული ელფერით:

«რა სჯობს, რა კაცმან გიშერი ბროლ-ლალსა თანა ახიოს,

ანუ ბაღს ალვა საროსა ახლოს ჰრგოს, მორწყოს, ახლოს (693)

3) ამის შედეგადვე მიზნია ის სულიერი განვითარება, რომელიც გამოიხატა მე-700 ე ტაეკში:

«გული კრულია კაცისა, ხარბი და გაუძლომელი,
გული ქამ-ქამად ყოველთა ჭირთა მთმო, ღზინთა მდომელი».

აი მოკლედ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრი და შეხედულება. ამით შეფასებამდე, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს საკითხი მეტად საინტერესოა, რათგან, მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილ-თინათინს შორის სიყვარული უკვე განცხადებულია, პირობა დადებული ორივეს მხრით სასტიკი ფიციტ, და ამის შემდეგ მათი ასეთი შემთხვევითი კავშირი რეალურად რაიმე არა ჩვეულებრივს არ წარმოადგენს, მაინც, იმ თვალსაზრისით, რომლითაც რუსთაველი ზორცს ასხამს თავის მიჯნურობის ქვეყანას, გაუგებარია. და მართლაც ამისი მსგავსი ვედხის-ტყაოსანში არა არსებობს რა.

სინამდვილე ასე გვეხატება: ბ. ზ. ავალიშვილის აზრის დასაბუთება იქამდე სუსტაა, რომ საკითხის დაყენებისათანავე მისი სიმართლე უარყოფილია.

როდესაც ის ამბობს, რომ როცა თინათინი დაჰპირდა ავთანდილს: «მოხვიდე, სრულ-ვექმნა მაშინლა შენი წადილი გულისა,» და მერე «ქალწან მისცა მარგალიტი სრულ-ქქმნა მისი საწადელა»ო, ამ ორ მოქმედებაში იგულისხმება მესამეც, რომელიც არ სჩანს, — ბ. ზ. ავალიშვილი მას არ ასახელებს. ეს არის თვით ავთანდილის წადილი. დაგვასახელოს ის შემთხვევა, როდესაც ავთანდილმა თინათინს ამ ნაირი რამ სთხოვა!? ამის დასახელება შეუძლებელია, რათგან ვ.ტყაოსანში არც პირდაპირ და არც გადაკვრითი მნიშვნელობით ის არა გვხვდება. პირ იქით, ეს წადილი სულ სხვა რამ არის, რომელიც სავსებით გააყალბებს გამოთქმულ აზრს. ჩვენ კი დავასახელებთ მას და მკითხველი დაინახავს, რომ ეს სხვა რამ თინათინმა კიდევ აუსრულა სულ სხვა გვარად, ხოლო მარგალიტის ამბავი იყო მეორე შემთხვევა და ისიც აგრეთვე აუსრულა თინათინმა, და რომნიშნად ნამდვილი მარგალიტი მიწა, ესეც ტექსტში ღიად არის ნათქვამი. ერთხელ როცა: «ავთანდილ სგდა მარტო საწოლს, ეცვა ოდენ მართ პერანგი, იმღერდა და იხარებდა, წინა ედგა ერთი ჩანგი,» (120)

შემოდის თინათინის მონა და იბარებს მასთან. **ბიზლიჩიძე**

როცა «ავთანდილს მაჭხვდა მოსმენა საქმისა სანატრელისა,
უჩარის შეყრა ვარდისა არ ერთგან შეყურელისა, —
ამოა კვრეტა ტურფისა, სიახლე საყვარელისა!» (121)

მერე «ავთანდილ ლალი, უკადრი, მივა არვისგან ჰკრებენოდა,
მას ჰნაზავს, ვისთა . . . » (ტა. 122). ხოლო იქ თინათინი:
«დაღრეჯით იყო მჯღოვარე ძოწეულითა რიდითა;
ავთანდილს უთრა დაჯდომა წყნარად, . . . » (124)

შემდეგ თინათინი და ფართულ ხვაშიადს, რომელიც უხილავი
ძაფებით მათ შორის აქამდეც იყო გაბმული, თავის გრძობას
ააშკარავებს და ეტყვის (ტაეპი 128):

«აქანამდის საუბარსა თუცა ვერას ვერ გეტყვია,
მაგრა შორით სიყვარული შენგან ჩემი შემიტყვია;
ვიცი, რომე გაუწყვეტლად თვალთა ლაწვი გისეტყვია,
შეუპყრიხარ სიყვარულსა, გული შენი დაუტყვია».

სიყვარულის გამქლავების შემდეგ თინათინი აძლევს დავალებას:

«ასრე გითხრა: სამსახური ჩემი გმართებს ამდ ორად:
პირველ ყმა ხარ, ხორციელი არვინა გცავს შენად სწორად,
მერმე ჩემი მიჯნური ხარ, დასტურია, არ ნაშორად; —
წადი, იგი მოყმე სქებნე, ახლოს იყოს თუნდა შორად». (129)

და «შენგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო გაამყარე»ო. (130)

საყურადღებო, 131 ტაეპის შემდეგ 132-ში სდებს სასტიკ დიკს:

«ფიციო გითხრა: შენგან კიდე თუ შევირთო რაცა ქმარი,
მწეცა მომხვდეს ხორციელი, ჩემთვის კაცად შენაქმარი,
სრულად მოვწყდე სამოთხესა, ქვესკნელს ვიყო დასანთქმარი;
შენი მკლევდეს სიყვარული, გულსა დანა ასაქმარი». (შეა-

დარეთ ნესტანის დიკს). აი რა იყო თინათინის დაპირება და ავთან-

დილის წადილი. მაგრამ ამას კიდევ ნათლად ქვემოდ დავინახავთ.

ერთელ ავთანდილი წეიმობს თავის სასახლესი. გვერდს უშვე-

ნებს მოყმე შეჩხადან, რაკელსაც მოლენას საიდუმლოებას უხ-

სნის: «ხო უკლავარ თინათინის სურვილსა და სიყვარულსა». ხოლო
რათგან «აწ მახრჩანა საიველა, ამად მხუდავ მზიარულსა»ო. (151)

(შეუქლებელია რომ ამ ახლად გამიჯნურებულის ამ «საიმედოში»
«ურთიერთობის» დაპირება დავინახოთ). ჩაუვირდეთ 152 ტაეპს:

ქართველი
გუნდ-ნიჭიერი

«მობრძანა: მიცან ამბავი მის ყმისა დაკარგულისა,
მოხვადუ, სრულ-ექმნა მაშინლა შენი წადილი გულისა,
ძმარი არ მინდა უშენო, მომხედების ხისა რგულისა!» ო.

და გაზარებული ავთანდილი ახარებს შერმადინსაც რომ აწი:

«მომცა წამალი გულისა, აქამდის დაკარგულისა» ო.

აი რა იყო ის დაპირება: «ქმარი არ მინდა უშენოდ» ო.
მათი რომანიც ხომ აქამდე დაუარული იყო, ავთანდილსაც ხომ

«... თინათინის შევნება ჰკლევდის წამწამთა ჯარისა!» (40)

(ისევე როგორც ტარიელს ნესტანისა). პირველად როსტევეანიც ხომ
ვერ ხელაქდა თავის სწორ გმიზს თავის სამფლობელოში, რითაც
გამოწვეული იყო მისი ქმუნვა. და თუ ავთანდილმა იქ, ნადირო-
ბაში ეს პირველობა დაამტკიცა, აქ, ახლა თინათინის თანაგრძნობ-
ბაც რეალურად მოიპოვა. აი რა ახარებდა ავთანდილს, და აი რა
იყო წადილი გულისა მისისა. მაგრამ ეს შეყრა გადაიდო, რათ-
გან რა იცოდენ თუ ავთანდილის მეორედ გაპარვა მოხდებოდა,
და იმ ავანტურების გადატანას, რომელიც ავთანდილს თინათინ-
თან შეყრამდე გადახდა, ასე მრავლი წლები დასჭირდებოდა!

ამ გვარად დავრწმუნდით, რომ იმ პირველ დანაპირებს «მარ-
გალიტთან», არც პირდაპირი და არც არა-პირდაპირი გაგებით,
არავითარი კავშირი არა აქვს.

რალა იყო ეს მარგალიტი?

როდესაც ავთანდილი მეორედ გაპარვას აპირებს, შეხვდება
თინათინს. თინათინი ეტყვის:

«შენ არ გატება კარგი გჳირს ზენაარისა ფიცისა.

ჰბამს გასრულება მოყვრისა სიღვარულისა მტკიცისა,

ძებნა წამლისა მისისა — ცოდნა ჰბამს, უი იცისა—». (688)

შემდეგ (ტ. 690), რათგან ავთანდილი ფიქრობს, რომ

«ვაა, თუ გავიჭრე, გაჭრილსა სადა გლახ დამწვევს სამ ალი!»

ამიტომ სთხოვს:

«მესმა თქვაი ნაუბარი, გავიგონე, რაცა ბრძანე;

მაგრა, მზეო, თავი მზესა ჩემთვის სრულად დააგვანე,

სიკაცხლისა საიმედო ნიშანი რა წამატანე» ო. (691)

«ყმა ტკბილი და ტკბილ-ქართული, სიკეთისა ზელის მზდელი,

ამაზედა ეუბნების, ვით გამზრდელსა ამო მზრდელი»: (692)

მაშინ თინათინი უსრულებს ამ წადილს:

«ქალმან მისცა მარგალიტი, სრულ-ჰქმნა მისი საწადელი».

ღმერთმან ჰქმნას და გაუსრულდეს ღზინი ესე აწინდელი». (692)
აი თავი და ბოლო, რაც ამ მარგალიტზედ ვიცით ვეფხის-ტყა-
ოსნითგან. და ამის მიზედვით აქ მარგალიტის მეორე მნიშვნე-
ლობით ამოკითხვა შეუძლებელია. ამის სასარგებლოდ ტექსტში
არავითარი ცნობა არ მოიპოვება.

ბ. ზ. ავალიშვილი რომ 693 ტაეკს ასახელებს:

«რა სჯობს, რა კაცმან გიშერი ბროლ-ლალსა თანა აზიოს,
ანუ ბაღს ალვა საროსა აზლოს ჰრგოს, მორწყოს, აზიოს!

მისსა მკვრეტელსა აღზინოს, ვერ მკვრეტსა ავაგლაზიოს, —

ვაი, მოყვრისა გაყრილსა, აზიოს, ეყოს, აზიოს!»!

ამ ადგილის ეროტიულად გაგება არ შეიძლება, რათგან აქ არი-
ან რუსთველის ჩვეულებრივნი შედარებანი (შეიძლება სუსტნიც).
პირველი სტრიქონი ნიშნავს ავთანდილ-თინათინის ერთად ცოფ-
ნას, ასევე მეორეც, განმეორებული სხვა ფორმით, აღფრთოვანე-
ბისა და განვიადების გაძლიერებისათვის. ბოლო უკანასკნელი
სტრიქონი ამას ადასტურებს: ვაი, მოყვრისა გაყრილსა, — ვინც
ამ გვარ სურათს გაყვრება, ის მუდამ ქამს ოხვრაში იქნებაო. ეს
ზოგადაა აზრი, ალეგორიული ფორმით გამოთქმული, ასე უნდა
აიხსნას, მით უმეტეს, რომ ის მისდევს სტრიქონს:

«ღმერთმან ჰქმნას და გაუსრულდეს ღზინი ესე აწინდელი».

ხოლო ამ ალეგორიულ ადგილს მოსდევს (ტ. 694):

«მათ მიჰხვდა ღზინი ცოველი ერთმანერთისა შვრეტითა.

ცმა წამოვიდა გაყრილი, მივა გულითა რეტითა»ო.

აქვთგან ცხადია, რომ ისინი დამტკბარან «ერთმანერთისა შვრე-
ტითა», სიაზლოით. მაგრამ ისეთი რამ, რაც პირდაპირ ასაბუ-
თებს, რომ ეს «მარგალიტი» მართლა ნივთი იყო, ვ.-ტყაოსანში
შენახულია.

როცა ავთანდილი ვაემგზაერა, მოსთქვამს:

«ვინ გუშინ ედემს ნაზარდი ალვა მრწყო, დამრგო, მაზია, (*)

(*) აქ „მაზია“ ნიშნავს დენას, მეორე შემთხვევაში ხევის, კრას პირდაპირ
მნიშვნელობით. ეს სიტყვა დენის შინაარსით დღესაც იმარტება.

დღეს საწურომან ლახვარსა მივცა, დანასა მსკრქნულს (ჩვენ)
(აქეთგან წინა ტაევის ალევორიის ჩვენ მიტოვებულს).
მართლვე ნათლად სჯანს. როვორც ალვას რწვეა, ისე ავთანდილის
გულს თინათინის ვერვტა ალაღებს).

და როდესაც ავთანდილი ათაეებს მოთქმას, მაშინ:

«რა გულსა უოხრა გულისა სიტყვანი საგულისონი,

მან მარგალაოთნი მოიხვნა, მის მზისა საშეუვისონი.

მის მზისა მკლავსა ნაბაში, მის კბილთა შესატყვისონი,

პირსა დაიდვა, ავოცა, ცრემლი სდის ვითა ბისონი». (701)

ამით მკითხველი დარწმუნდება, რომ ჩვენ ნამდვილ მარგალიტთან, ნიშნად მიცემულ ნივთთან გვექონია საკმე. ზემოდ აღვნიშნეთ, რომ ეს ჩვეულება იყო. როდესაც ტარიელი ხატაველებზედ გამარჯვებული დაბრუნდა, ნესტანს გადასცა ნიშანი — რიდე, რათგან ნესტანმა მას სთხოვა: «იგი მე მომეც რიდენი, რომელნი წედან გშვენოდეს». ხოლო ნესტანი თავის მზრით ტარიელს სხვა ნიშანს აძლევს: «ესე სამკლავე შეიბი, თუ ჩემი გადაგვლენოდეს» (ტ. 480). აქ საინტერესოა ნესტანის და ავთანდილის როლები იგივეობა, შოთას წინასწარი თადარიგი: რათგან ერთ შემთხვევაში გადაქარგულ ნესტანმა, როგორც ვნახეთ, გამოიყენა ეს ნიშანი, და მეორე შემთხვევაში ავთანდილმა თავისი.

სხვათა შორის, ვის რამიან შიე ვებედება მსგავსი ამბავი. როდესაც რამინმა ვისს ფიცი მისცა, მაშინ ვისმა შეკრა ერთი იის კონა, მისცა რამინს ბელში და უთხრა: «... ჩემგან ნიშნად ესე დაისწავლე, სადაცა ახალა იასა ნახედე, ამას დღესა და ფიცსა მოიგონებდი. ასრემცა ლურჯი და თაქარგდებული ხარ, თუ ფიცი გასტეხო. მეც ვარდს ნიშნად დავისწავლი» და სხ.

ამგვარი საჩუქრის, ნიშნის, მნიშვნელობა ტარიელის ცხოვრებაში კიდევ გამოირკვა. როცა ნესტანმა ქაჯეთის ციხეში შეიტყო ტარიელის ამბავი და მეტად შეწინიერი წერილი მოსწერა:

«რა დასწერა, გარდაქვეთა მათ რიდეთა ერთი წერი» (1286)

(ის რიდე, რომელიც ტარიელმა აჩუქა) და გაუგზავნა მას ნიშნად მისი სიცოცხლისა და კვლავ სიქალწულისა.

ასეთ სურათს აქვს ადგილი ტარიელის ცხოვრებაშიც. როცა ის ავთანდილს უყვება მის მიერ ნესტანისადმი გადაცემულ რი-

დისა და მისგან მიღებული ძვირფასი თვლებით შემკული მკვრივი
ვის ამბავს, ტარიელს ახსენდება ვეღლაფერი და ახსენდება

«აქა მზეც-ქმნილი ტარიელ სტირს, უირი ეათასების;
სთქვა: მე მაქვს სამხრე, რომელი კვლავ წინას მკლავსა მას ების!
იგი შეიხსნა, მოილო, თვალით არ დაიფასების.

პირსა დაიდვა, დაცაზნდა, ქვე მკვდართა დაესახების»ო. (481)
ასე კოცნიდა ავთანდილიც «მის მზისა მკლავსა» ნაბამსა!

ყველა ამის შემდეგ თუ ბ. ზ. ავალიშვილის დანარჩენ არგუმენტებს რაიმე ღირებულება ექნება, მათაც განვიხილავთ.

ზემოდ მოყვანილი ადვილი, სადაც ლაპარაკია, რომ ავთანდილმა გზაში მოილო მარგალიტი და აკოცაო, ბ. ავალიშვილს მოტყუების საშუალებად მიაჩნია, თითქოს რუსთველმა ის განგებ სთქვა, რომ პირველი, ნამდვილი აქტი მარგალიტის მიცემისა, დაეფარა, რომ მკითხველს ის ვერ გაეგო!

ჩვენ გვიკვირს, თუ შოთას სურდა რომ ის აქტი მკითხველს ვერ გაეგო (და ამისთვის მან მიმართა ისეთ ტყუილს, რომლის დაჯერებაც ძნელია), მაშინ თვით აქტი რაღაზედ ჩაადგინა? წერილობით ძეგლში ეს გაუგებარია. ცხოვრებაში გვესმის, მაგრამ ლიტერატურულ ნაწარმოებში რაღაც ხდება, პოეტი არ გვატყობინებს, პირ იქით, მას უარყოფს (თუ გნებავთ, სტყუის)! რა უფლება გვაქვს, ჩვენ ჩავდვათ იქ რაიმე აზრი? ზოლო ასე აშკარად თქმული ტყუილი როგორ შეიძლება?! პოეტი პირდაპირ ამბობს:

«მან მარგალიტნი მოიხვნა მის მზისა სამეცვისონი,
მის მზისა მკლავსა ნაბამი, მის კბილთა შესატყვისონი,

პირსა დაიდვა, აკოცა, ცრემლი სდის, ვითა ბისონია»ო. (701)
ტყუილის თქმა გავონილა, მაგრამ ამისთანა ტყუილი, ისიც ნაწარმოებში, როდესაც მკითხველს არა აქვს უფლება, არ მიიღოს ის, რაც ნათქვამია, — გასაოცარია!...

რაც შეეხება იმ სევდიან ტავებს (706 და სხ.), რომელნიც ქვემოდ მოსდევენ, რუსთველის ჩვეულებრივი მოთქმაა ყველა ამ გვარი შემთხვევების დროს. გადახედეთ ვეფ.-ტყაოსანს, და თითქმის არც ერთი შემთხვევა არ არის, რომ, როდესაც მიჯნური მიჯნურს, ან მეგობარი მეგობარს სცილდება, ამ სახის, საწუთთროსადმი ერთგვარი ჩივილი, თუნდაც რამოდენიმე სტრიქონში,

არ მეორდებოდეს! ეს აზრი იქამდე ნათელია, ^{რომ ყოველი მკითხველი ვეფხის-ტყაოსანისა მას დაინახავს, და მის ტყაოსანს მის ტყავს არ განვაგრძობთ.}

ბ. ზ. ავალიშვილის უკანასკნელი არგუმენტი, თვით ტერმინი „მარგალიტი“ ჯერ ერთი სუსტი საბუთია. ის, რომ მსგავსი შემთხვევა დაგვისახელონ სხვა რომელიმე ნაწარმოებში, სადაც ეს აქტი „მარგალიტის“ მიცემით არის გამოხატული, და მერე ეს ტერმინი საზოგადოდაც რომ მიღებული ჯოჯოხეთი იმ ამბის აღსანიშნავად, არც მაშინ ვხდებით ვალდებული, რუსთველშიც ასე გავიგოთ. ამის საუკეთესო საბუთი თვით ვეფხის-ტყაოსანია. ჯერ უნდა გამოიკრევეს, თვით ვეფხის-ტყაოსანში რა მნიშვნელობით იხმარება ეს ტერმინი.

მას ვეფხის-ტყაოსანში ბევრნაირი მნიშვნელობა აქვს; უმრავლეს შემთხვევაში კი პირდაპირი მნიშვნელობით იხმარება იგი.

მაგალითები: ნესტან-დარეჯანმა მელიქ მეფის სახლითგან გაპარვის დროს მოხელეები დაქრთამა. ნესტანმა: «შემოიხსა მარგალიტი, შემოერთყა რაცა თვალი» (ტ. 1173). ამას მოჰყვება ის ადგილიც, სადაც ფატმანმა ნესტანი მეფეს გადასცა. იქ არის ნახსენები, რომ მან ნესტანს თვალ-მარგალიტი წელს შემოართყა — დაჯერდებოა. როცა ავთანდილმა მენავეთ უშველა, ესენი (1038):

«შეჭერფინვიდიან ავთანდილს, ქებასა შეახხმიდიან,

მას მარგალიტსა, მას ყმასა კბილისა ფერსა სძლენიდიან».

ხშირად შედარების დროს მარგალიტი ბაგის, პირის მაგიერ იხმარება. როცა მეფე მელიქ აიძულებს ნესტანს, ხმა გაიღოს, ქალი პირს არ აღებს: «ვარდნი ერთგან შეეწებნა, მარგალიტსა არ აღებდა» (ტ. 1160) ხან კბილების შედარებაა გამოხატული; «ვნახე, ძოწსა მარგალიტი გარე ტურფად მოემახრა»; (520) «შუა ძოწსა და აყიყსა სკვირს მარგალიტი ტყუპები». (1124)

შოთა, ხშირად შედარებებში, ცრემლებსაც უპირისპირებს მარგალიტს; ნესტანმა: «თვალთა, ვითა მარგალიტი, გადმოჰყარა ცრემლი ხშირი» (ტ. 1154). აგრეთვე ყოველ ნაირი ძვირფასი საქმის და სხვა რაიმე მიხწევის გამოსახატადაც რუსთველი მარგალიტს (აგრეთვე ვარდსაც) ხმარობს:

«რა მიჯნური ველთა რბოდეს, მარტო უნდა გასაქრელად;

მარგალიტი არვის მიჰხედეს უსასყიდლო-უფასურად (1661) და სხ. და სხ. აქეთგან სჩანს, რომ ვეფხის-ტყაოსანში მარგალიტის სხვა და სხვა მნიშვნელობით იხმარება.

ასევე საინტერესოა ტერმინი «ტკბილი». (რათგან ავთანდილი მიმართავს «ტკბილი სიტყვით»). სიტყვა ტკბილი ვეფხის-ტყაოსანში ასეთ შემთხვევებში დიპლომატიური მნიშვნელობით იხმარება. ტარიელი ხატაელებზედ ამბობს:

«მე დილასა მოციქულთა სიტყვა ტკბილი შევუთვალე»ო. (423) ცხადია, ზემოხსენებულ არგუმენტებს ჩვენთვის ნაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა, მაგრამ რათგან ისინიც არ შეიცავდნენ სიმართლეს, იმიტომ მოკლედ მასზედ შევაჩერეთ მკითხველის ყურადღება.

ამ გვარად დაერწმუნდით, რომ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრი მცდარია და «ქალმან მისცა მარგალიტი» ნიშნავს ნამდვილ მარგალიტს. სხვა გვარ მოვლენას იქ ადგილი არ ჰქონია.

3. ავთანდილ-ფატმანის ურთიერთობა.

ახლა განვიხილოთ ვეფხის-ტყაოსანის ის ამბავი, ავთანდილს რომ ნამდვილად შეემთხვა:

მისი ფატმანთან ურთიერთობა.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ აქტში რუსთველის იდეის ერთგვარი ლალატი გამოიხატა. მაგრამ გავსინჯოთ ახლოს, რამდენად დამნაშავეა ავთანდილი.

როდესაც ავთანდილმა ფატმანის პირველი წერილი მიიღო და მისი გამიჯნურობის ამბავი შეიტყო, გაოცდა (ტ. 1067) და

«სთქვა: ,,არ იციხს გული ჩემი, ვინ მაშოკობს, ვისსა ვისი!

რომე მიმიჩნს სამიჯნურო, რად ვამგზავსო მე მას მისი!«»ო.

«სთქვა: ,,ყვეფი ვარდსა რას აქნევს, ანუ რა მისი ფერია!

მაგრა მასზედა ბუღბუღსა ჯერ ტკბილად არ უმღერია.

უმსგავსო საქმე ყოველი მოკლეა, მით ოხერია.

რა უთქვამს, რა მოუჩმახავს, რა წიგნი მოუწერია!«» (1068)

ხანგასმული სტრიქონი კიდევ ამტკიცებს ავალიშვილის ზემოხსენებული აზრის მცდარობას. აქ ავთანდილს რუსთველი პირდა პირ ათქმევინებს, რომ მასთან ,,ტკბილად“ ჯერ თინათინს არ

„უმღერია“ და ვინაა ფატმანიო! აი როგორ უმღერის ფატმანის პირველ გამოწვევას. ამით რუსთველმა დაგვიმტკიცა, რომ ავთანდილი გულის ნებას არ აპყობია, და აქ ნათლად სჩანს, რომ გადაცდენა გადაცდენისათვის, ლალატი ლალატისათვის მისთვის უკუა ხილია. ის წმიდად იცაეს იდეალს და აქაც თინათინი აგონდება. მაგრამ აი რა ხდება: რატომ გადასცდა ავთანდილი?

მართალია ავთანდილ-თინათინის ურთიერთობის სისპეტაკე, მათი მიჯნურობა, მთავარი იდეაა, მაგრამ, აგერ, მეორე, არა ნაკლებ ძლიერი იდეა გამოჩნდა, რომელზეც სრულიად დამოკიდებულია პირველიც. აქ ურთიერთს ეჯახება ორი ძირითადი იდეა რუსთაველის. მეორე მოათხოვს პირველის ნაწილობრივ მსხვერპლსა და ეს ყველა ისევ პირველს ემსახურება. მეორე იდეა ამბობს:

«ქბამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჳირსა არ დამრიდად.

გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ზიდად»ო. (685) ამიტომ ავთანდილი აღარ აყოვნებს და იძულებულია ეს უკანასკნელი სიტყვები ცხოვრებაში შეასრულოს.

წერილის წაკითხვის შემდეგ ავთანდილი, როგორც ბრძენი, ჩაფიქრდა (ტ. 1069): «...», შენგან კაცი ჩემი შემწე არავინ ა; რასათვისცა გამოვკრიღვარ, მისი ძებნა რადგან მინა, რათაცა ვით ვპოვებ, მას ვიქმ, გულმან სხვამცა რა ისმინა“!»..

აქეთგან ნათელია ავთანდილის ბრძნული დასკვნა. მან გადასწყვიტა, რომ ამ ქალით ისარგებლებს და იქნებ მიზანს მიაღწიოს, საშუალებას კი აღარ არჩევს, „რათაცა ვით ვპოვებ, მას ვიქმ“ო. ის დაწმუნდა, რომ ფატმანი მრავალი მგზავრების მნახველია, ბევრი ამბები ექმნება გაგონილი, როგორც ქალი, ცნობისმოყვარეა და, რათგან (ტ. 1071) «სთქვა:

ღიაცსა ვინცა უყვარს, გაექვისის და მისცემს გულსა,

რაცა იცის, ვაუცხადებს, ზეაშიადსა უთბრობს სრულსა.

მიჯობს, მიცვევ, ვანღასადმე ვცნობ საქმესა დაფარულსა»ო, ამიტომ გადასწყვიტა მიეშვა ეს ქალი, რომელსაც, საპასუხოდ, მეტად ციერული წერილი მისწერა: «შენ მომასწარ, თვარე შენგან მე უფრო ჳკირს ცეცხლთა ღება»ო (ტ. 1073).

მაშინ კი, რაცა ავთანდილმა მიზანს მიაღწია, — გაიგო ცნობა ნესტანის შესახებ, — უგულობა დაიჩინა და ამავე ღამეს (ტ. 1230):

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

«უმა უნდო-გვარად ეხვევის ყელსა ელითა ბროლითა,
ჭკლავს თინათინის ვონება, ძრწის იღუმლითა მრწალითა»

და, მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილმა თავის მიზნის მისაღწევად ეს საშუალება გაამართლა, სინდისმა მას მაინც ქენჯნა დაუწყია და აქ რუსთველმა ისეთი სურათი დაგვიხატა, რომ მკითხველას თვალში ავთანდილსადმი თანაგრძნობამ არ შეიძლება მისი ამ შეცდომის კვალი არ დაჩრდილოს. თინათინზედ იგი ამბობს: «უმისოდ ნებეთა ზედა ვზი ბუღბული მზგავსად ჯვავისად!» (1231)

მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილი ერთი ადამიანის სისხლშიც გაისყარა (რას იზამდა, უკვე მოპოებულ საქმეს ხომ კვლავ ვერ დაღუპავდა!), მაინც რუსთველმა ეს სცენა ოსტატურად დახატა: ერთის მხრით ავთანდილ-ნესტანის სიმპატიები და მეორე მხრით ფატმან-ჩაჩნავირის კომედია და ამ გვარი ხალხის ამქარი ისეთი ურთიერთობით დაგვისურათა, რომ ვ.-ტყაოსნის მკითხველმა არ შეიძლება არ აპატიოს ავთანდილს და არ გაამართლოს იგი, როცა წაიკითხავს 1232 ტაეპის მეოთხე სტრიქონს:

«თუ ჯვავი ვარდსა იპოვის, თავი ბუღბული ჭკონია»ო.

ამ გვარად, ამ მეორე აქტშიც დაგრწმუნდით, რომ რუსთაველი აქაც არ იძლევა ისეთ რამეს, რაც მის ძირითად იდეას შელახავს, და ვინ იცის, წინააღმდეგ მრავალთა მტკიცებისა, იქნებ ეს მისი იდეალის განხორციელების აუცილებელი ზოვალეობაც იყო!... აი სულ რაც ვიცი ველხის-ტყაოსნიტგან ავთანდილის ამ გვარ საქციელზედ.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ფატმანის საუბრის კილო ამ თვალსაზრისით მიუღებელია, როცა ის ჩაჩნავირთან დამოკიდებულებაზედ ესაუბრება ავთანდილს, მაგრამ ესეც შოთას მიერ შეიძლება განგებ იყოს ჩადენილი, რათა ამით დასცეს მკითხველის თვალში ფატმანის ფასი და თავის გმირის საქციელი მიჩქმალოს.

4. ტარიელის „აშვიობის“ ამბავი.

ვეფხისტყაოსნის დანარჩენ გმირთა შორის სხვა ასეთი შემთხვევა არ ყოფილა. მაგრამ ერთ ასეთ ამბავს რუსთაველის მკვლევარები ტარიელსაც აბ-

რალებენ. ვინც კი შეეხო ამ საკითხს, ეს აღსანიშნავი წიგნი-
ნაირად გაიგო. ნამდვილად კი ტარიელს არააქვს მისი და
მკვლევართა ეს შეცდომა ტექსტის შეცდომით წაკითხვაზე და-
მკარებული. თუმცა ისიც მისაღებია, რომ ტარიელმა ეს საქმე გა-
ნიზრახა და ველარ ჩაიდინა (*). ჩვენ კი თვით ამ განზრახვასაც
შეიძლება ბრალი დავდოთ. აი როგორ მოხდა ეს ამბავი.

ერთხელ, სწორედ იმ დროს, როდესაც ტარიელი ნესტანის ნა-
ხვის დროს პირველად ბნდება, მორჩენის შემდეგ ის თავის სახ-
ლში განისვენებს. ამ დროს მას მოართვეს ასმათის მიერ მოტა-
ნილი წერილი, რაზეც ტარიელი ამბობს (ტ. 347):

«შემოვიდა, სააშოკო წიგნი მომცა, წავიკითხე» (და ტ. 348)

«ნუ გამიკვირდა, სით ვუყვარ, ანუ ვით მკადრებს თბრობასა»ო.

(*) ტარიელის შესახებ, ტექსტის შეცდომით წაკითხვაზედ, ყურადღება მი-
გვაქცევია პ. შ. ვარდიძემ, რომელიც გვიმტკიცებს, რომ «ამბობარს ეს ცუ-
დი საქციელი და ასეთ ამის განზრახვაც არ შეიძლება მოახდინოთ თავს, რათ-
გან გასამართლებელი რაიმე საბუთი არ გვაქვს, შოთას სიტყვების პირველ და
ბუნებრივ მნიშვნელობას — *le sens littéral*-ს გადავსცდეთ, მით უმეტეს, რომ
ტექსტის პარადოქსი აზრი სავსებით დამაკმაყოფილებელია და სინამდვილეშიც
შეგვეუბნა არა მარტო პოეტის ფსიქოლოგიას და მორალსა, არამედ ღირსეუ-
ლადაც ახსნათებს ტარიას და ამის უშუალოდ გახედებულ მიჯნურობას».

ჩვენს ტექსტს ეტოვებოთ უცვლელად, როგორც პირველ საფუძვრს ამ ადგილზე
აქ ახსნია, მაგრამ შ. ვარდიძის აზრიც მისაღებად მივანინია. (ის უფრო ამა-
რებს ჩვენს დებულებას რუსთველის მორალური იდეოლოგიის შესახებ). რათ-
გან ტარიელი როცა პირველ წერილზედ ამბობს: «ნუ გამიკვირდა, სით ვუყვარ,
ანუ ვით მკადრებს თბრობას?»ო გელისბობს, რომ ტარიელმა იცის, რომ
წერილის ავტორი ნესტანია. ხოლო ნესტანთან მისი ასეთი «განიზრახვა» ეწი-
ნამდგევბა რუსთველის მიჯნურობის თეორიას.

ჩვენ კი ზემოდ ტარიელის საქციელი შევამსუბუქეთ მიტომ, რომ მაშინ ჯერ
სიყვარული განცხადებული არ ჰქონდა, ის ჯერ არ იყო ოფიციალური მიჯ-
ნური. ხოლო თუ იმ გარემოებას მივიღებთ მადეველობაში, რომ მას უკვე უ-
ყვარდა გაგიფებით, რომ ეს ბუნებრივით იყო გამოწვეული. ცხადია აქ ოფი-
ციალური მიჯნურობის დაუმთავრებლობა ნამდვილ მიჯნურობას ხელს არ უშ-
ლის. და ასე სიყვარულით გაგიფებოლ ტარიელისთვის ასეთი, თუნდაც
«განიზრახვის» დაწამება, არა მარტო ეწინააღმდეგება რუსთველის იდე-
ოლოგიას, არამედ ის ფსიქოლოგიურადაც გაუგებარია.

ის დაფიქრდა (ისევე, როგორც ავთანდილი), და იძულებულია იქმნა მიელო ეს აზრი (იქვე):

ბიზანტიური

«მიუყოლობა არ ვარგა, დამწამებს უზრახობასა,

ჩემგან იმედსა გარდასწყვეტს, მერმე დამიწყობს გმობასა»ო.

აი რატომ მისწერა «რაცა პაუხად კმართებდა აზიკობასა».

გავიდა დღეები. ტარიელი საწოლის წინ არის. იღებს მეორე წერილს. ამ წერილითგან სჩანს, რომ ქალს ტარიელთან მისვლა უნდა. ტარიელი აქაც იძულებულია დასთანხმდეს, ვაგრამ ამავე დროს დასძენს (ტ. 353):

«გულსა ვარქვი თუ: ლახვარნი ვგე ვით დაგაღონებენ?

ამირბარი ვარ, ხელმწიფე, სრულად ინდონი მმონებენ;

აზრად შეიქმენ, საქმესა ათასჯერ შეაწონებენ;

თუ შეიგებენ, მე მათთა არეთა არ მარონებენ»ო.

თუმცა ამ გვარი ფიქრების შემდეგ ტარიელმა ზაინც განიზრახა ეს საქმე, მაგრამ ეს სტრიქონები ჩვენ მეტად საინტერესო რამეს გვატყობინებენ. აქედან სჩანს, რომ მას ამ საქმის ჩადენის ეშინია, როგორც სახელმწიფო მოღვაწეს, ერისა და სახელმწიფოს წინაშე: «თუ შეიგებენ, მე მათთა არეთა არ მარონებენ»ო. თუ რამე შესაძლებელი ყოფილა ამ დანაშაულისათვის სახელმწიფოთგანაც განდევნა: «მათთა არეთა არ მარონებენ»ო. ამ სტრიქონებზედ ჩვენ განგებ შეეჩერდით, რათა მკითხველს უფრო ნათლად დავანახოთ ვედები. ტაოსნის მორალი და ერთობ შოთას მორალური იდეოლოგია, რომელიც თავისთავად მიგვიყვანს იმ დროინდელ სასართველოს საზოგადოებრივ მორალურ ვითარებასთან.

მეორე წერილის შემდეგ, ერთხელ ტარიელი ნადიმად იჯდა: მოლარე ყურში ჩუმად ეუბნება მას: «ქალი ვინმე იკითხავსო: ინახვისკა ამირბარი?» ტარიელი ამბობს, რომ მაშინ: «ვარქვი, საწოლს წაიღვანე, ჩემგან არის ნახმობარი»ო (ტ. 358). აქ ხდება ერთი საიდუმლო ამბავი და ტარიელმა ჯერ არ იცის. ტარიელი მიდის საწოლს და განემზადება «აუგისა საკრძალველად».

«გამოვე და საწოლს შეველ, მონა დადგა კარსა მცველად;

გული მივეც თობა-ქმნათა, აუგისა საკრძალველად». (359)

«კარსა შევდექ, ქალი წინა მომეგება, თყვანი მცა;

მითხრა: მოსელა თქენს წინაშე კურთხეულ არსქრქნენღმერთსაჲსა
გამიკვირდა, მიჯნურისა თაყვანება ექნა ვისსცისსაჲსა (359)
ამბობს ტარიელი.

359 ტაეპის ორი სტრიქონი აქამდე ყველას ისე ესმოდა, თით-
ქოს ტარიელმა ამ ქალთან კაეშირი იქონია, რაც ტყუილია. იგი
ნიშნავს მხოლოდ იმას, რომ როცა ტარიელი საწოლს უნდა შე-
სულიყო, მან გული დაიმორჩილა, შეურიგდა: ველა იმ დამაბრ-
კოლებელ მიზეზებს, რომელიც ზემოდ იყო გათვალისწინებული,
და იყო რა მზად „აუგისა საკრძალველად“, შედის და მას სხვა
სურათი ხვდება, რაიცა სჩანს მიმდევნო 360 ტაეპიტგან. როცა
ტარიელს ქალმა თაყვანი სცა, ის გაოცდა, რათგან მას ნესტანი
ევონა: «გამიკვირდა, მიჯნურისა თაყვანება ექმნა ვისმცა!»ო. მაგ-
რამ ის უფრო გაკვირვებული დარჩა, როცა ნახა რომ ეს ქალი
გადაკმული ასმათი აღმოჩნდა და „აუგისა საკრძალველად“ გან-
მზადებული ტარიელი დარჩა პირში ჩალ-განოცდებული.

ხოლო ასმათმა, რომელმაც იცოდა, რომ ტარიელი, მის მიერ
განგებ მოტყუებული, იმ წუთში ამ განზრახვით იყო შეტკრო-
ბილი, მოახსენა: «გგონია, ჩემგან წინაშე მაგისტვის
მომაველობა;» (361) ე. ი. მე მაგისტვის არ მოველ, მე თქვენ
მოგატყუეთ, მე ვარ განგებ ამ ნაირად ნესტანისგან გამოგზავნილი
და ეს წიგნი გეტყვის: ველაფერსო, და გადასცა ნესტანის წიგნი.

ამას ასე უყვება ტარიელი აეტანდრეს (ტ. 362):

«ადგა, მითხრა: თქვენსა მკრძალსა ჩემგან ცნობა უბნევია;

ნუ მექვე, რაცა პატრონისა ბრძანებასა უთქმევია;

ეზომ დიდი შემართება გულსა მისსა უთნევია;

ამან წიგნმან გაგაგონოს, ჩემთვის ვისცა უთქმევია»ო.

მთელი ეს ეშმაკობა ნესტანის მიერ განგებ იყო მოწოდბილი. ამას
შოთა ლიად აგვიწერს. ტარიელი 369 ტ. ამბობს:

«ასმათ მითხრა: შე მიბრძანა, ესე ექმნათო, ესე სჯობდეს, —

ვინცა განახოს, ჩემგან მისსა საუბარსა ვერა სცნობდეს;

ჩემად ნახვად მოვიდოდეს, შენ ვითამცა გაშიკობდეს;

დამცავედრა, ამირბარსა უთხარ, ასრე ნამუსობდეს»ო.

აქეთგან ირკვევა, რომ ნესტან-დარეჯანმა ტარიელთან კაეში-
რის დაქუერისათვის ასეთი ხერხი მოიგონა: ყოველთვის ტარიელ-

თან იელის გადაცემული ასმათი, როგორც ვინმე **ქრეტიანე დუღის** იქმნება მათ შორის შუამავალი. ასეთი ხერხით **ნესტან-ტარიელის** ურთიერთობას ვერაინ ვაიგებს. ცხადია, სანამ ტარიელი უკანასკნელი სურათის წინ დადგებოდა, სანამ ის ასმათისგან არ შეიტყობდა ამ ხერხის საჩუღს, მანამდე მან არაფერი იცოდა, ის მოტყუებული იყო და მართლა ვგონა, ქალი მიდიოდა მასთან იმის აღსასრულებლად, რასაც სწერდა. და, სამწუხაროდ, ვ.-ტყაოსნის მკითხველებიც ასე მოსტყუედნენ, როცა ტარიელს ამ გვარი ცოდვის ჩადენა დააბრალეს, და, ისიც საინტერესოა, ვისთან: ნესტანთან თუ ასმათთან?! ხოლო ტარიელის ერთგვარ დანაშაულს მაინც, რომელიც იმაში გამოიხატა, რომ მან ეს განიზრახა, აბათილებს ის, რომ ტარიელს მანამდე ნესტანთან სიყვარული განცხადებული არ ჰქონია. და სწორედ ამ ამბის მეორე დღეს (ე. ი. როცა ნესტანმა საიმედო გზა გააჩინა), იღებს ნესტანისგან პირველ სამიჯნურო წერილს, რომელიც შეიცავს სიყვარულის ახსნას.

ნესტან-დარეჯანმა რომ გაიგო ტარიელის დაბნეღის ამბავი, შეწუხდა, მაინც ველარ შესძლო სიყვარული დაეღარა და მისწერა ტარიელს (ტ. 365):

«მანდა ყველაი მასმია, რაც შენა გარდაგხდომია»ო, და უცხადებს: «შენგან ჩემისა კმრობისა წინასაც ვიცავ მდომია,

მაგრამ აქამდი საუბრად კვლა ეამი არ მომზდომია»ო. და სხ. საინტერესო ის არის, რომ ნესტანიც თინათინსავით პირველი უცხადებს სიყვარულს. რუსთველის შემოქმედებისათვის ეს მომენტი ძალიან დამახასიათებელია. მაშინაც და ახლაც თინათინ-ავთანდილისა და ნესტან-ტარიელის მდგომარეობა ისე ააწო შოთამ, რომ ორივე შემთხვევაში სიყვარული პირველად ქალს განაცხადებია. ამით ერთხელ კიდევ გაამართლა თავისი თეორია და დადასტურა მისი შესაძლებლობა. რომ: «ლეკვი ლომისა სწორია ძუ იღოს თუნდა ზვადია», რაც უთუოდ შედეგია თამარის შთაგონებისაც (*).

(*) ჩვენ გვგონია რომ ეს უნდა იყოს შედეგი იმ დროინდელი სამოქალაქო სამართლის, რომლის მიხედვით მეფის ქვეშევრდომნი უუფუღელობის გამო მეფის ქალს პირველნი სიყვარულს ვერ განუცხადებდენ. მაგრამ ტარიელი ხომ მეფის შეიღი იყო? ამიტომ შემოდ აღნიშნული აზრიც მივიღეთ.

ქართული

აი რა მაგალითების დასახელება შეიძლება ვთქვათ? — ისეთის, რომელიც ერთის შეხედვით ანგრევს შოთას ზნეობრივ ტაძარს (*), ხოლო განხილვის დროს დაერწმუნდით, რომ ეს ტაძარი სრულიად დაკულია და აღნიშნული ამბები ოდნავ ჩრდილსაც ვერ აყენებენ მის სიდიადეს. პირიქით, სწორედ ასეთ შემთხვევაში ახერხებს შოთა ზოგიერთი თვის გამირთა თვისებების გამოაშკარავებას — განსაკუთრებით დადებითი თვისებებისა. ზემოაღნიშნული ამბავი ტარიელის ცხოვრებითგან რომ არ იცოს ვეფ. ტყაოსანში, შეიძლება მკითხველმა იგულისხმოს, რომ ტარიელი უთუოდ სხვა ქალებთანაც არშიგობის ქსელში იქმნებოდა ჩამბულიო. ხოლო ამ შემთხვევის დასახელებამ აველა სხვა შესაძლებლობაზედ ფიქრიც კი მოსპო. და ბოლოს, ვინ იცის, ეს ადგილი შოთამ იქმნებ ამავე მიზნით ჩაურთო? სხვაგვარად ჩვენთვის იგი გაუგებარიც არის, რათგან ნესტანს ამ ხერხის მოგონების დროს ტარიელის გამოცდა ხომ არ ჰქონდა მიზნად დასახული. ეს ტექტიტოგან არ სჩანს. მაშინ ამ მომენტის გარეშეც აცნობებდა ტარიელს ამ ხერხს.

დასკვნა ჩვენთვის ნათელია:

შოთამ ასე თუ ისე მიახწია ბრწყინვალე შედეგს. მან მთლიანად განახორციელა თავისი მიჯნურობის თეორია გამირთა საქციელში და მათი ზნეობის განსპეტაკებული სახე გამირული შარავანდდით შემოსა.

5. მეგობრობა. ცოტა ხანს უნდა შევჩერდეთ მეგობრობაზეც. ადამიანს უჭირს ვეფხის-ტაოსნის მეგობრობისა და მიჯნურობის შედარება და ურთი-ერთისგან გაჩევა, რათგან ორივე ისეთი სიძლიერით არის დაბატული, რომ

(*) ერთხელ კიდე ასეთი რამ შეეწინა ტარიელს: როდესაც ნესტანის გათხოვებაზედ თაობირის შემდეგ ტარიელ-ნესტანმა შოილაპაოაც და გადასწულიტეს სასძია მოკვლა, მაშინ (ტარიელი ამბობს, ტ. 250):

„სერზე აუფეგ წაოსაელად, მან დამიწყო ქვე-ქვე წვევა.“

შეაღდა შავრამ. ვერ შევმართე შემოკდოში, შემოხვევეაო;

თი. აქაც „ქვე-ქვე“ წვევა რა შნიშვნელობა ჰქონია!

ძნელია, რომელიმე მათგანი უფრო მალე დააყენოს ერთი მხრით რუსთველი ამბობს (ტ. 685), რომ „ქბამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი უკრისა არ დაძრიადად,

გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ზიდად»ო.

ხოლო მეორე მხრით ყველა ეს ამბები შოთას თავის ქმნილებაში მიტომ სჭირდება, რომ სიყვარულის საგანი დააკმაყოფილოს. ნესტანის ძებნა აეთანდილის მიერ, შველა ტარიელისთვის ხომ თინათინმა დაავალა!?. .

აი, რა ჩიხშია ეს საკითხი მოქცეული და მთელი ის შეცდომა, რომელიც დაშვებულია რუსთველის მკვლევართა მიერ ამ საკითხების განმარტების დროს; ახსნას მიიღებენ მხოლოდ აქეთგან. აი, რამ შექმნა ის ორჭოფული მდგომარეობაც, რომელმაც ბ. ზ. ავალიშვილი აიძულა აეთანდილ-ტარიელის ურთიერთობაში ზე მეგობრული, ეროტიული გრძნობებე დაენახა. ჩვენ არ შეგვიძლია აქ ამ საკითხზე შევჩერდეთ. მხოლოდ ვიტყვი, რომ რუსთველას შემოქმედებაში მიჯნურობისა და მეგობრობის შორის ძნელია საზღვრის დადება. ისინი გადადიან ერთი მეორეში. მიჯნურობა ერთია, როგორც ქალ-ვაჟთა შორის ისე ქალთა და ვაჟთა შორის. მათი ზოგადი სახელი სიყვარულია. ქალ-ვაჟთა შორისაც მიჯნურობის საზღვარი ხომ მათ შეუღლებასთან მდებარეობს. შეუღლების შემდეგ მათ მიჯნური აღარ ეწოდებათ. აქ ათავენს შოთა თავის იდეას. ტექსტშიც ხომ ასე მოიქცა შოთა. ასე რომ „მიჯნურობის“ ცნებას არაფერი არა აქვს საპირდაპირო სქესთა შორის ნივთიერ ურთიერთობასთან. აქეთგან ცხადია, რომ იმავე მოცულობის არის იგი ვაჟთა შორისაც. აეთანდილ-ტარიელის ასეთი სიყვარული იგივე მეგობრობაა.

მაგრამ, რათგან ადამიანთა გრძნობათა სამფლობელოში არსებობს რაღაც განმასხვავებელი, რომელიც გვიჩვენებს ქალის ვაჟთან მიჯნურობას და ვაჟის ვაჟთან, ან ქალის ქალთან, ამისთვის პირველი ვეფხის-ტყაოსანში გამოიხატება «მიჯნურობის» სახელწოდებით, მეორე «მეგობრობის». რუსთველი მეგობარს, მეორე სიტყვას «მოყვარეს»აც ტყუილად კი არ უწოდებს.

რუსთველის მიჯნურობა-მეგობრობის ამ გვარი ახსნის შემდეგ, ადვილი გასაგები ხდება მისი სატრფიალო ლექსის ის თა-

ვისებურებაც, რომელიც მიჯნურობისა და მეგობრობის შემთხვევის შემკობაში, ერთი სტილით, ერთ გვარი სიხანითა და ფორმებით გამოიხატება.

ტექსტით შევამოწმოთ მოკლედ აღნიშნული ახრი მეგობრობაზე და აღვნიშნათ რუსთველის მეგობრობის ზოგიერთი დამახასიათებელი ნიშნები, რომელიც გაგვიადვილებს მეგობართა შორის ურთიერთობისა და მოკმედების ახსნას.

როდესაც მეფე როსტევეან და დიდებულები ეხვეწებიან ავთანდილს ნუ წახვალთ, ის მიუგებს (ტ. 715):

«მის ყმისა ცეცხლი მედების, წვა მჭირს მისისა, მწველისა;

მკლავს სურვილი და ვერ ნახვა ჩემისა სასურველისა;

ქხამს სიყვარული მოცერისა უხვისა, უშურველისა».

ამის შემდეგ ავთანდილის საუბარში შოთას თეორია მთლიანად გამოთქმულია. ავთანდილს არ შეუძლია შეისმინოს მეფისა და დიდებულების ხეყნა რათგან: «ოდეს წამოველ, შევფიცე ფიცითა საშინელითა»ო (ტ. 717). ამიტომ «ვერ გაუტებ ზენაარსა, ვერ გავწირავ ხელი ხელსა. რამცა სადა გაუმარჯვდა კაცსა, ფიცთა გამტებელსა» (ტ. 718), ან თუ «ვერას გარგებ, გულსა დაედებ, ჩემი ფიცი არ გატყდების»ო (ტ. 721). ამას ზომ თინათინიც ადასტურებს, როცა ეუბნება (ტ. 688):

«შენ არ გატება კარგი გჭირს ზენაარისა ფიცისა»ო.

ვაზირთან მეორედ საუბარში, ავთანდილი პირდაპირ ამბობს:

«ოდეს კაცსა დაეჭიროს, მაშინ უნდა და ძმა თვისი»ო. (754)

რუსთველი მეგობრობის დამამტკიცებელ თვისებად სამს ასახელებს (ტ. 758):

«სამი არის მოცერისაგან მოცერობისა გამოჩენა:

პირველ ნდობა სიახლისა, სიშორისა ვერ მოთმენა,

მიცემა და არას შური, ჩუქებისა არ მოწყენა,

გავლენა და მოხმარება, მისად რგებად ველთა რბენა»ო.

ჩვენ გვგონია რომ ეს სტრიქონები ყველასათვის ადვილი გასაგებია და განმარტებას აღარ საჭიროებს. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ მთელ ტექსტში რუსთველის ეს შეხედულება ყველგან დაცულია და დადასტურებული. ის გმირების მიერ სრულებით განხორციელებულია.

6. ფიცა.

რუსთველის მეგობრობის უწყვეტობის
რის გაგებისათვის და გმირთა მოქმედებისათვის

რი შეფასებისთვის კიდევ საინტერესოა ფიცის საკითხი ვეფხისტყაოსანში,

იშვიათია საერთოდ, და კერძოდ აღმოსავლეთის ლიტერატურაში, ფიცის ისეთი მტკიცედ დაცვა და შესრულება, რომელსაც ადგილი აქვს ვეფხისტყაოსანში. ამ მხრითაც ის მსოფლიო ლიტერატურაში განმარტობული სდგას. «არ გატება ზენაარისა ფიცისა» მოითხოვს უწინარეს ყოვლისა დიდსა და ძლიერ ნების ყოფას. სუსტი ნებისყოფის ადამიანი ვერ გაასრულებს მას. ამიტომ იყო რომ რუსთველი თავისი მიჯნურის დახასიათებაში ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ მიჯნურს ხამს; «ენა, გონება, დათმობა, მძლეთა მებრალთა მძლეობა» (ტ. 8). რუსთველისებური სასტიკი და მტკიცე ფიცი თვით ქართულ ლიტერატურაშიც მხოლოდ ყაზბეგმა მოგვცა. ყაზბეგის შემოქმედება იკვებებოდა მთის ზნეობრივი არეთი, მაგრამ ის მოკლებული არ ყოფილა რუსთველის სულიერ წააროსაც.

ჩვენ მოვიყვანთ აგრეთვე ფიცის მაგალითებს ვ.-ტყაოსნითგან და სანიმუშოდ შევადარებთ ვის-რამიანს.

როცა ტარიელს ნესტანმა პირველად განუცხადა სიღვარული, მეორედ შეყრისას ხატაველებთან ბრძოლის წარმოების დავალების შემდეგ იგი ეს ასე შეჰფიცავს (ტ. 399):

«ერთმანერთისა მას აქეთ რაცა ორთავე ვიცითა,

აწცა მიცოდა საშენოდ მითვე პირითა მტკიცითა;

ამას შევჯერდი დიდითა ზენარითა და ფიცითა!

გეცრუვო, ღმერთმან მიწა მქმნას, ნუმცა ცხრითავე

ვზი ცითა!» ამაზედ ტარიელი ამბობს (ტ. 402):

«ზედან წივნსა საზმისარსა (*) შევფიცე და შემოაღვინა:

— მისგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო დაამტკიცა —»ო.

(*) პატრივებულ ივ. ჯავახიშვილის გამოკვლევით: «წერილობითი პირობა, რომელშიაც ფიცი და აღთქმა იყო დადებული, გარკვეული წესით შედგენილი, „საფიცოს წიგნის“ სახელით იყო ცნობილი». (იხ. მისი «ქართული სიგელთა მკვლევება ანუ დიპლომატიკა» გვ. 45).

ხატაველებზედ გამარჯვების შემდეგ ტარიელს წყევლის:

«ღმერთმან თუ მცა ენა ჩემი ქებად შენდა უშვილსა მისსა»

შენთვის მკვდარი, აღარ ვიტყვი, მაშა მომკლავ უშენოსა;

მზემან ლომსა ვარდ-გიშერი ბაღჩას ბაღად უშენოსა, —

შენმან მზემან, თავი ჩემი არვის ჰმართებს უშენოსა!» (478)

ხოლო იმ საზარელ წერილში, რომლიც ნესტანმა ქაჯეთის ციხითგან გამოუგზავნა ტარიელს, აი რას სწერს (ტ. 1279):

«შენმან მზემან, უშენოსა არვის მიჰხვდეს მთვარე შენი,

შენმან მზემან, ვერვის მიჰხვდეს, მოცავილენ სამნი მუნნი;

აქა თავსა გარდავიქცევ, ახლოს მახლავნ დიდი კლდენი»ო;

და რა ბრწყინვალედ შეასრულა ნესტანმა ყველაფერი!

ვეფხისტყაოსანში ყველაზედ დიდი სახიფათო შემთხვევები ნესტანს ხვდა წილად, და დიდმა ოსტატმა რუსთველმა ყველგან და ყოველთვის ყველაფერი ისე მოაწყო, რომ ეს ნაწი არსება ბოლომდის უმწიკლოდ დარჩა. ნესტანმა თავისი ფიცი ბოლომდის წმიდად დაცვა, ხოლო რუსთველმა თავისი იდეა ნათლით შემოსა. ასევე ველად გაჭრილი, ხელ-ქმნილი ტარიელი მთელ თავის სიცოცხლეს სწირავს ამ საქმეს, სანამ ბოლოს არ გაიმარჯვებს.

სხვათა შორის ფიცის ძალა უფრო მკაფიოდ გამოჩნდა ნესტან-ტარიელს შორის მომხდარ ერთ გაუგებრობაში.

როცა ტარიელი მიიხმეს ნესტანის მშობლებმა სათათბიროდ ქალის გათხოვების შესახებ, ამის შემდეგ ტარიელი შეხვდება ნესტანს, და ეს რა რისხვით დაუხვდება, თვით ტარიელი გვეტყვის:

«მიბრძანა: მიკვირს, რად მოხველ მშლელი მტკიცისა ფიცისა,

გამშირავი და მუხთალი, შენ, გამტეხელი ფიცისა;»

მაგრა ნაცვალსა პასუხსა მოგცემსო ზენა მის ცისა». (507)

ფიცის გატეხისათვის გუშინდელ მიჯნურს ასეთი მუქარით მიმართავს: «ცოცხალ ვიყო, შენ ინდოეთს, ღმერთო, ხანი ვერა დაჰყო.

თუ ეცადო დაყოფასა, ხორცთა შენთა სული გაჰყო»ო! (512)

განრისხებული ნესტანი ამ ლალატისთვის ტარიელს სასიკვდილოდაც კი სწირავს! მაგრამ მერე ნესტანი მალე დარწმუნდება, რომ ტარიელს მისთვის არ უღალატია, რომ ის თურმე განგებ მოქცეულა ისე თათბირზედ, სხვა და სხვა მოსაზრებით, რასაც გაცნობის შემდეგ ნესტანიც დაეთანხმა და მერე სასიძოს შურის ძი-

ების გეგმაც ერთად შეიმუშავეს. შოთამ კი ამ მოვლენის შესახებ წინადადებას დასაბუთებლად იდეალის დაცვის სიძლიერე დაგვანახა.

ასეთივე სიძლიერით არის დახატული თინათინ-ავთანდილის სიყვარულის ფიცი. აქაც იგივეა განმეორებული.

როცა თინათინი დაეაღებას აძლევს ავთანდილს, შეჰძიკავს:

«ფიცით გითხრობ: შენგან კიდე თუ შევირთო რაცა ქმარი, მზეცა მომხვდეს ხორციელი, ჩემთვის კაცად შენაქმარი.

სრულად მოვწყდე სამოთხესა, ქვესკნელს ვიყო დასანთქმარი; შენი მკლევდეს სიყვარული, გულსა დანა ახაქმარი». (132)

რასაკვირველია ასევე შეჰფიცა ავთანდილმა და, როგორც ვიცით, მათაც აგრეთვე, მსგავსად ნესტან-ტარიელისა, ღირსეულად შეასრულეს ბოლომდე თავიანთი ფიცი.

ამ მზრით საინტერესოა შევადაროთ მას ფიცი ვისის და რამინის. აქ პირველ რიგში თვალში გვეცემა ის გარემოება, რომ პირველად ფიცს აძლევს ვაჟი, რამინი, ვეფხის-ტყაოსანში კი პირიქით, ვაჟები ამ შემთხვევაში პასიურ როლს ასრულებენ.

აი ეს ფიცი: «მერმე შეჰფიცა რამინ, მტკიცითა საფიცრითა, ყოვლისა დაბადებულისა ღმრთისა ძალითა და სახელითა, ეღვარითა მზითა და მთვარითა, რაცა ცასა ზედა არის,—ყველათა; ცითა და ქვეყანითა, ღმრთის სჯულითა და ყოვლითა საფიცრითა, რომელ, ვიდრე სულნი ედგნენ, ვიდრე მათა ზედა ქარი ქროდეს, ცათა შიგან ვარსკვლავი იპოებოდეს და კაცსა სული ტანსა შიგან უყუარდეს,—ვისის სიყვარულს არინანდეს რამინ, არცა მისი ფიცი გატეხოს არცა მისისა პირისაგან კიდე სხვა არსი მოეწონოს, არცა ვინ სხვა მისგან კიდე უნდეს, არცა ვინ სიყვარულისა თვალითა შეხედოს და არცა ვინ ვისის უნებელი ქნას».

მერე ვისიც შეჰფიცავს, მისცემს ნიშნად იის კონას და სხ. თუ შევადარებთ ამას ვეფხის-ტყაოსანის გმირთა ფიცს, დავრწმუნდებით, რომ უკანასკნელი არა ნაკლები სიმტკიცით არის გამოთქმული, და მეტი გრძნობიერებითაც. მაგრამ რა მოხდა? რამინი მას მაინც ღალატობს.

ვის-რამიანში მკითხველი ვერ ნახავს ნებისყოფას. აქ არ სჩანს მოკლეობის შესრულების შეგნებაც. ხოლო ყველა გმირები სულიერად ისე სუსტნი არიან, რომ საკმარისი არაა მათთვის, რომ დაიგინონ ასეთ სასტიკ ფიცს მაშინვე გასტეხონ. რამდენის ამგვარი ფიცი პირველი ხომ არ არის! ასევე სხვა გმირების. შაქრომაც ხომ გასტეხა ფიცი. ასევე იქცევა თვით ვისი შაქრომაბადთან არა ერთგვის. და როდესაც ქართველი მკითხველი ვეფხის-ტყაოსნისა წაიკითხავს ვისრამიანს, არ შეიძლება არ მოსწყინდეს, არ შეიძლება არ შეეზიზღოს ამდენი სიდაბლე, გმირთა ყოვლად უხასიათობა. ვეფხის-ტყაოსნის სულიერ და მორალურ სამკვიდროზედ აღზრდილი ქართველი მკითხველის სული-სა და გემოვნებისათვის, ცხადია, უცნაურია ეს მოვლენა.

ასეთი გარდაუალი ზღუდეა ამ ორ, დააბლოებით ერთი ეპოქის ქართულ-სპარსულ კმნილებათა გმირების ხასიათთა შორის!

რუსთველმა ფიცის ტრადიცია უფრო ლამაზი, მომხიბლავი და ამასთანვე გმირულ-რწინდული აბჯრით მოსილი დაგვიხატა ორ მეგობრის, ტარიელ-ავთანდილს შორის.

აი, რა იყო ის ძალა, რომელიც ავთანდილს ყველაფერს ავიწყებდა, ოღონდ ტარიელისადმი მიცემული ფიცი, სიტყვა გაესრულებინა ბოლომდე.

შოთას საკუთარი ფილოსოფია აქვს, გარკვეული სისტემა შემუშავებული. მისი მოქმედება არ არის შედეგი წუთიერი გატაცების, განზრახვისა და სხ. ყველაფერი მისი მსოფლმხედველობით დასაბუთებულია. მას არაოდეს არ გადაუდგამს ერთი ნაბიჯიც კი ამ დასაბუთების გარეშე. ამას ასეთ შემთხვევებში თვით შოთა მკაფიოდ გამოსთქვამს ხოლმე. და აი, ძმათა მიერ ფიცის არ გატეხა, სიტყვის შესრულება, არ მოტყუება, მისივე სისტემით არის შეფასებული და ის ყოველთვის ამ მიმართულებით მოქმედებს. რუსთველის აზრით: «კაცი ბრძენი ვერ გასწირავს მოყვარესა მოყვარულსა»; იცის რა რომ «სიცრუვე და ორპირობა ავნებს ხორცსა, მერე სულსა!» (ტ. 770). აქ მთელი ფილოსოფიაა მოცემული, და ქვემოთ (ტ. 771) ამას უკეთ განმარტავს.

«რადგან თავია სიცრუვე ყოვლისა უბედობისა,

მერად გავწირო მოყვარე, ძმა უმტკიცესი ძმობისა?»

არა ვიქმ, ცოდნა რას მარგებს ფილასოფოსთა ბრძნობისა მით ვისწაელებით, მოგვეცეს შერთვა ზესთ მწყობრთა მწყობრითა».

აქ შოთამ დასაბუთა სიცრუვის მნიშვნელობა და ამიტომ: «ვერ ვეცრუვები, ვერ ვუზამ საქმესა საძაბუნოსა.

პირის-პირ მარცხვენს, ორნივე მივალთ მას საუკუნოსა». (778) და მიუხედავად როსტევეანის სამეფო სასახლის და დიდებულთა დიდი წინაღმდეგობის, ავთანდილი თავის პრინციპს მაინც ვერ უღალატებს. ტარიელთან დადებულ ფიცს თუ არ შეასრულებს, მისთვის სიცოცხლე არ არსებობს. ის შეპყრობილია ამ ძლიერი ცეცხლით. მეფეს ეუბნება (ტ. 718):

«ვერ გავუტებ ზენაარსა, ვერ გავწირავ ზელი ზელსა,

რამცა სადა გაუმარჯვედა კაცსა ფიცთა გამტებელსა!»ო.

ასე ძლიერი იყო მნიშვნელობა ფიცისა ავთანდილისათვის, რომლის შესრულებას ყველაფერს სწირავდა. და, ბოლოს, ისიც ვიცით, რომ თავისი ძვირფასი იდეალი კეთილად და უვნებლად შეასრულა.

ჩვენ აქ აღარ გამოუდგებთ სხვა ამონაწერთა მოყვანას, რაც აუარებელია ვეფხის-ტყაოსანში, უკეთესი ადგილებიც კი, და ეს მკითხველმაც იცის. ამ მხრით ყველაზედ საინტერესო ადგილი ვეფხის-ტყაოსანში ორია: ავთანდილის ანდერძი და ნესტანის წერილი ტარიელისადმი, ქაჯეთის ციხითგან მოწერილი.

თუ მკითხველი ყველა სხვებთან ერთად ამ მეტად მნიშვნელოვან მოვლენასაც კარგად ჩაუკვირდება, კიდევ ერთხელ დარწმუნდება ავთანდილის მოქმედების სიმართლეში. მისთვის ნათელი შეიქმნება არა მარტო ეს სიმართლე, არამედ, რუსთველის იდეის თვალსაზრისით, აუცილებლობაც ავთანდილ-ტარიელის ისეთი ურთიერთობისა, რომელიც წარმოდგენილია ვეფხის-ტყაოსანში. ხოლო ყველა ამის შემდეგ, რასაკვირველია, ყველა გაუგებრობანი, რაც ბ. ზ. ავალიშვილის მიერ იყო გამოთქმული, ჰქრებიან ვით ლამის ლანდები დღის სინათლეზედ.

7. ბ. ზ. ავალიშვილის მიერ გამოთქმული აზრი.

შოთას მიჯნურობასა და მეგობრობაზედ ამ მცირე შენიშვნების შემდეგ, გავიცნოთ ბ. ზ.

ავლაშილის დებულებები და შევაფასოთ.

ქართული

1. ბ. ზ. ავალიშილის აზრით „მეგობრობა სიყვარულია“. ნურობაზედ ისე აღამალა შოთამ, რომ ძნელია გაგება, ვისი სიყვარული სკარბობს ავთანდილის გულში: თინათინისა თუ ტარიელისა“ (იხ. ვფხ.-ტყ.-ის საკითხები გვ. 149)?

როცა ავთანდილი გაპარვისას ქვაბში ტარიელს ვერ ნახავს, მოსთქვამს: «იტყვის: ღმერთო, რა შეგცოდნე შენ უფალსა, არსთა მხედსა, რად გამყარე მოყვარეთა, რად შემასწარამა ბედსა? ერთი ორთა მგონებელი, ვარ საქმესა წასაწყმედსა!» (841) მერე: «მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამიწყლულა,

იგი ფიცი, ჩემგან სრული, მან აღარა გამისრულა;

მას თუ გამყრი, საწუთროვო, ჩემი ღზინი გარდასრულა,

სხვა მოყვარე თვალსა ჩემსა გაკიცხულა, გაბასრულა!» (842)

აქ „სხვა მოყვარედ“ ისიც „გაკიცხულად“, ვშიშობ, თინათინი უნდა ვიცნათო! ეს იმითაც მტკიცდება, რომ ბოლოს, როცა ნესტანი ქაჯეთის ციხითგან გაანთავისუფლეს, ავთანდილი მაშინაც არ სცილდება ტარიელს, და ბოლოს, ფრიდონის საშუალებით, ძლივს მოახერხა ეს ტარიელმაო, ამბობს ბ. ზ. ავალიშილი.

ამიტომ აქეთგან ის დაასკვნის, რომ თითქოს ავთანდილი ტარიელის სიყვარულს თინათინისაზედ მალა აყენებდა. ე. ი. აქ სჩანს მეგობრობისადმი უპირატესობის მინიჭება შოთას მიერო.

2. „ორ ძმათ-ნაფიცთა მეგობრული სიყვარული რუსთველის მიერ თითქმის იმავე სახითაა დასურათებული, როგორც ნამდვილი, კარგი მიჯნურობა“ (იხ. ვ.-ტყ.-ის საკითხები გვ. 150).

მოვიგონოთ ავთანდილის ტარიელზედ ნათქვამი (ტ. 715):

«მის ყმისა ცეცხლი მედების, წვა მკირს მისისა მწველისა;

მკლავს სურვილი და ვერ ნახვა ჩემისა სასურველისა»ო.

ახლა შევადაროთ, რასაც თინათინზედ ამბობს 151 ტაქში:

«მოუკლავარ თინათინის სურვილსა და სიყვარულსა»ო.

კიდევ ავთანდილი ტარიელზე: «მის ყმისა ცეცხლი მედების, დამწვა ცეცხლითა ცხელითა; შემებრალნეს და გავშმაგდი, გავზე გულითა ზელითა»ო (981 ტ.). ხოლო მეორე მხრით ზომ შოთას აზრითაც: «მიჯნური შმაგსა გვიქვიან არაბულითა ენითა». (29)

ასეთივე კილოთი მიუგებს ავთანდილს ტარიელიც (648 ტ.):

«მან მიუგო: უცხოს უცხო ეგრე ვითა შეგიღვარდე»^{ქრისტეანული}
 გასაყრელად გეძნელები, იადონსა ვითა ვარდი»^{ფრანსუზული}
 ამ ორმა მოვლენამ ექვში შეიყვანა ბ. ზ. ავალიშვილი.

3. და ეს ექვი გააძლიერა მესამე გარემოებამ: ეს გახლავსთ ავთანდილ-ტარიელის ღამე ერთად დაძინების შემთხვევები, რაც გვხვდება სულ სამჯერ (ბ. ზ. ა. აზრით). პირველად, როდესაც მეგობრობის ფიცი დასდეს: «მას ღამესა ერთგან იყენეს შევნი-ერნი ამხანაგნი» (650). ეს შემთხვევა, ნ. მარრის დამოწმებით, ვთქვათ მეგობრული ფიცის წესი იყო, ამბობს ავალიშვილი, მაგრამ ასეთი შემთხვევა ხელმოვრდება მეორედ, როცა ტარიელი ლომ-ვეფხთა შორის დაბნედილი ნახა ავთანდილმა, მაშინაც «მას ღამესა ერთგან იყენეს იგი ლომნი, იგი გმირნი (905), და მესამედაც, როცა ტარიელმა ავთანდილი ფრიდონასს გააცილა, აქაც «მას ღამესა ერთგან იყენეს, ერთგან მიწვეს ხისა ძირსა»^{ო.} (928) ბ. ავალიშვილის შეხედულებით «შეუძლებელია რომ აქ ყველგან ფიცის რიტუალი იგულისხმებოდეს» (იხ, ვ-ტ. საკითხ. გვ. 152).

4. ვინაიდან ეს «არაბ-სპარსული სიტყვიერების ქანგი შემდეგ მსოფლიო ლიტერატურის გარედ არ რჩება», ამიტომ ბ. ზ. ავალიშვილი ფიქრობს, რომ «ამისი ხსენება, თუნდაც რომ გაკერით, როცა რუსთველზედ ვწერთ არაა ზედმეტი. ზემოდ ნაგულისხმევი ქანგი თვალსაჩინოა აღმოსავლეთში, და შოთა არაბულ-სპარსულ მსოფლიოსთან ხომ დაკავშირებულია თავისი განათლებითაც და იქ «ამბითაც», რომელს შეეძლო ამ მხრით ისეთი რამ ქჷონოდა, რაც წაშლილია და დაკარგული თვით ვ.-ტყაოსანში. ორიოდვე მკრთალი ნიშანი კი დარჩებოდა» (იგივე წიგ. გვ. 153).

ეს სულისკვეთება აღბეჭდილია ავთანდილის ქებაში:

«ფრიდონ დადგა, ყმა წავიდა, შემხედველთა მკვლელი ტანი».
 ამ გვარად, გარდა ამ 1003 ტაეპისა და ზემოდ აღნიშნული ავთანდილ-ტარიელის ურთიერთობისა, ბ. ზ. ავალიშვილი ფიქრობს, რომ «ამ „ტრადიციის“ ერთი სხვა გამოძახილიც მოიპოება, თავისთავად მკრთალი და უმნიშვნელო, როსტვეანის და იმავე ავთანდილის ერთ დახასიათებაში» (იხ. ბ. ა. ვ.-ტყაოსანის საკით, გვ. 154). ნადირობაში შეჯიბრების დროს (ტაეპი 83):

«მეფესა ესე ამბავი უწეს, ვითა ზღერა ნარდისა,

ქართული

საბჭოთაო

უზარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა, აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბულბულსა ვარდისა; სიცილით ლაღობს, მიეცა გულით ანოსელა დარდისა».

თუმცა „მართალია, როსტვეან-ავთანდილის სცენაში პატრი-არქალური კილო იმდენად სჭარბობს, რომ ხსენებული ჰანგის კვალი აქ თითქმის წაშლილია, საგულისხმოა კი, რომ მიჯნუ-რობის ხსენება პოემაში აქაც შენახულია“ (იქვე: გვ. 155).

ასეთია ამ საკითხზედ ავალიშვილის შეხედულება და არგუ-მენტები, რომელთა შეფასებას აქვე შევეცდებით.

8. ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედულების კრიტიკა.

1. რომ თითქოს ავთანდილი ტარიელის სიყვარულს მალა აყენებდეს თინათინისაზედ, ეს

არ არის მართალი. ყოველ შემთხვევაში ამ ადგილითგან, რომელ-ზეც ეყრდნობა მკვლევარი, ეს არ სჩანს.

«მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამიწყულა.

იგი ფიცი, ზემგან სრული, მან აღარა გამისრულა.

მას თუ გამყრი, საწუთროო, ზემი ლხინი გარდასრულა,

სხვა მოყვარე თვალსა ზემსა გაკიცხულა, გაბასრულა»! (842)

აქ „სხვა მოყვარედ“ ბ. ზ. ავალიშვილი რომ თინათინს გულის-ხმობს, შეცდომაა, რათგან ჯერ თინათინი ამას წინედ ტარიელ-თან ერთად მოიგონა („ერთი ორთა მგონებელი“ და სხ.) და, სხვათა შორის, ყოველთვის, როდესაც ავთანდილი მოცილებულია თინათინს, სადაც არ უნდა იყოს ის, რა განსაცდელსა და საქმი-ანობაშიც, — მას თინათინის არდილი ელანდება. იქ, სადაც გამ-ხნევებაა საჭირო, იგი მას ამხნევებს; ხოლო როდესაც დანაშა-ულს სჩადის, ძრწოლა იპყრობს მას. ეს თითქმის ყველა შემთ-ხვევებში არის აწერილი და ავთანდილის მიერ თინათინის გახსე-ნების მომენტებიც იშვიათი გრძნობიური ლექსით არის გამოთ-ქმული. აღნიშნულ ტაეპში კი მხოლოდ ტარიელზეა ლაპარაკი და «სხვა მოყვარედ» ტარიელის მოპირდაპირედ ვინმე სხვა მე-გობარი (განყენებულად) იგულისხმება და აქ თინათინი რა შუ-აშია! ამას თვით ტერმინოლოგიაც ამტკიცებს. შოთა სხვათა შო-

რის, „მოყვარეს“, მეგობარს ეძახის. ვეფხის-ტყაოსან^{შეფხისტყაოსან} ტერმინს „მეგობარს“ ენაცვლება „მოყვარე“^{მომოყვარე} ცნობის^{მომოყვარე} მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია» (ტ. 834). «ჰხამს მოყვარე მოყვარისათვის თავი ჰიკრსა არ დამრიდად» (ტ. 685) და სხვა მრავალი. ხოლო არ არის ისეთი შევთხვევა, სადაც სატრფოს, „მიჯნურს“, „მოყვარე“ შეეცვალოს!

რომ თითქოს ავთანდილისთვის თინათინი არ არსებობს, თუ ტარიელს ვერ შეხვდა, (ჩვენ კი გვგონია პირიქით, რომ თუ ტარიელს ვერ შეხვდა, მაშინ თვით ავთანდილი არ არსებობს თინათინისთვის, როგორც დავალების ვერ შემსრულებელი, პირშავად დარჩენილი!) ე. ი. უტარიელოდ მისთვის თინათინიც «გაბასრულა, გაკიცხულა», — ეს აზრი გოვლად შეუწუნარებელია და რუსთაველის იდეოლოგიის თვალსაზრისით გაუგებარი.

პირიქით, ყოველივე ესე: ტარიელის გაცნობა, მისი დამეგობრება და სხვ., ავთანდილის სიყვარულის საგანმა, ე. ი. თინათინმა გამოიწვია. მაშინაც, როცა ავთანდილი პირველი ნახვის შემდეგ თინათანს გააცნობს ტარიელის ამბავს, თინათინივე ურჩევს (ისე როგორც ხალხურ ვეფხის-ტყაოსანშიც):

«შენ არ გატება კარგი გვირს ზენაარისა ფიცისა.

ჰხამს გასრულება მოყვარისა სიყვარულისა მტკიცისა,
ძებნა წამლისა მისისა — ცოდნა ხამს, უი იცისა»ო. (688)

და ამ დავალების შეუსრულებლობა ავთანდილისთვის, ვითარცა თინათინის მიჯნურისათვის, არც ისე ადვილი საქმე იყო. აი, უტარიელოდ სხვა მოყვარე ჩირად რატომ უჩნდა. მაგრამ, ცხადია, მართო თინათინის დავალების შედეგად როდი უნდა ვიცნათ ის.

ტარიელი მეორე ვაჟაკია, ავთანდილის შემდეგ, მთელ იმ მსოფლიოში, რომელსაც ვეფხის-ტყაოსანი იცნობს. მოხდა მათი დამეგობრება და გასაკვირველი არაფერია, რომ ტარიელი ავთანდილისთვის ფრიად საპატიო სიყვარულისა და თანაგრძნობის ღირსი გამზდარიყო. და ავთანდილის მიერ გაწეული ზრუნვაც განხორციელებაა შოთას მეგობრობის თეორიისა, — „მისად რგებად ველთა რბენა“. თუმცა ამაში თვით ბ. ზ. ავალიშვილიც ეჭვდება და ამბობს: „მართალია, იმის თქმა შეიძლება, რომ მეგობრობის ამ გვარი უპირატესობა ტარიელის მნიშვნელობით აიხსნე-

ბა და ამ გმირის გაზვიადებას ემსახურება (ქ. 149).

რაც შეეხება იმ აზრს, რომ ავთანდილი ბოლომდე არ ეშვება ტარიელს, მაინც და მაინც ინდოეთში წამოვიდო, ესეც შვენიერი მაგალითია შოთას თეორიის და მისი ახსნაც ამავე მეგობრობის სფეროში მოინახება.

რუსთველის მეგობრობის ერთი მთავარი ატრიბუტთაგანი ხომ, როგორც ზემოდ აღვნიშნეთ, შემდეგია: «გავლენა და მოზმარება, მისად რგებად ველთა რბენა» (ტ. 758). და ამას ავთანდილი, როგორც მკითხველს მოეხსენება, ბრწყინვალედ ასრულებს. აგრეთვე, შოთას მეგობრობის თვალსაზრისით, მარტო «ველთა რბენა» არ კმარა, — დაწყებული საქმის ბოლომდის მიყვანა საჭიროა, მას «ქხამს გასრულება». და მის გმირებსაც ამის მეტი არა ჩაუდენიათ რა. ავთანდილს არც ერთი ნაბიჯი არ გადაუდგამს რუსთველის ბრძანების გარეშე.

და აი, მაშინ, როდესაც ქაჯეთის ციხითგან ნესტან-დარეჯანი გაანთავისუფლეს «მათ სამთა გმირთა მნათობთა», ზ. ავალი-შვილი მაინც და მაინც მოითხოვს, რომ ავთანდილს და ფრიდონს თავი უნდა დაეკრათ ტარიელისთვის, გზა მშვიდობისა ეთქვათ და თავ-თავის სახლში წასულიყვნენ!

სიმართლე უნდა ითქვას, რომ ამ გვარი თავგადასავალის შემდეგ, ასე უბრალოდ დღევანდელი „მა-ბიჭებიც“ არ დასცილდებოდნენ ურთი-ერთს და ამას ტარიელ-ავთანდილს როგორ მოვსთხოვთ. ჯერ ერთი, გმირი ავთანდილი ვერ ურიგდება სინდისს, — მან ტარიელისთვის ამდენი უბედურობა გამოიარა, ქალი იხსნა ტყვეობითგან, და ახლა რა მისი შესაფერი საქციელი იქმნებოდა, შუა გზაზედ მიეტოვებინა!? რა საკვირველია ავთანდილში იმ წუთს ამაზედ ფიქრი უფრო ძლიერი უნდა ყოფილიყო, ვიდრე იმაზედ, რომ მას თინათინი უცდიდა, — მით უმეტეს, რომ თინათინი ნესტანივით ტყვედ არ იყო, როგორც თვითანაც ამბობს!

რუსთველის იდეის მიხედვით, ავთანდილს სამსახური ტარიელისადმი აქ დამთავრებულად არ მიაჩნდა და, ცხადია, ავთანდილი, როგორც ბრძენი და ფილოსოფოსი, ამ საქმეს ბოლომდე მიუყვანელს ვერ დასტოვებდა. ამას უბრალო ვაქცალობა და რაინდული ჩვეულებაც მოითხოვდა.

მიუხედავად ამისა, მეორე მხრით ტარიელის რეალური და მიზან-შეწონილი იყო. სჯობს ეს სენოთ. როდესაც ნესტანის განთავისუფლების შემდეგ ფრიდონმა ტარიელს ქორწილი გადაუხადა, ტარიელმა ფრიდონის პირით ავთანდილს შეუთვალა (ტ. 1447):

«უთხარ: ,,ძმაო, რა გარდიხდის შენგან ჩემსა კირნახულსა!

ღმერთი მოგცემს წყალობასა მისსა, ზეცით შენახულსა!

თუ ვერა ვიქ საწადელსა შენსა, შენთვის განზრახულსა

არა ვნახავ სახლსა ჩემსა, არ დარბაზსა, არცა ხულსა!«.

აი რატომ მისცა წინადადება ტარიელმა ავთანდილს. ტარიელსაც უღრენდა გული მეგობრობის. მასაც სწავდა ავთანდილის თინათინისადმი ცეცხლი, თვითონ ,,მიხედა საწადელსა“ და ახლა უნდოდა ავთანდილის საწადელიც აესრულებინა. მასაც უნდოდა ენახა ისინი ერთად შეურილი. ეს აზრი არც ულოდიკო იყო და ბოლოს რუსთველმაც ზომ ასე ჩაადენინა. მაგრამ არც ავთანდილი იყო თავის პასუხში მცდარი, რათგან ჯერ, როგორც აღვნიშნეთ, მას საქმე დამთავრებულად არ მიაჩნდა, და მერე ამ გვარ წინადადებაში შეურაცხყოფაც დაინახა. აი რა უპასუხა ავთანდილმა (ტ. 1454): «ესეა ჩემი საწადი და ჩემი მოსანჯომარე:

ინდოეთს განხო მორკმული, საჯდომთა ზედა მჯდომარე;

გვერდსავე გიჯდეს მნათობი, პირი ელეათა მკრთომარე;

მებრძოლნი თქვენნი მოგესრნეს, არ ვინ ჩნდეს მუნ მეომარე».

აი თურმე რა მიაჩნდა ავთანდილს თავის საქმის ,,გასრულებად“.

(ამ დროს ტარიელის სამეფოს მტრები იკლებდნენ, ამიტომ საინტერესოა ავთანდილის ის აზრიც, რომელიც გამოთქმულია უკანასკნელ სტრიქონში. ამაზედ მერეც ვნახავთ). და მერე (ტ. 1455):

«რა გამისრულდეს ესენი ჩემნი გულისა ნებანი,

მაშინლა მივალ არაბეთს, მომხვდეს მის მწისა ზღებანი».

აქეთგან ყველასათვის ადვილი გასგებია, რა იყო აზრი ავთანდილის დაქინების, რა იყო მისი გულის ნება, და არა ის, რაც ბ. ზ. ავალიშვილს ჰგონია.

ბოლო როდესაც ავთანდილმა ტარიელის სიტყვები იუკადრისა კიდევ, აქაც მას ის საბუთი ჰქონდა, რომ ტარიელის შეველა თავისთვის დიდად საჭიროდ არ მიაჩნდა. აი, ამაზეც რას ამ-

ბობს ის: «სთქვა თუ: „მეშველი რად მიმდგეს მჭირსი სწამებნგან წყულობა; ჩემი მზე არცა ქაჯთა ჰყავთ, არცა სპირს ლხინ-ნაკლულობა“»ო (ტ. 1449).

მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაინც ტარიელის წინადადება მიიღეს. ავთანდილი აქ ტარიელს დაეთანხმა და წავიდენ არაბეთს (*).

და ბოლოს, როდესაც „მიხვდა მათი საწადელიც“, თინათინს «გვერდსა დაუსვეს ავთანდილ, სურვილსა მოეკლა ვისსა». (1519) რომ მეგობრული მოვალეობა ასე ძლიერი იყო, ე. ი. რომ აქ ავთანდილი ცათამდის მართალი იყო ამ მოვალეობის თვალსაზრისით, ამას ესეც ამტკიცებს: როცა ტარიელი მივიდა არაბეთს და თინათინ-ავთანდილსაც ქორწილი გადაუხადეს, როცა პოეტის თქმით, «რას ვაგრძელებდე, გარდაჰბდეს ღლენი ერთისა თვისანი.» (1536 ტ.) და ტარიელი კიდევ იქ ქეიფობდა, მაშინ მის სამეფოს მტერი აოხრებდა და მშველელს ითხოვდა დროზედ. ბოლო ერთი თვის შემდეგ შეუთვალა ტარიელმა ავთანდილის პირით როსტევანს: «... შენი სიახლე კმა ჩემად ლხინად ყოველად; მტერთა აქვთ ჩემი სამეფო, ვიცი მუნ შიგან მძოველად. (1537)

წავიდე, ავი არ მიყოს მე აქა დაყოვნებამან»ო. (1538)

ეს როგორღა მოგწონსთ? მიუხედავად იმისა, რომ ტარიელის სამეფო მტერსა აქვს ხელთ, მაინც მეგობრობის მოვალეობის მოსახდელად დაივიწყა მან სამშობლოს უბედურება და ერთი თვე გაჩერდა. და ამის შემდეგ ასეთივე საქციელი ავთანდილისა რად უნდა გვიკვირდეს?!

აქეთგან ერთხელ კიდევ ირკვევა, რომ სხვა რამ აზრის გამოთქმა ამ უკანასკნელ შემთხვევაზედ ყოველად შეუძლებელია!

(*) ზედავთ, რა ოსტატურად არის ეველაფერი მოწყობილი: იქ, სადაც ტარიელის საქმე ვითვებოდა, ავთანდილი ბრძენის და დამრიგებელის როლს ასრულებდა და ტარიელიც მას უსმენდა და ემორჩილებოდა. როცა ჯერი ავთანდილის საქმეზედ მიდგა, ახლა უკუღმა: ტარიელს ემორჩილება ავთანდილი, რათგან შოთას სწამდა, რომ: «სხვისი სხვამან უკეთ იცის სასარგებლო საუბარი»ო.

2. ის, რომ რუსთაველი მეგობრობისა და მეგობრობის ხოტბას ერთგვარი ფრაზეოლოგიით გამოსახავს, შიგნითაა დასრულებული. თუ შოთა ავთანდილის პირით ტარიელს ისევე უგალობს, როგორც თინათინს, ეს კიდევ არ არის დამამტკიცებელი ავთანდილ-ტარიელის რაიმე უცნაური ურთიერთობის. ეს რომ მართალი იყოს, მაშინ ვეფხისტყაოსნის ყველა გმირები ავთანდილ-ტარიელის ამგვარი კორპორაციის ღირსეულ წევრებად უნდა ჩავთვალოთ, რათგან ვეფხისტყაოსნის ყველა გმირი შოთას ერთნაირად აქვს შექმნილი, ერთნაირი ფერადებით და ერთგვარივე სინაზით, — განსხვავება მხოლოდ მათ როლებშია. კიდევ მეტიც. შოთა ქალების და ვაჟების დახასიათების დროსაც ერთნაირ სიტყვებს და შედარებებს მიმართავს, ერთნაირი ეპითეტებით ამკობს მათ. ეს რუსთაველის სტილის დამახასიათებელი თვისებაა.

ჩვენ ზემოდ აღვნიშნეთ შოთას მიჯნურობისა და მეგობრობის ხასიათი და დავრწმუნდით, რომ მისი გაგების მიხედვით მას ხელს არ უშლის ამგვარი იგივეობითი გამოხატვა სამიჯნურო და მეგობრობის გრძნობებისა და ამას თვით ბ. ზ. ავალიშვილიც ადასტურებს, როცა ამბობს: „ორ ქმად-ნაფიცთა მეგობრული სიყვარული რუსთაველის მიერ თითქმის იმავე სახითაა დასურათებული, როგორც ნამდვილი, კარგი მიჯნურობა. და არც გასაკვირველია, ვინაიდან იდეალური, პლატონისებური მეგობრობა და რუსთაველისვე მიერ ნაქები უხორცო, კარგი მიჯნურობა აზლო ნათესავებია“ (იქვე გვ. 150).

ჩვენ, მაინც, ზემოდ თქმულის დასამტკიცებლად, უამრავი მაგალითებითგან მოვიყვანთ მხოლოდ ზოგიერთს და ვნახავთ, რომ ერთგვარი ხოტბით მართო ტარიელ-თინათინი კი არაა შესხმული, არამედ არც ერთი გმირი არ არის შოთას მიერ ამავდესტილით შექმნის გარეშე დატოვებული. აი ამისი მაგალითები, რაც ნათქვამია სხვა და სხვა გმირებზედ პოეტის მიერ, ან ამ გმირთაგან ურთი-ერთზედ, ან მათგანვე პირადად თავიანთ თავზედ.

ტ ა რ ი ე ლ ზ ე დ

პოეტი ამბობს:

იქ, სადაც «ნახეს უცხო მოყმე ვინმე» (ტ. 84)
«ცრემლსა ვარდი დაეთრთვილა, გულსა მდულრად ანატირსა».

როცა ტარიელი ხმას არ იღებს:

«არცა გახლიჩნა ბაგეთად თავი ვარდისა კონამან». (89)

ხატაელთა ჯაშუში ტარიელს ეუბნება:

«მკვდარი მიმძიმს სანახავად, ტანი მკვევრი, პირი ვარდი». (418)

ტარიელივე ამბობს:

«ხუთისა წლისა შევიქენ, მსგავსი ვარდისა შლილისა». (310)

«მზესა მე ვჯობდი შვენებით, ვით ბინდსა უამი დილისა;
იტყოდეს ჩემნი მნახავნი: მსგავსია ედემს ზრდილისა». (311)

«ძალად ლომსა, თვალად მზესა, ტანად ვგვანდი
ედემს ზრდილსა» (321).

ა ვ თ ა ნ დ ი ლ ზ ე დ

პოეტი ამბობს:

«ხაროხა მჯობი ნაზარდი, მსგავსი მზისა და მთვარისა.

ჯერ უწიერული, სადარო ბროლ-მინა ხაცნობარისა». (40)

«თავსა ძნის პირ-მზე ავთანდილ, მკვერეტთაგან მოსანდომია,
სპათა სპასპეტი, ჩაუქი ვითა ვეფხი და ლომია». (57)

«ყმა მეფისა ბრძანებასა, ლალი, წყნარად მოისმენდა.

თავ-მოდრეკით გაიღიმა, გაკინება დაუშვენდა,
თეთრთა კბილთა გამოშქრთალსა შუქსა ველთა მოაფენდა». (64)

«დილასა ადრე მოვიდა ი გ რ ნ ა ზ ა რ დ ი ს ო ს ა ნ ი,
ძაწეულითა მოსილი, პირად ბროლ-ბადაბ მოსანი». (72)

ნადირობის დროს:

«ავთანდილის შემხედველთა: მგავსო აღვას, ედემის ხეს». (77)

როცა ავთანდილი ნადირობის დროს იმარჯვებს, მეფეს:

«უხარის ვგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,
აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბულბულსა ვარდისა». (82)

როცა ავთანდილი პირველად სტოვებს თინათინს და მიდის:

«ვარდი მის მზისა გაყრილი უფრო და უფრო სუკნენდა» (1679) II
 რთა ტარიელი ნახა, დაბრუნდა და თინათინთა ქუჩაჲს წყნეჲს
 «მუნ ბროლი და ვარდ-გიშერი გაეტურფა სინაზესა». (667)

ფ რ ი დ ო ნ ზ ე დ

ტარიელი ამბობს:

«მუნ მომეწონა ფრიდონის სიქველე-სიფიციხენია:
 იბრძვის ლომი და პირად მზე, იგი ალვისაც ხენია». (599)

სამივე გმირზედ ნათქვამია:

«ჰგვანდა, თუმცა შეყრილ-იყვნეს ო რ ნ ი მ ზ ე ნ ი, ე რ თ ი
 მ თ ე ა რ ე » (ტ. 1358) და სხ.

ნესტან-თინათინზედ აღარაფერს ვამბობთ, რათგან მთელი ნა-
 წარმოები მათი ხოტბითა (მსგავსივე ტერმინოლოგიით გამოთ-
 ქმული) სავსე. არც სხვა დანარჩენ გმირებზედ განვაგრძობთ
 სიტყვას, რათგან ყველა მათთაგანი თავთავიანთი როლის მიხედ-
 ვით ნაწარმოებში ასევე არაან შემკულნი, და დავეკმაყოფილდე-
 ბით მხოლოდ მთავარი გმირების შესახები მაგალითებით.

როგორც დავინახეთ, ეს გალობა ხან ლომ-გმირობის ფრაზე-
 ოლოგიით იხატება, ხან ნაზი და მსუბუქი ვარდ-გიშერის ენით
 ითქმის. რუსთველმა როგორც დიდმა ფსიქოლოგმა და სიტყვის
 ოსტატმა, იცის დრო, როდის რომელი სტილი მოუხდება. სვე-
 დისა და მელანქოლიის ან რაიმე იდილიური სურათების დახატვის
 დროს ის ნაზად მუსიკობს. ბრძოლისა და „საგმირო საქმეთა“
 დროს ის ლომ-გმირის ენით მეტყველებს (*).

ამავე წესს ემორჩილებიან რუსთველის უშესანიშნავესნი შე-
 დარებანი, სიბრძნით სავსე აფორიზმები, ხანდა-ხან მოსწრებული
 სიტყვებიც კი. და მართლაც, იმის-და მიხედვით თუ ვის უგა-
 ლაზს, რუსთველი ერთნაირს დროს და ერთნაირი სურათის და-
 ხატვისას ზშირად ერთნაირი აზრის გარდა ერთსა და იმავე სიტ-

(*) ამიტომ ბ. ზ. ავალიშვილს შოთას მიერ ავთანდილის ხანდისხან ისე
 ნაზი შემკობა არ უნდა უყვირდეს!

ყვებს ხმარობს. აგრეთვე მსგავს ადგილებში სტრიქონებსაც იმეორებს ხოლმე, ან ზოგჯერ ზოგიერთ სიტყვებს სცვლის. ზემოდ მოყვანილი სამი შემთხვევა, ავთანდილ-ტარიელზედ რომ ნათქვამია: «მას ღამესა ერთგან იყვნეს...»^ა და სხ. ერთი საუკეთესო მაგალითია ამისი და სხვაც მრავალი ამისთანა.

ჩვენ მოვიყვანთ მხოლოდ ორ უშვენიერეს ადგილს ვეფხისტყაოსნიდან.

ა) ავთანდილ-ასმათის შეხვედრაზედ აი რას ამბობს შოთა:

«ამარტის ფერად შესცვალა ბროლის ცრემლისა ბანამან.

დიდხან იტირეს ყმამან და მან ქალმან შაოსანამან»^ა. (269)

ბ) ხოლო მაშინ, როცა ტარიელი ავთანდილს უყვება იმ ამბავს, როდესაც პირველად დაბნდა:

«ზაფრანის ფერად შესცვალა ბროლი ცრემლისა ბანამან,

გული უფრორე დამიჭრა ათიათასმან დანამან;»^ა და სხ. (346)

აქეთგან კიდევ ერთხელ ცხადი ხდება ბ. ზ. ავალიშვილის შეცდომა, რომ რუსთველის მიერ ტარიელ-თინათინზედ ერთნაირი ფრაზების განმეორება კი არ აღნიშნავს რაიმე განსაკუთრებულ მოვლენას, რომელიც თითქოს ავთანდილის ტარიელთან «სამიჯნურა» ურთაერთობით აიხსნებოდეს, არამედ ეს არის თვით შოთას სტილისა და საერთოდ მისი შემოქმედების ძირითადი თვისება (*).

(*). არა მარტო შოთას საერთოდ იმ ეპოქის სხვა ლიტერატურის ძეგლებშიც უხვად ნაშავს კაცი ისეთ სტილისტიურ გამოთქმებს, რაც ვეფხისტყაოსანს ახასიათებს, ანუ რომ ამ შემთხვევაშიც სტილზე უფრო ეპოქის დამახასიათებელიც არის. აი მაგ. ივანე შავთელის მანდულ-მესხიაში რას ვკითხულობთ:

... შეფეე მაღალო, ქცევა მაღალო,

— ლომისა მგავსო ძაღად და გულად,

— ალვისა რტოო ყოვლად მარტოო,

— მქვრეტო სანსურველო მოსარხვევლად

— ვარდზედ გაშლილო ყორნისა ბოლო,

— ქმნილო სუნელთა მოსაფრქვევლად*.

აქაც ზომ იგივე სტილია. ერთ და იგივე დროს პოეტი დ. აღმაშენებელს ლოწინაც ადარებს და ვარდსაც. მაშ აქ რაღა უნდა ვიფიქროთ?!

3. მესამე არგუმენტი ბ. ზ. ავალიშვილისა ისტორიკოსის მასზედ არსებითად შეჩერება არ ღირდა, მაგრამ მათემატიკურად, რათა მისი უნიადაგობაც ნათელი გახდეს.

მოვიყვანოთ ყველა შემთხვევები ავთანდილ-ტარიელის ერთად დაძინებისა:

ა) როდესაც ტარიელმა უამბო თავისი თავგადასავალი, მაშინ უთხრა ავთანდილს:

«გიაგმე ჩემი ამბავი სიკოცხლე-გაარმებულმან:

აწ წადი, ნახე შენი მზე, ნახვისა მოკამებულმან»ო. (642) ავთანდილი აძლევს მას მთელ რიგ დარიგებებს: «ასი გმართებს გაგონება, არ გეყოფის არ ერთხელი» და მერე ფიცს მისცემს, რომ ის წავა ჯერ თინათინთან: «აწ მე მინდა ნახვა მისი, ვისგან დამწვავს ცეცხლი ცხელი»ო (645). და მერე (647 ტაეპი):

«კვლავ მოვიდე შენადნახვად, შენთვის მოვეკდე, შენთვის ვირო, ღმერთსა უნდეს, ვისთვის ჰკედები, მისთვის აგრე არ გატირო»ო. და აი, ამ ამბის შემდეგ უკვე დაღამებულიც იყო და იმ ფიცის წესსაც რომ თავი დაუწევდა, სად უნდა წასულიყო ავთანდილი! სადღაც ველად გაქროლო ორი მეგობარი, თუნდაც ორიადამიანი, უკაცრიელ სივრცეში, რომ «მას ღამესა ერთგან იყვნეს შვენიერი ამხანაჟნი» — რა გასაკვირველია! — სრულიად ბუნებრივია, და შოთა სწორედ მაშინ უღალატებდა თავის იდეას, რომ ავთანდილი იმავე ღამით ვაესტუმრებინა, რათგან ავთანდილს საძებარი აღარაფერი ჰქონდა ჯერჯერობით, და, როგორც ყოველთვის, განსაკუთრებით ასეთ შემთხვევაში ავთანდილს აჩქარება არ უყვარდა და ეს სიღინჯე და დაყოვნება ზომიერად ყველგან დაცული და გამართლებულია.

ბ) მეორედ ერთად დაძინების შემთხვევა გვხვდება მაშინ, როდესაც ავთანდილი ტარიელს ნახავს დაზოცილ ვეფხ-ლომის შუა დაბნედილს, გამოაფხიზლებს მას და მივლენ ქვაბს:

«მას ღამესა ერთგან იყვნეს იგი ლომნი, იგი გმირნი,

იუბნეს და გააცხადეს თავ-თავისად მათი ჰირნი»ო. (905)

ამ ადგილს ცუდი რამის ამოკითხვა შეუძლებელია, რათგან ავთანდილი ის იყო შეხვდა, წაიყვანა ტარიელი ქვაბს, და მას შეხვედრამდე ხომ ვერ დატოვებდა?! და კიდევ მეტი, მათ ერთად

სავაგლახებელიც კჳოდათ. ამას შოთაც აცხადენს ზნეობა და მოწვე-
ნილ მეორე სტრიქონში.

გ) მესამე შემთხვევაც აი როდის მოხდა.

ავთანდილი დიდი მუდარისა და რჩევების შემდეგ დიალოგი-
ებს ტარიელს მისი სატრფოს ძებნის საქმეში. ტარიელი აცი-
ლებს მას ფრიდონისაკენ. გზაში შემოალამდათ, ამიტომ:

«არ გაიყარნეს მას ლამით, კვლავ ცეცხლი გაიზიარეს». (425)
მეორე დღესაც, როცა ავთანდილი გააცილა და უკან უნდა დაბ-
რუნდეს ტარიელი, აქაც (428 ტ.)

«მას ღამესა ერთგან იყენეს, ერთგან მიწვნეს ხისა ძირსა» (*).

და აქაც გაუგებარია სხვა გვარი აზრი. მაშ როგორ მოქ-
ცეულიყვნენ? წასულიყვნენ თითო დღის სავალზედ, ცალკე და-
ეჩინათ მეგობრებს და დილით ისევ შეყრილიყვენ? ზნეობის და
რაინდობის მქადაგებელ რუსთველს რომ სცოდნოდა, რომ შეი-
დასი წლია შემდეგ მის გმირებს ასეთ რასმე დასწამებდენ, შეიძ-
ლება ასეც მოაქყო და მეგობრებს ერთად აროდეს დააძინებდა.

ეს გაუგებრობაც იხსნება, როცა გავიხსენებთ ავთანდილის
მოთქმას ტარიელის გაცილებისა და მისგან გაყრისას. აი რას
ამბობს შოთა ამ წუთში ავთანდილის განწყობილებაზედ:

«ველს მაშინ მხეცნი ძლებოდეს ცრემლითა მუნ ნატირითა;

ვერ დაივსებდა სახმილსა, იწვის ცეცხლითა ხშირითა;

კვლავ თინათინის გონება ავსებს უფრორე კირითა»ო. (933)

ამ საკითხზედ საუბარს ვამთავრებთ შემდეგი კითხვით:

ტარიელ-ავთანდილს ასეთი საქმისათვის რად
სჯირდებოდათ მაინც და მაინც ღამე
ერთად ყოფნა?! ისინი ხომ ამ უზარმაზარ,
თვით თუ წლით სავალ სივრცეში მარტონი
იყვენ, და დღეს ვერ გამოიყენებდენ(**)?!..

(*) აქ უკვე ოთხი შემთხვევაა ბ. ავალიშვილის მიერ დასახელებული სა-
მის მაგიერ.

(**) როდესაც ტარიელი ხატველებზედ გალაშქრების წინ ღამისი კაცი-
დაპაპებულნიყო, მოდიან რამაზ მეუის მოციქულები ტარიელის მოსაჩუფ-

4. რომ აღნიშნული პანგი მსოფლიო ლიტერატურის ვარსკვლავად არ რჩება, ამის ნიშნებს ვხედავთ შექსპირის სოციალურ-სამხარულ გოეტეს „დივანშიცა“, და მაშასადამე ვეფხის-ტყლის-საქმის შემოქმედება და ამის კვალი აღმოჩენილიყო, ამბობს ბ. ზ. ავალი-შვილი. ამახედ ჩვენ მოკლედ ვუპასუხებთ: რომ ანალოგია მეთოდოლოგიაში ყველაზედ უსუსტეს მეთოდად არის ცნობილი და ის ძალიან იშვიათ შემთხვევაში გამოდგება ხოლმე საბუთად.

და ისიც, რომ ბ. ზ. ავალი-შვილი ამ გვარ კვალს როსტევეან-ავთანდილის ურთიერთობაშიც ხედავს, დამყარებულია გაუგებრობაზედ, რათგან, როგორც ყველა შემთხვევაში, აქაც შოთა დიდი სიყვარულის გამოსახატად, თუნდაც მშობლიურისა, იმ გვარსავე გამოთქმებს მიმართავს, როგორც მიჯნურობის გამოხატვის დროს.

მაგრამ ის მშობლიური სიტბო, რომელიც ამ გვარ სიყვარულთა შორის ერთგვარ მზღვარს აჩნევს, საჩინო ზოლივით მიცევა როსტევეან-ავთანდილის ურთიერთობის გამოხატველ ადგილებს.

როსტევეანს ავთანდილი შვილივით უყვარდა, რათგან ჯერ ის მისი განზრდილი იყო და მერე, (მიუხედავად ექვისა, რომელიც მას აწუხებდა ადრე) თავის შემდეგ ერთად ერთ გმირად შიანდა იგი მთელს საბრძანებელში. ის ამბობს (ტ. 63):

«ყოტასა შემწვევს ავთანდილ ჩემგანვე განაზრდობითა»ო. მაშინ კი, როცა ავთანდილმა დაამტკიცა ვაჟკაცობა, როსტევეანს ის ექვიც გაებნა და (ტ. 82):

«უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,
აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბულბულსა ვარდისა»ო.
ეს ტერმინოლოგია რომ მხოლოდ მამაშვილური სიყვარულის სიძლიერის გამოსახენად არის ნახმარი, ამას სხვა ადგილებშიც ამტკიცებს.

რადესაც ავთანდილი პირველად მიდის ტარიელის საქებრად,

ვებლად « მითბრეს: მეფე მოგახსენებს, მეცა შენ ვერ ვიარები და სხ.

მეტად აზოდ ვუაღერსე, ერთგან დაწვენეს ვით მაყრები».

აქეთგან სწანს, რომ ეს მოციქულები ერთად დაუძინებია ტარიელს და ცხადია „ერთად დაწვენეს“ პირდაპირი მნიშვნელობით იხმარება.

ქართული
 ენციკლოპედია

გამომშვიდობებისას (ტ. 145):

«მეფე ყელსა მოეკიდა, გარდაჰკოცნა ვითა შვილი,
 სხვა მათებრი არ ყოფილა, არ გამწრდელი, არ განწრდილი».
 აქეთგან ნათელია, რომ ყოველივე ესე ემსახურება მათ შორის
 სიყვარულის გაზვიადებას, რაც ამაღლებულია ნამდვილ მამაშვი-
 ლურ სიყვარულამდე და აქ სხვა ურთიერთობის ძებნა დიდი შეც-
 დომა იქმნებოდა.

გვგონია აქ ყველაფერი ნათელი უნდა იყოს და ბ. ზ. ავალი-
 შვილის არგუმენტებზედ საუბარს შევსწყვეტთ და საბოლოოდ
 გადავალთ საკითხის მთლიანად განხილვაზედ.

9. რამდენიმე გამოთქმა.
 რუსთველის გმირთა ურ-
 თიერთობის საკითხი.

მაგრამ ჯერ კიდევ რამდე-
 ნიმე ტერმინის მნიშვნელობა
 უნდა გამოვარკვიოთ, რათგან
 ხშირად ბ. ზ. ავალიშვილის

შეხედულება ამ ტერმინების იმ გვარად გაგებაზეა დამყარებული,
 რომელიც ხელს უწყობს მის ძირითად შეხედულობას.

ჩვენ ზემოდ გამოვარკვიეთ «მარგალიტის» და «ტკბილის»
 მნიშვნელობა სხვა და სხვა შემთხვევაში. აქ კიდევ გვინტერესებს:
 1. «ნდომა», «სურვილი» და 2. «საწადელი გულისა».

ვეფხისტყაოსანში «ნდომა» ყველგან ზოგადი ცნების მნიშ-
 ვნელობით იხმარება, კონკრეტულ შემთხვევებში კი ფრაზის მი-
 ხედვით უნდა კონკრეტული აზრი ვიგულისხმოთ. ის ყველგან
 ნიშნავს: სურვილს, წადილს მისაბწვევად, განწრაზვის შესასრუ-
 ლებლად და სხ.

მაგალითად, როცა ხატაველთა ზედა გამარჯვებული ტარი-
 ელი ბრუნდება, ხალხი თავს იყრის და სტკბება მისი ჭკრეტით,
 ამაზედ ამბობს (ტ. 451):

«დგანან ტურფანი კარავნი მოედანს ჩამოდგომილსა,
 საუბრისა და ჭკრეტისა ჩემისა მას მონდომილსა»ო.

ფატმანზედ ნათქვამია (ტ. 1060):

«ფატმან-ხათუნს ავთანდილის გულსა ნდომა შეუვიდა,
 სიყვარული მეტის-მეტი მიემატა, ცეცხლებრ სწვიდა»ო.

აქ შეიქმნა «ნდომა» ცოტა სხვა გვარადაც გავიგოთ მისი გულის დაპყრობაც იგულისხმება, რათგან ავთანდილის საყვარული ჩაუვარდა გულში, «გულსა ნდომა შეუვიდა»:

ჩვეულებრივი მნიშვნელობით იხმარება სიტყვა «ნდომა» ვის-რამიანშიც. მაგალითად, როცა შაჰრომ გადისწყვიტა ვისის ვიროსათვის შერთვა, მაშინ მიმართა ვისის მისი სურვილის შესატყობად და, როცა თანხმობა მიიღო, ამაზედ მწერალი ამბობს: «რა დაუდასტურდა ქალისაგან ნდომა ვიროსი, მასვე წამსა უხვნა, რაცა მისსა ბრძანებასა და ფარმანსა ქვეშე...» იყო და ს. აქაც ვხედავთ, რომ ეს ტერმინი სურვილის მიღების, კმაყოფილებას გამოიხატველია.

ასევე საწადელი გულისა ც ზოგადი მნიშვნელობით იხმარება. მაგალითად, როდესაც ავთანდილმა დაიკრიბა ასმათი და ტარიელის ვინაობა გამოათქმევია, ნათქვამია (ტ. 244):

«ავთანდილს ღმერთმან წადილი მისცა, გულისა ღმერთმა». და როცა თანათინმა შეიტყო ავთანდილისაგან ტარიელის ამბავი, პოეტი ამბობს (ტ. 683):

«ქალსა რა ესმა ამბავი, მიჰხვდა წადილი ნებისა»ო. აქ ჩვენ ვიკითხვით, რა იყო ეს წადილი: ტარიელის ამბავის შეტყობა. და ვასაგებია აღნიშნული ფრაზის მნიშვნელობაც. და სხვაც.

ამ გამოთქმათა განმარტების შემდეგ კიდევ ერთხელ აშკარა ხდება, რომ მაშინაც კი, ყველა დანარჩენი უსაფუძვლობაც რომ ჩამოვაცილოთ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრს, ეს ფაქტიც სრულებით უარყოფს მას.

ახლა განვიხილოთ გმირთა ურთიერთობა რუსთველის გამოთქმების მიხედვით.

ჩვენ ჩაუვირდით ბ. ზ. ავალიშვილის აზრს, გავყვივით მის ლაღიკურ ხაზს და მეტად უცნაური სურათი გადიშალა ჩვენს წინ.

თუ ბ. ავალიშვილი ვეფ-ტყაოსანში ხედავს მხოლოდ პატარა კვალს „ბერძნული“ ტრადიციისა, სახელდობრ ავთანდილ-ტარიელისა და ავთანდილ-როსტევეანის ურთიერთობაში, ჩვენ, თუ მისივე მეთადით მივხედვით, იმ დასკვნამდე მივალთ, რომ უნდა აღვიკვაოთ: ვეფხის-ტყაოსანში მკირე კვალი კი არა, ყველა გმირები ამ ფერხულში არიან ჩაბმულნი და ჩვენს წინ იშ-

ლება სურათი, სადაც ვეფხის-ტყაოსნის გმირთა მთელი მწკრივი, ჯველა გამოუკლებლად, მღერის ამ მანგზედ, სოლო დიდი კომ-პოზიტორი რუსთველი დირიჟორის ჯოხით ხელში და ბრძანებ-ლობს მათ!

მკითხველის ყურადღებას ცოტა ხნით შევაჩერებთ და ვაჩვენებთ, რომ ბ. ზ. ავალიშვილის ლოლიკურ ხაზს მართლა აქამდე მივყევართ.

თუ ვეფხის-ტყაოსანში ასეთი კვალი აღმოაჩინა ბ. ზ. ავალიშვილმა და თავისი აზრი დაამყარა განსაკუთრებულ გამოოქმებზედ მკითხველი დაინახვას, რომ შოთა ყველა გმირებს ამ გვარ ენაზედ ალაპარაკებს და ყველას ასეთივე სიტყვებით ასხამს ქებას.

ვეფხის-ტყაოსანში არც ერთი, როგორც პირველი ისე მეორე თუ მესამე ხარისხოვანი გმირი არ მოიპოება, რომლის შესახებაც ზემოხსენებული აზრი არ გამართლდებოდეს! თითქმის ყველა გმირების ურთიერთობა უნდა გავიგოთ ბ. ზ. ავალიშვილის აზრით!

შოთას მთავარ გმირთა ურთიერთობა აი როგორ აქვს დაბატული არა მარტო ერთმანეთთან, მათ პატრონ-გამზრდელებთან და მათ სხვა ნაცნობ-შეგობრებთან, არამედ ისეთ ხალხთანაც, რომელთაც ცხოვრებაში შემთხვევით შეხვედრიან სადმე.

ა. ავთანდილის ურთიერთობა.

1. ავთანდილ-როსტევანი. როსტევანს ავთანდილზედ:

«უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,
აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბულბულსა ვარდისა». (82)

ავთანდილი როსტევანს სწერს ანდერძში:

«წესი არის მამათაგან მოჰირვება, ჰირთა თმენა». (ტ. 776)

«აჰა, გამზრდელა, მოგშორდი, წაველ გულითა ხელითა!» (788)

2. ავთან-ტარიელი. პირველად როცა შეხვდა, ავთანდილი ეუბნება ტარიელს:

«იაგუნდი ეგრეცა სჯობს, ათასჯერცა მინა მინდა,—

შენ გიახლო სიკვდილამდის, ამას მეტი არა მინდა». (292)

როცა ტარიელმა ავთანდილს უამბო თავგადასავალი და სთხოვა ახლა სახლში დაბრუნებულიყო:

«ავთანდილ უბრა: მე შენი გაყრა არ მომეთმინებდა»
 «თუ გაგყრები, თვალთაგან სრემლიცა დამედინებდა» (674)

ავთანდილი თინათინს ასე უხასიათებს ტარიელსა:
 «მუნ პირი მსგავსი ვარდისა, მაგრა აწ ფერ-ნაკლულისა». (678)

«ნუ მკითხავ, ქება რა გკადრო, ჩემგან არ გაგვეგონების:
 მისსა მნახავსა ნახული აღარა მოეწონების»ო. (681)

«აჰა, მაქვსმცა უმისობა ლხინი არმად, თავი ფლიდად»ო! (685)
 ავთანდილი ტარიელზედ ამბობს (ტ. 707):

«წევს, იტყვის: გულსა სალხინო რამცალა დავუსახეო?
 მოგშორდი ედემს ნაზარდო, ტანო ლერწამო და ხეო,
 შენთა მკვრეტელთა ნიშატო, ვერ-მკვრეტთა სავაგლახეო;
 ცხადად ნახვასა არ ღირსვარ, ნეტარმცა სიზმრივ გნახეო!»!

როცა ავთანდილს მეფე და დიდებულნი ეხვეწებიან, ნუ წახ-
 ვლაო, ავთანდილი ამბობს (ტ. 715):

«მის ყმისა ცეცხლი მედების, წვა მკირს მისისა მწველისა!
 მკლავს სურვილი და ვერ ნახვა ჩემისა სასურველისა».

«ერთი ორთა მგონებელი, ვარ საქმესა წასაწყებლსა». (841)

ამ ტაქში იგულისხმება ტარიელი და თინათინი.

«მოყვარემან ვარდის კონა გულსა მკრა და დამიწყლულა,
 იგი ფიცი, ჩემგან სრული, მან აღარა გამისრულა;
 მას თუ გამყრი, საწუთროო, ჩემი ლხინი გარდასრულა,
 სხვა მოყვარე თვალსა ჩემსა გაკიცხულა, გაბასრულა». (842)

როცა ავთანდილმა ვეფხვ-ლომთან ნახა დაბნედილი ტარია:
 «მაშინღა იცნა, აკოცა, მოეკდო, მოემობილა». (852)

ავთანდილი ეუბნება ტარიელს (ტ. 912):
 «თუ რა გესმის გაიგონე; ესე კმა სწავლა სწავლად:
 ჩემსა მწესა დავეთხოვე თქვენს წინაშე წამოსავლად;
 მოვახსენე: რადგან ჩემი შეუქმნია გული ავლად,
 არას გარგებ, არ დავდგები; სხვა ვიუბნო რალა მრავლად?»

როცა ავთანდილი ფრიდონს უყვება ტარიელის პირველ გა-
 ნობას: «ვპოვე ვარდი მოყვითანე, შექ-მქრთალი და ფერ-მიხდი-
 ლი: შემიტკბო და შემიყვარა, ვითა ძმა და ვითა შვილი». (976)

კიდევ ავთანდილი ტარიელზედ (ტ. 981):

«მის ყმისა ცეცხლი მედების, დამწვა ცეცხლითა ცხელითა;

შემებრალნეს და გავშავადი, გაეხე გულითა ხელითა
 მომინდა მისთა წამალთა ძებნა ზღვითა და შემეღობითა
 და სხვაე მრავალა. ავთანდილ-ტარგიელისა ურთიერთობისათვის
 ეს მაგალითები ვიკმაროთ.

3. ავთან.-ფრიდონი. როცა შეხვდენ, პირველადვე (ტ. 967):
 «თვით უსახოდ ფრიდონს ემა და მოეწონა კმასა ფრიდონს».

რათგან ნესტანის საძებრად მიეჩქარებოდა, ფრიდონს ეტყვის:

«მე თქვენი გაყრა სიკვდილად მიჩნს და მით თავსა ვევენები,
 მაგრა არა მკალს დღე-კრულსა, ცეცხლი მე სხვაეა შედეები». (994)
 ფრიდონი უპასუხებს ავთანდილს (ტ. 996):

«მაგრა სთქვი, თუ უშენოსა ჩემგან ვითა დაეთმობის?»

4. ავთან.-შერმადინი. მიუხედავად მათი უდიდეს მეგობრობისა, ნაწარმოებში მათი ურთიერთობა მხოლოდ ავთანდილის გაპარვის წინ იხატება, ანდერძსა და მეფესთან საუბარში. და აქა შერმადინი ავთანდილს შემდეგი სიტყვებით მიმართავს:

«მაგრა რა ვქმნა უშენომან, დამეცემის გულსა ბინდიო!» (709)

5. ავთან.-სოგრატი. ავთანდილთან საუბარში გაპარვისწინა (ტ. 733) როსტევან მეფის მოხუცებულმა

«ვეზირმან სთქვა: შენი ცეცხლი მეცა ცეცხლად მომეღების, ;

ველარ ვუქვრეტ სრემლთა შენთა, სოფელიცა გაქარდების;

ვიტყვი: მოვკვდე, არა-მგამა, — ჩემი მზეცა შენ მოგხედების».

6. ავთან.-ვეფხისტყაოსნის საზოგადოება. ვ.-ტკალსანში,

სადაც კი რაიმე საზოგადოება გვხვდება, ვველგან და ვოველ-

თვის, პირველ დანახვანვე უმიჯნურ დებობან ავთანდილს,

ყველა ბნდება მისი მზურით, ყველა ამ გვარი სურვილით შეს-

ცქერის მას. აი როგორ შეხვდენ ავთანდილს გაპარვის წინ მე-

ფე, ვეზირი და დიდებულნი (ტ. 713):

«დასჯდა, მისთა შემხედველთა გული მათი მართლად ძბელეს,

მისთა მკვრეტთა მისთვის ბნედა თავისათვის ისახელეს»ო.

როდესაც ავთანდილი ფრიდონის საძებრად მიდის, ნახა ერთგან მენაფენი და მათ ჰკითხა ფრიდონის შესახებ, მენაფეთ:

«მათ მოახსენეს: ტურფაო სახით და ანაგებითა. (949)

ჩვენცა, ვისი ვართ, გიამბობთ, თუ ქვრეტით არ დავბნდებითა».

როცა სანადიროდ გაშლილმა ფრიდონის მხლებლებმა ავთან-

ქართული
საბჭოთაო
წიგნობა

დილი დაინახეს (ტ. 960):

«ალყა დაქშალეს, მოვიდეს, მოეხვევოდეს, ბნდებოდეს»
მეფე გაბრაზდა, რა იქნა ხალხი, ალყა რად დაშალესო, და გაგ-
ზავნა ცნობის მოსატანად კაცი, რომელიც (ტ. 962):

«დადგა, თვალნი გაურეტდეს, დაავიწყდეს სიტყვის თქმანი».

ბოლო როცა ქალაქში შევიდა ავთანდილი, მთელი მცხოვრებლები:
«შეჭფრინვიდიან ავთანდილს გულითა სულ-წასულითა». (989)
სუფრაზეც ფრიდონისას (ტ. 991):

«მაგრა მის ყმისა მკვრეტელთა, გული მიეცა გლახ ალსა».

ავთანდილი როცა გულანშაროს ქალაქს მივიდა და მიიწვია
ვატმანმა, მას აუარებელი ხალხი შემოეხვია გარს და (ტ. 1053):

«ზოგნი ნდომით შეჭფრინვიდეს, ზოგნი იცენეს სულ-წასულად.
მათთა ცოლთა მოიქულეს, ქმარნი დარჩეს გაბასრულად».

ატმანიც თავის პირველ სამიჯნურო წერილში ასე სწერს ავ-
ანდილს: «შენ გტრფიალობენ მკვრეტელნი, შენთვის საბრა-
ოდ ბნდებიან»ო (ტ. 064). და ბოლოს თვით რუსთაველი
ობს ავთანდილზედ (ტ. 955):

«ვინც გზასა კნახის უცხონი, მსახურებდიან, ყმობდიან,
მოვიდოდნიან საკვრეტლად, მას ზედა ტრფიალობდიან,
«ფნელებოდის გაშვება, გაკრასა ძლივ დასთმობდიან».

ბ. ტარიელის ურთიერთობა.

1. ტარიელ-ფრიდონი. ფრიდონი, როცა მას ავთანდილი
შეხვდა, მოსთქვამს ტარიელზედ:

«რა მოგეშორე, მას აქათ სიცოცხლე მომძულეებია;
თუცა შენ ჩემად არა გცალს, მე შენთვის მომსურვებია;
შენ უჩემობა ლხინად გჩანს, მე დია მომჭირვებია;
ოხერ სიცოცხლე უშენოდ, სოფელი გამარმებია»ო! (987)

ბოლო, როცა ფრიდონმა ტარიელს ქორწილი გადუხადა და
ქვაბს გაიარეს, იქ ტარიელმა ფრიდონს დიდძალი საუქარი შეს-
თავაზა, ფრიდონმა კი ეს ყველა ჩალად მიიჩნია და უთხრა:

«ემი ლხინი მუნამდის ა, ვიდრე ვიყო შენი მკრეტია»ო! (1377)

2. ტარიელ-როსტევეანი. ტარიელი როსტევეანს შეხვდა მხო-
ლოდ ერთხელ, და იქაც მოხუცი როსტევეანი თავის «ეროტიულ»

ბუნებას ვერ ზალავს. და როდესაც ტარიელი მიესალმება:
 «მეფე ყელსა აკოცებდა მართ ბაგისა დასმარად», და უუბნება:
 «შენ მზე ხარო, შენი გაყრა არის დღისა მშენალობად». (1491)
 ტარიელმა კი, შემდეგ მეფისგან «დასათხოველად», ავთანდილის
 მოციქულობით (ტ. 1538):

«შესთვალა: შენი სიახლე კმა ჩემად ლხინად ყოველად»ო.

3. ტარიელ-ფარსადანი. სხვათა შორის ასეთივე რამ უნდა
 ვიგულისხმოთ ტარიელ-ფარსადანს შორისაც, რათგან ამაზედ
 ასეთი ცნობაა შენახული ვეფხის-ტყაოსანში. როდესაც ხატავე-
 ლებზედ გამარჯვებული ტარიელი ნადიმად ჯდა ფარსადან მე-
 ფესთან ერთად, ამან (ტ. 460):

«იღუმალ ცოლსა ეუბნა, მართ ჩემგან უცოდნელია:

ომით მოსული ტარიელ საკურეტლად სასურველია.

მან განანათლოს მკურეტელთა გული, რაზომტა ბნელია»ო.
 და სხვაც. ამაზე თვით ტარიელის სიტყვებიც იწვევს ექვს, რო-
 დესაც ის ავთანდილს უყვება პირველად:

«თხუთმეტისა წლისა ვიყავ, მეფე მზრდიდა ვითა შეილსა:

დღისით ვიყავ მის წინაშე, გამიშვებდის არცა ძილსა». (321)

4. ტარიელ-ხატაველი ჯაშუში. ასეთივე „სამიჯნურო“
 თვალთ შეხება ტარიელს ხატაველთა ჯაშუშმა. ის ეუბნება
 ტარიელს (ტ. 418):

«მკვდარი მიმძიმს სანახავად ტანი მკვერი, პირი ვარდი»ო.

5- ტარიელ-ზღვათა მეფე. ასე მოუვიდა ტარიელს ზღვათა
 მეფესთან, მელიქ სურხათანაც. როცა მასთან მოსვლისას მელიქ
 მეფე ტარიელს ქორწილს უბდის, ეუბნება (ტ. 1418):

«მოახლეთა სიცოცხლეო, ვერ-მკურეტელთა შორით მკვლელიო.

რა მოგშორდე, რა მერგების, საკურეტლად სასურველო»ო?!

6. ტარიელ-ფატმანი. ასე ექცეოდა მას ფატმანიც. როცა გა-
 მოსალმების წინ ტარიელი მადლობას სწირავს, ფატმანი ეტყვის:

«მე, მეფეო, შენი გაყრა მიღებს ცეცხლსა დაუშრეტსა;

რა მოგშორდე, რა ვიქმნები, მე დამაგდებ ვითა რეტსა». (1420)

7. ტარიელ-ვეფხის-ტყაოსნის საზოგადოება. ტარიელსაც,
 როგორც ავთანდილს, მთელი საზოგადოება «შეფრთხინეთ» უც-
 ქეროდა. როცა როსტყევანთან მისვლისას მწვანე მდელიოზედ:

ქართული

«დასხდენ მეფენი, მოადგა გარე სიმრავლე რაზმისა და ზმისა». (1495)

ტარიელს ასევე უცქეროდენ თავის ქვეყანაშიც. ის ეუბნება ავთანდილს:

«ჩემთა მჭვრეტელთა მოეცვა ქალაქი, შუკა და ბანი». (463)

აქ გაკვრიტ, ტარიელ-ასმათის ურთიერთობაც არ შეიძლება საეჭვო არ გავხადოთ. მოვიგონოთ მათი ერთად ყოფნა ქვაბში!..

გ. მეორე ხარისხოვან გმირთა ურთიერთობა.

რუსთაველი იმით კიდევ არ დაკმაყოფილდა, რომ მთავარი გმირები ერთმანეთზედ და მთელი საზოგადოება მათზედ «გაამიჯნურა», ის უფრო შორს წავიდა და სხვა, ნაკლებ მნიშვნელოვან გმირთა შორისაც ამ გვარივე ურთიერთობა დაამყარა.

მაგალითად, მელიქ სურხავის სამეფო სახლშიც იმავე «ჰანგზედ მღერის ყველა, რათგან მეფე და მისი არიფი, ფატმანის «ჰჰლე» ქმარი უსენი, ამ საქმის მამამთავრებია, და უსენი უთუოდ მეთაურია ამ ორდენისა!

აი ვეფხის-ტყაოსანში მათ შესახებ რას ვხვდებით. როცა უსენი შეიტკობს ნესტანის ამბავს და მიდის მეფესთან:

«უსენ მივიდა, ხელმწიფე დაჰხვდა ნადიმად მკდომელი.

უსენ, არიფი მეფის ა და მეფე მისი ნდომელი». (1143)

ბ. ზ. ავალიშვილის თვალსაზრისით თუ ავხსნით, „ბერძნული“ ტრადიციის „ჰანგი“ აქ უფრო მკაფიოდაც უნდა იყოს გამოთქმული.

დ. დედაკაცთა ურთიერთობა.

მაგრამ ვეფხის-ტყაოსანში გარდა მამაკაცთა ქალთა შორისაც რალაც ცოდვა უნდა ტრიალობდეს! გავიხსენოთ ნესტანის ყოფნა ფატმანთან. ფატმანს რომ ამ გვარი გაქნილობა არ აკლდა და რომ ისინი ამდენ ხანს ერთად იყვნენ ისეთ პირობებში, რომ თვით ფატმანის ქმარმაც არ იცოდა ეს ამბავი, ცოტა არ იყოს ეჭვს ბადებს და ეს ეჭვი უფრო ძლიერდება მაშინ, როცა ფატმანი ავთანდილს უამბობს ნესტანის ამბავს: «მისი მჭვრეტელი დავიწვი, გავზე გულითა მკვდართა»ო (ტ. 1118). ან კიდევ (ტ. 1123)

ქართული

«აწ უმისოდ ვით ცოცხალ-ვარ, ჰაი ჩემთვის დაღუპულ ვა!»
და რაც მოშორდა, მას აქეთ: «ვერ გავახმე წყარო ცრემლთა,
თვალთა ჩემთა გადმომღვრელთა» (ტ. 1192).

თავის წერილშიც ასე სწერს ფატმანი ნესტანს (ტ. 1248):

« . . . . აჰა, მნათობო, სოფლისა მწეო ზენაო,

შენთა შორს-მყოფთა ყოველთა დამწველო, ამაზრზენაო».

და ფატმანის „მონა გრძნეული“ როცა „წავიდა ვითა ისარი, ქა-
ჯეთს შეჭხდა“ და „უჩინოდ შეველო“ ციხის კარნი, ეუბნა „მას
მწესა“ ნესტან-დარეჯანს:

«ფატმანის გული მას აქათ, ლახვრითა შენახვეია» (1259)

ხოლო მაშინ კი, როცა ნესტანი თავისუფლდება ქაჯეთის ციხი-
დან (ტ. 1412): «მზემან შუქნი შემომადგნა, ვარდი მით ეჩან არ
დამზრალი» (ტ. და სხ.

ამის შემდეგ. როცა დავრწმუნდით, რომ შოთა რუსთა-
ველი ავთანდილ-ტარიელს გარდა თითქმის ყველა გმირთა,
როგორც მამაკაცთა, ისე ქალთა ურთიერთობას ერთნაირი
ფრაზეოლოგიით გვიხატავს, და თუ ცოტა ზნით დავივიწყებთ
ზემოდ დასაბუთებულს ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედულების უსა-
ფუძვლობას, — უნდა აღვიაროთ: რომ ვეფხის-ტყაოსნის ყველა
გ მ ი რ ე ბ ი და მ თ ე ლ ი ს ა ზ ო გ ა დ ო ე ბ ა ჩ ა ბ მ უ -
ლ ი ა ა მ ფ ე რ ხ უ ლ შ ი. ყველა ის ქვეყნები: ი ნ დ ო ე თ ი,
ა რ ა ბ ე თ ი, ხ ა ტ ა ე თ ი, ფ რ ი დ ო ნ ი ს ქ ვ ე ყ ა ნ ა, მ ე -
ლ ი ქ ს უ რ ხ ა ე ი ს ს ა ხ ე ლ მ წ ი ფ ო (ამას ალბად არც ქა-
ჯთა სამეფო ჩამორჩებოდა), მ ე ფ ე ნ ი მ თ ე ლ ი ს ა ს ა ხ ლ ი ს
ე რ ი თ, დ ი დ ე ბ უ ლ ნ ი, მ ხ ე დ რ ო ბ ა, ა რ ი ს ტ ო კ რ ა -
ტ ი ა, ყ მ ე ბ ი ც კ ი, და ასე ამ გ ვ ა რ ა დ ვ ე ფ ხ ი ს -
ტ ყ ა ო ს ა ნ შ ი წ ა რ მ ო დ გ ე ნ ი ლ ი მ თ ე ლ ი მ ი წ ი ე -
რ ი ს ა მ ყ ა რ ო შეკყრობილია ამ «ბერძნული»
სენით.

აი რა უნდა ითქვას, თუ ბ. ზ. ავალიშვილის ლოლიკურ ბაზს
ბოლომდე მივყვებით. ასეთი დასკვნა აუცილებელია. მაგრამ თვით
ავტორისათვის ხომ მიუღებელია ეს, რათგან მისი აზრით ვეფხის-
ტყაოსანში მხოლოდ კვალი შეიძლება დაარჩენილიყო, რაც მან
შეამჩნია, ისიც ნაკლები სიცხადით, ორიოდვე შემთხვევაში!

კიდევ საინტერესო ის არის, რომ ამგვარი ძიების შემდეგ შეიძლება ითქვას, რომ ხეელის ეკვი უფრო ძლიერდება და სრულიად საფუძვლიანად მდგრადი ხდება. ვეფხის-ტყაოსნის მკითხველს არ შეიძლება თვალში არ ეცეს ის ამბავი, რომ შოთა ყველა ამ ამბებს ისეთი განმაცვიფრებელი გრძნობიერებით უგალობს, რომ ვეფხის-ტყაოსნის წერის დროს რუსთაველს, უდაოთ, ცრემლის ღვარი ჩამოსდიოდა თვალთაგან. სხვა გვარად შეუძლებელი იყო მისი გამოთქმა, და თუ ეს ყველაფერი, ე. ი. ავთანდილ-ტარიელის და სხვათა «მიჯნურობა» მართალია, შეუძლებელია, თვით შოთაც არ თანაუგრძობდეს ამ საქმეს, — თავის ხოტბის საგანს!

როდესაც ვეფხ-ლომის შორის დაბნედილ ტარიელს ნახავს და გამოუხიზლებს შემდეგ ავთანდილი ეხვევა მას და ჰკოცნის, შოთაც თვრება ამ სურათით და 852 ტაეპში ამბობს:

«ვიმოწმებ ღმერთსა ცხოველსა, მისებრივ არვინ შობილა»ო.
სჩანს შოთაც «გამიჯნურებულა» ავთანდილისათვის!

და თუ გაგიოვალისწინებთ კიდევ იმას, რომ შოთა იმ დროინდელი ქართველი მოწინავე საზოგადოების ერთი რჩეული პირი უნდა ყოფილიყო, და მისი კმნილება შეუძლებელია ყოფილიყო ისეთი ხასიათის, რომელიც, თუნდაც ამ მოწინავე საზოგადოების გემოვნებას არ დააკმაყოფილებდა, უნდა დავსკვნათ, რომ იმ დროინდელი ჩვენი მოწინავე საზოგადოება, მეფის სასახლე, ფეოდალური არისტოკრატია, ახალი სავაქრო ბურჟუაზია, მოხლეობა და სხ. უნდა ჩაბმული ყოფილიყო ამავე ამქარში, რომლის მეფე-ხელმძღვანელიც, ცხადია, რუსთაველი იქნებოდა!.. (*).

მაგრამ ზემოდ ჩვენ გამოვარკვიეთ, რომ ამის მსგავსი რამ ისტორიამ არ იცის, და რაც არ ყოფილა, მას ვერც კვლევთ-ძიებით და ვერც სურვილებით ვერ აღმოვაჩენთ, როგორც იგივე შოთა რუსთაველი ამბობს:

«განგებასა ვერვინ შესცვლის, არ საქმნელი არ იქმნების»ო.

(*) გუშინ პ. ინგოროყვამ შოთა „მანის“ ორდენის მეთაურად აღიარა, ახლა მას „ბერძნული“ ტრადიციის შეფედ ვაცხადებთ!

დასკვნა. **ეროვნული
მისიონერული**

ამ გვარად, დავრწმუნდით რა ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედუ-
ლობის უსაფუძვლოებაში, აღვიარებთ, რომ ვეფხის-ტყაოსნის
შესწავლის საქმე ჯერ კიდევ არ არის იმ დონემდის მისული,
რომ ამ გვარი აზრების გამოთქმებისაგან სრულებით დაზღვეული
ვიყოთ. თუმცა უფრო პრიმიტიულმა ხანამ კვლევარობისამ გან-
ვლო, მაგრამ ვეფხის-ტყაოსნის ღირსეული შეფასების დრო ჯერ
კიდევ არ დამდგარა. ამისთვის მთელი ეპოქაა საჭირო, და ამ
დაფასების ნიადაგს მხოლოდ საქართველოს ბრწყინვალე მომავა-
ლი შექმნის,

ამიტომ ყოველივე ის, რაც აქამდე ვეფხის-ტყაოსნის გარშე-
მო თქმულა, ისიც, რაც ბ. ზ. ავალიშვილმა გამოსთქვა, ალბათ
არ გააკვირვებს მომავალ თაობას.

განსაკუთრებით ჩვენ უბედურ ემიგრანტულ პირობებშია ძნე-
ლი ვეფხის-ტყაოსნის დაფასება. იმ ადამიანებისთვის, რომელნიც
ლუკმა-პურის ძიებას ძუნწად საათებს კპარავენ და მამა-პაპური
ტრადიციით ეროვნულ-კულტურულ საქმეს არ ღალატობენ, რა-
საკვირველია არ არის ადვილი ამ საქმის ღირსეული შესრულე-
ბა. ჩვენც ამ ნაირად: არც სიტყვა, არც აზრი, არც გრძნობა და
არც საშუალება არ გვეყოფნის რუსთაველის სრული შეფასების
წარმოდგენისათვის. ვშიშობთ, ამ გვარი ცდის დროს მისი ღირ-
სება უფრო არ დაესკეთ. ჩვენ დავკმაყოფილდებით რუსთაველი-
სავე ერთი სტრიქონის მოყვანით (ტ. 741), რომელიც სავსებით
გამოხატავს ავტორის და მისი ქმნილების შეფასებას:

«შაბაშ სიტყვა, შაბაშ კაცი, შაბაშ საქმე, მისგან ქმნილი!»!

ხოლო ის წარუბოცველი როლი, რომელიც ვეფხის-ტყაოსნა-
მა შეასრულა ქართველი ერის ძლიერი ეროვნული გრძნობის
შენახვის სფეროში, დაუვიწყარი იქნება შთამომავლობის მიერ.

«სული მიკვნესის, გული ჩემი მწარედ ღონდება,

რა საქართველოს მწარე ბედი მომაგონდება»ო!

ამბობდა ვახტანგ ორბელიანი. და ამ მწარე ბედის დროს ვეფხის-
ტყაოსანი ყოველთვის მანათობელ ლამპრად ევლინებოდა ქარ-
თველის გულს და გზას უნათებდა მის გრძნობა-გონებას,

ვიმეორება, განუზომელია ის ამაგი, რომელიც ვეჭვობს-ტყუპლად
ოსანმა დასდო ქართველი ერის აღზრდის საქმეს. კიდევ-საკმატუნებ
ხია, მან მეტი გააკეთა ქართველი ერისთვის შვიდასი წლის გან-
მავლობაში, თუ იმ თავ-დადებულ გმირთა წლებამ, მათი მურე-
ლი მახვილით, რომელიც ამ დროის განმავლობაში ევლინებოდა
მხსნელად საქართველოს? ვინ დასდოს ისტორიის „სასწორსა
სიმაართლისასა“ ეს ორი მოვლენა, ვინ მოგვეცეს პასუხი?...

ხოლო ის შევნიერება, უშვენიერესი მსოფლიო პოე-
ზიის გველა მნათობთა შორის, ხოტბა ძლიერი და წარმტაც
გარდაუვალ მოტივებისა, — მიჯნურობის, მეგობრობის, რომე-
ლიც შოთამ წუთი სოფლის პრინციპებად აღიარა, დარ-

ება შთამომავლობას, როგორც უქცობი გვაეი-

ლი, რჩეული ნიშნუში ადამიანთა მოდგმის

შემოქმედებისა და ბრწყინვალე სა-

ზომი ქართველი ერის

ეროვნულ-კულტუ-

რული ღირე-

ბულე-

ბი-

სა

ს ა რ ჩ ე ვ ი .

ავტორისაგან 83. 3

I

1. საქართველოს კულტურული ურთიერთობა მეზობელ ერებთან 5
2. ჭელადა, ბიზანტია და საქართველო 6
3. არაბეთი და საქართველო 9
4. სპარსეთ-ინდოეთი და საქართველო 11
5. ჩინეთ-მონღოლეთი და საქართველო 13
6. ქართული კულტურის გავლენა უცხოელებზედ.
უცხოელთა თქმულებანი 15
7. ვეფხის-ტყაოსანი, გილგამეში, ფაუსტი 17
8. მე-XII ს. სიქართველო 19
9. ჰომეროსი, რუსთაველი, დანტე და შექსპირი 21
10. ქრისტიანული მორალი და მამათ-მავლობის
საკითხი საქართველოში 23
11. ძველთა შეხედულებანი ვეფხის-ტყაოსანზედ 26
12. ძველი «ამბავი» და ხალხური ვ.-ტყაოსანი 28
13. უცხო მასალით სარგებლობის და თარგმანების
საკითხი 30
14. დასკვნა 32

II

1. მიჯნურობა 33
2. «მარგალიტის» ამბავი 36
3. ავთანდილ-ფატმანის ურთიერთობა 45
4. ტარიელის «აშვიობის» ამბავი 47

5. მეგობრობა	83	52
6. ფიცი	„	55
7. ბ. ზ. ავალიშვილის მიერ გამოთქმული აზრი	„	59
8. ბ. ზ. ავალიშვილის შეხედუ- ლების კრიტიკა	1.	62
	2.	67
	3.	71
	4.	73
9. რავდენიმე გამოთქმა. რუსთაველის გმირთა ურთიერთობის საკითხი	„	74
ა. ავთანდილის ურთიერთობა	„	76
ბ. ტარიელის „	„	79
გ. მეორე ხარისხის გმირთა ურთიერთობა	„	81
დ. დედაკაცთა ურთიერთობა	„	81
დასკვნა	„	84

26
n 1500/449

90.148
საქართველოს
საბჭოთაო

ფასი 15 ფრ.